

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSİ ANABİLİM DALI**

**SİVİL TOPLUM KURUMLARININ YETİMLERE YÖNELİK
FAALİYETLERİNİN ANALİZİ: İHH ÖRNEĞİ**

CÜNEYT ÖZDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Mahmut BİLEN

KASIM - 2021

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SİVİL TOPLUM KURUMLARININ YETİMLERE YÖNELİK
FAALİYETLERİNİN ANALİZİ: İHH ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cüneyt ÖZDEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı

“Bu tez 05/11/2021 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Mustafa CALIŞIR	Başarılı
Prof. Dr. Mahmut BİLEN	Başarılı
Doç. Dr. Kenan GÖÇER	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Cüneyt ÖZDEMİR

05/11/2021

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	ix

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL AÇIDAN SİVİL TOPLUM VE SİVİL

TOPLUM KURULUŞLARI.....	5
-------------------------	---

1.1. Sivil Toplum Kavramı.....	5
--------------------------------	---

1.2. Sivil Toplum Kuruluşları.....	8
------------------------------------	---

1.2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi.....	10
---	----

1.2.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi.....	12
---	----

1.2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortak Özellikleri	14
--	----

1.2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri	15
--	----

1.2.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım Uygulamaları.....	17
--	----

1.2.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Hizmet Uygulamaları	19
---	----

1.2.7. Sivil Toplum Kuruluşu Türleri.....	20
---	----

1.2.7.1. Dernek.....	21
----------------------	----

1.2.7.2. Vakıf	23
----------------------	----

1.2.7.3. Meslek Kuruluşları.....	25
----------------------------------	----

1.2.8. Sivil Toplum Kuruluşlarının Örgütlenme Şekilleri.....	29
--	----

1.2.8.1. Gönüllülük Esasına Dayalı Örgütlenmeler	29
--	----

1.2.8.2. Kamu Kurumu Niteliği Taşıyan Örgütlenmeler	31
---	----

1.2.8.3. Diğer Örgütlenme Türleri	32
---	----

1.2.9. Dünya’da Sivil Toplum Kuruluşları.....	34
---	----

1.2.10. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları.....	36
--	----

1.2.11. İslam Topluluklarında Sivil Toplum Kurumlarının Rolü ve Katkıları.....	39
--	----

1.2.12. Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştıkları Sorunlar	40
--	----

İKİNCİ BÖLÜM: KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUK BAĞLAMINDA

YETİMLER	41
2.1. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı	41
2.1.1. Korunmaya Muhtaç Olmanın Nedenleri	42
2.1.1.1. Genel Nedenler	42
2.1.1.2. Özel Nedenler	43
2.1.2. Korunmaya Muhtaçlık Olgusu ve Aile İlişkisi.....	43
2.2. Yetim Kavramı ve Kapsamı	44
2.2.1. İslâm'ın Yetimlere Yaklaşımı	45
2.2.2. Yetimliğe Neden Olan Faktörler	46
2.2.2.1. Savaşlar	46
2.2.2.2. Yoksulluk.....	48
2.2.2.3. Doğal Afetler	49
2.2.3. Dünyada Yetimler	50
2.2.4. Yetimleri Korumaya Yönelik Faaliyetler	51
2.2.4.1. Dünyada Yetimlere Yönelik Koruma Faaliyetleri	51
2.2.4.2. Türkiye'de Yetimlere Yönelik Koruma Faaliyetleri.....	52
2.2.4.3. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Yetimlere Yönelik Koruma Faaliyetleri	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ (İHH) İNSANİ YARDIM VAKFI'NIN YETİMLERE YÖNELİK FAALİYETLERİNİN ANALİZİ

3.1. Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı.....	55
3.2. Araştırmanın Yöntemi.....	62
3.2.1. Araştırmanın Deseni.....	62
3.2.2. Veri Toplama ve Analizi	62
3.2.3. Çalışma Grubu.....	63
3.2.4. Bulgular ve Yorum	66
3.2.4.1. Katılımcıların Kendileri İle İrtibat Kurulma Şekli ve Öncelikli İhtiyaçları Hakkındaki Görüşleri	66
3.2.4.2. Katılımcıların Kendilerine Sağlanan Sosyal Olanaklar Hakkındaki Görüşleri.....	69

3.2.4.3. Katılımcıların Kendilerine Sağlanan Sağlık Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri.....	72
3.2.4.4. Katılımcıların Kendilerine Sağlanan Eğitim Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri.....	75
3.2.4.5. Katılımcıların Kendilerine Sağlanan Hizmetlerinin Öz Yeterliliklerine Etkisi Hakkındaki Görüşleri	78
3.2.4.6. Katılımcıların Yetim Grupları İle İlgili Yapılan Çalışmalarda Karşılaşılan Sorunlar Hakkındaki Görüşleri	81
SONUÇ	85
KAYNAKÇA.....	89
EKLER	101
ÖZGEÇMİŞ	105

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
DPB	: Devlet Personel Başkanlığı
Edt.	: Editör
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
MK	: Medeni Kanun
SESRIC	: İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi
SHÇEK	: Sosyal hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHK	: Sosyal Hizmetler Kanunu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
Vb.	: ve benzeri
Vd.	: ve diğerleri
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Yetim Sponsorluk Sistemiyle Destekledikleri Yetimler	54
Tablo 2: İHH Yetimhaneleri Bulunduğu Ülke, Yetimhane Sayı/Kapasite Bilgileri	56
Tablo 3: Yetim Sponsorluk Sistemi Çalışması Yapılan Ülkeler ve Bu Ülkelerde Desteklenen Yetim Sayısına İlişkin Veriler	59
Tablo 4: İllere Göre En Fazla ve En Az Yetim Desteklenen İlk ve Son 3 İl	61
Tablo 5: Katılımcıların Demografik Özellikleri	63
Tablo 6: Katılımcılara Ait Demografik Değişkenler	65

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 : STK'lerin İşlevleri	16
Şekil 2 : Örgütlenme Şekli ve Etkinlik Alanına Göre STK'ler	21
Şekil 3 : Türkiye’de Faal ve Fesih Dernek Sayıları	22
Şekil 4 : Türkiye’de Faaliyet Alanına Göre En Fazla Dernek Bulunan İlk 10 Alan	23
Şekil 5 : Türkiye’de Vakıf Sayıları	24
Şekil 6 : Türkiye’de Yeni Kurulan Vakıfların Faaliyet Alanına Göre Dağılımı.....	25
Şekil 7 : Türkiye’de Sendikal Tür Açısından Faal Sendika Dağılımı.....	27
Şekil 8 : Konfederasyonlara Üye Olan Toplam Kişi Sayıları	28
Şekil 9 : STK'lerin Örgütlenme Şekilleri	29
Şekil 10: İç Savaşın Yaşandığı Bazı İslam Ülkelerindeki Yetim Sayısı.....	47
Şekil 11: 2013-2019 Yılları Arası Projeye Katılan Okulların Sayısı Ve Destekledikleri Yetim Sayısı.....	60
Şekil 12: Katılımcıların Ebeveynini Kaybetme Nedenleri.....	64

ÖZET	
Başlık: Sivil Toplum Kurumlarının Yetimlere Yönelik Faaliyetlerinin Analizi: İHH Örneği	
Yazar: Cüneyt ÖZDEMİR	
Danışman: Prof. Dr. Mahmut BİLEN	
Kabul Tarihi: 05.11.2021	Sayfa Sayısı: viii(ön kısım) + 105 (tez)
Bir toplumun geleceğinin belirleyicileri olan çocuklar zekası, ekonomik durumu, yaşı ve sosyal durumu ile orantılı şekilde beklenen düzeyde gelişmesi için korunmaya muhtaçtır. Bunun için yoksul veya zengin, suçlu ya da suçsuz, herhangi bir kimsesi olan ya da olmayan, bedensel, ruhsal ve zihinsel özürlü olan ya da olmayan gibi ayrıma bakılmaksızın tüm çocukların korunması gerekmektedir. Annesi veya babası belli olmayan ya da annesiz ve babasız olması nedeniyle ebeveyn korumasından mahrum kalan bu çocuklar yetim sayılmaktadır. Toplumun en kırılgan kesimi olarak görülen bu çocuklar ülkeleri açısından önemli bir sorumluluk alanıdır. Çünkü yetim çocuklar ileride yaşadıkları ülkenin gençleri olarak nitelikli iş gücünü temsil etmektedir. Yetim çocuklara yönelik destekleyici çalışmalar hem kamu kurumlar hem de sosyal yardım ve sosyal destek konusunda faaliyet yürüten STK'lar eliyle yürütülmektedir. Bu STK'lardan birisi de İHH İnsani Yardım Vakfıdır. Bu çalışma da sivil imkânlarıyla az gelişmiş ve yoksul ülkelerde, yetimlere yönelik çalışmaları bulunan İHH'nın yetimlere yönelik faaliyetleri konu edinmektedir. İHH tarafından yapılan bu yardımların ne düzeyde başarılı sonuçlar ortaya koyduğu yapılmış bir alan araştırması ile analiz edilmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinin uygulandığı çalışmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu yardımıyla elde edilmiştir. Görüşme formu ilgili literatürden yararlanılarak araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Uzman görüşü alındıktan sonra son hali düzenlenen görüşme formu İHH'nın sunduğu olanaklardan faydalanan 32 yetim çocuğa uygulanmış ve elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonunda İHH insani yardım vakfı tarafından sağlanan sosyal yardım, eğitim ve sağlık olanaklarının yetim çocukların beşeri sermaye gelişimi ve başarı düzeyi üzerinde etkili olduğu çocukların öz yeterlilik inancını artırdığı görülmüştür.	
Anahtar Kelimeler: Çocuk, Yetim, Sivil Toplu Kuruluşları, Sosyal Yardım, Sosyal Hizmet	

ABSTRACT

Title of Thesis: Analysis of the Activities of Non-Governmental Organizations for Orphans: The Example of IHH

Author of Thesis: Cüneyt ÖZDEMİR

Supervisor: Prof. Dr. Mahmut BİLEN

Accepted Date: 05.11.2021

Number of Pages: viii(front part) + 105(thesis)

Children, who are the determinants of the future of a society, need protection in order to develop at the expected level in proportion to their intelligence, economic status, age and social status. For this, all children must be protected, regardless of whether they are poor or rich, guilty or innocent, with or without anyone, with or without a physical, mental or mental disability. These children, whose mother or father is unknown or who are deprived of parental protection due to being motherless and fatherless, are considered orphans. Children, who are seen as the most vulnerable part of society, are an important area of responsibility for their countries. Because orphan children represent the qualified workforce as the youth of the country in which they live in the future. For this reason, supportive activities for orphans are carried out by both public institutions and non-governmental organizations operating in the field of social aid and social support. One of these non-governmental organizations is the IHH. This study deals with the activities of the IHH's, which has activities for orphans in underdeveloped and poor countries with its civilian facilities.

In the study in which qualitative research methods were applied, the data were obtained with the help of semi-structured interview form. The interview form was developed by the researcher using the relevant literature. The interview form, which was finalized after receiving expert opinion, was applied to 32 orphans who benefited from the opportunities offered by the IHH, and the obtained data were analyzed with the descriptive analysis method.

At the end of the study, it was seen that the social assistance, education and health opportunities provided by the IHH Humanitarian Aid Foundation had an impact on the human capital development and success level of orphan children and increased the children's self-efficacy belief.

Keywords: Child, Orphan, Non-Governmental Organizations, Social Aid, Social Work

GİRİŞ

Sivil toplum kurumları toplumda oldukça farklı fonksiyonlar üstlenmektedirler. Çocuk yoksulluğu ile mücadelede dünyada farklı sivil toplum kurumları faaliyette bulunmaktadır. Bu araştırmada İHH'nın yetimlere yönelik faaliyetlerini çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik faaliyetlerinin mahiyeti ve etkinliğini ölçmeye yönelik alan araştırması ile analiz edilmektedir. Bu aşamada öncelikle araştırmanın konusu açıklanmakta ve daha sonra araştırmanın temel amacı, önemi ve araştırmada kullanılan yöntem ile araştırmanın varsayımları ve sınırlılıkları belirtilmektedir.

Araştırmanın Konusu

Bütün canlılar varlıklarını sürdürmek isterler. İnsanlığın varlığını korumaya yönelik çabası insanlığın en dikkat çekici özelliklerinden biridir. Çocuklar bir toplumun geleceğinin belirleyicileridir. Bu nedenle sürekliliğini sağlamak isteyen toplumlar çocuklarını özenle koruma ve eğitme, her alanda çocukları istenen şekilde gelişmelerini sağlayacak ortamı hazırlamaya yönelik çaba göstermektedirler. Çünkü çocuklar birbirinden farklı ihtiyaçlarını tek başına sağlayabilecek durumda değildirler. Diğer canlılardan farklı olarak insan evladı; zekâsı, yaşı, ekonomik durumu ve sosyal durumu ile orantılı şekilde beklenen düzeyde gelişebilmeleri için korunmaya muhtaçtır. Bu nedenle zengin veya yoksul, suçlu veya suçsuz, herhangi bir kimsesi olan veya olmayan, zihinsel, ruhsal veya bedensel özürlü bulunan veya bulunmayan gibi ayrımlar olmaksızın bütün çocukların korunması gerekmektedir. Diğer taraftan normal yaşamda herhangi bir unsuru eksik olması nedeniyle özel ilgiye ihtiyacı olan çocukların oluşturduğu belli bir grup bulunmaktadır. Kanuni düzenlemelerde ve öğretilerde bu çocuklara korunmaya muhtaç çocuklar denilmektedir. Korunmaya muhtaç çocukların bir bölümü anne ve babasız, annesi ve babası belli olmayan veya anne ve babası tarafından terk edilen çocuklardır. Bu çocukların ortak özellikleri ise ebeveyn korumasında mahrum kalmalarıdır. Yaşamın en kritik döneminde ebeveynin koruyucu atmosferinden mahrum kalan bu çocuklar yetim sayılmaktadırlar.

Günümüzde dünyada her 1 dakikada 7, günde ortalama 10.000 çocuk açlık ve yoksullukla ilişkili olarak yaşamını kaybetmektedir. Ayrıca dünyadaki kimsesiz ve yetim çocuk sayısı yaşanan krizlerden dolayı her geçen gün artmaktadır. Bu durum

uluslararası örgütler tarafından hazırlanan raporlarla da ortaya konulmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu UNICEF'e göre Dünya genelinde günlük 10.000'e yakın çocuk yetim veya öksüz kalmaktadır. Aynı şekilde dünyada 140 milyon yetim veya öksüz kalmış çocuk bulunmaktadır. Son 20 yılda meydana gelen doğal afetlerde 750.000'e yakın insan hayatını kaybetmiş, bunun sonucunda da yüz binlerce çocuk yetim veya korumasız kalmıştır. Bu ölümlerin %79'u Bangladeş, Pakistan, Endonezya, Hindistan, Filipinler gibi Asya'nın kırılgan ülkelerinde yaşanmıştır. Hastalık, açlık, kaçırılma gibi sorunlarla mücadele eden yetim çocuklar, güvenilir bir himayeci bulamazlar ise her türlü istismara açık hâle gelmektedirler. Fakat resmi istatistiklerde yer verilmeyen milyonlarca kimsesiz ve yetim çocuğun bulunduğunu gösteren birçok kanıtın varlığı düşünüldüğünde bu rakamın aslında daha fazla olduğu kuşkusuz bir gerçekliktir.

Toplumun en kırılgan kesimi olan yetim çocuklar, ülkeler için ciddi bir sorumluluk alanıdır. Çünkü bu çocuklar ileride ülkelerinin gençleri olarak nitelikli iş gücünü temsil etme potansiyeli taşımaktadırlar. Yetim çocuklarla ilgili günümüzde hala toplumsal hassasiyet ve duyarlılık bulunmaktadır. Diğer taraftan yetim çocukların korunmasında genellikle kurum bakımı ağırlık kazanmaktadır. Ancak annesi veya babası ölen çocukların yanında ebeveynlerinin ayrılması veya ebeveyni tarafından şiddet görmesi nedeniyle ortada kalan çocuk sayısının artması yetim çocuklarla ilgili hizmet çeşidini artırmıştır. Böylece yetim çocuklara sağlanan hizmetler hem resmi kurumlar hem de sosyal yardım ve sosyal destek konusunda faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşları eliyle yürütölmeye başlanmıştır. Bu çalışma da sivil imkânlarla az gelişmiş/yoksul ölkelerde, yetimlere yönelik çalışmaları bulunan İHH İnsani Yardım Vakfı'nın yetimlere yönelik faaliyetlerini konu edinmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı İHH İnsani Yardım Vakfı'nın yetimlere yönelik faaliyetlerinin beşeri sermaye gelişimi üzerindeki rolü ve başarı düzeyini incelemektir. Bu temel amaç doğrultusunda öncelikle sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları kavramsal açıdan ele alınmış, daha sonra İHH İnsani Yardım Vakfı'nın korunmaya muhtaç çocuk bağlamında yetimlere yönelik faaliyetleri incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırmada aşağıdaki soruların yanıtları aranmaktadır.

- Katılımcıların öncelikli ihtiyaçları hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Katılımcıların kendilerine sağlanan sosyal olanaklar hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Katılımcıların kendilerine sağlanan sağlık hizmetler hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Katılımcıların kendilerine sağlanan eğitim hizmetleri hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Katılımcıların kendilerine sağlanan hizmetlerin öz yeterliliklerine etkisi hakkındaki görüşleri nelerdir?
- Katılımcıların grupları ile ilgili yapılan çalışmalarda karşılaşılan sorunlar hakkındaki görüşleri nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Beşeri sermaye bir toplumun ekonomik kalkınması ve sosyal gelişmesinin temel belirleyicileri arasındadır. Çünkü bilgi ve beceri seviyesi yüksek olan bireyler, içerisinde yaşadıkları toplumun beşeri sermayesini arttırmaktadırlar. Bunun tersi olan, beşeri sermaye gelişiminde sorunlar olan ülkelerin, iktisadi kalkınmasında düşük olması bir gerçektir. Bu bağlamda kalifiye, iyi yetişmiş, toplumsal sorumluluğunun bilincinde olan bireyler yetiştirmek ve bu bireylere sosyal, fiziksel ve ruhsal gelişimini sağlayacak güvenlik, sağlık ve eğitim gibi sosyal imkanları sağlamak gerekmektedir (Erdal, 2014: 189). Toplumun en kırılgan kesimi olan yetim çocuklar da ileride ülkelerinin gençleri olarak nitelikli iş gücünü temsil etme potansiyeli taşımaktadırlar. Yetim çocukların yaşadıkları sosyal ve ekonomik sorunların kendilerine sağlanan desteklerle ortadan kaldırılması veya en alt düzeye indirilmesi çocukların beşeri sermayelerini artıracığı öngörülmektedir. Bu noktada araştırmada sivil toplum kuruluşlarının yetim çocuklara yönelik faaliyetlerinin, çocukların beşeri sermayeleri üzerindeki rolünü incelenmektedir. Bu bağlamda araştırmanın ilgili literatüre katkı sağlaması ve sonraki araştırmacılara veri oluşturması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma hem veri toplama süreci açısından hem de veri analizi açısından nitel bir desene göre yapılmıştır. Bu bağlamda nitel analiz teknikleri uygulanmıştır. Bu yöntemin tercih edilme nedeni ise ilk aşamada araştırma sorusuna yönelik bir durum tespitini yapmak ve ikinci aşamada bunun nedenlerine yönelik bilgileri ortaya koymaktır. Nitel araştırmalar insanların davranışlarının ana sebeplerini ve motivasyonlarını anlamayı amaç edinmektedir. Nitel araştırmalarda yapılan görüşmeler ve gözlemler derinlemesine yapılarak ve genel analiz tümevarım yöntemiyle ortaya çıkarılmaktadır. Nitel araştırmalar sosyoloji, psikoloji, ekonomi, eğitim gibi sosyal bilimlerin farklı alanlarında yürütülen araştırmalarda sıkça kullanılmaktadır (Arıkan, 2013: 21).

Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

Bu araştırmanın zaman ve verilerden kaynaklanan sınırlılıkları ve temel varsayımları aşağıda sıralanmaktadır:

- Araştırmanın verileri herhangi bir nedenle yetim kalmış 32 kişiden elde edilen verilerle sınırlandırılmıştır.
- Görüşme soruları 18 soru ile sınırlandırılmıştır.
- Araştırma yetimlere yönelik faaliyetleri bulunan İHH İnsani Yardım Vakfı'nın korunmaya muhtaç çocuk bağlamında yetimlere yönelik faaliyetleri ile sınırlandırılmıştır.

Bunun yanında;

- Katılımcıların görüşme sorularınaa içtenlikle ve doğru cevap verdikleri varsayılmaktadır.
- Görüşme formunun araştırmanın temel problemini ölçebilecek nitelikte olduğu varsayılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL AÇIDAN SİVİL TOPLUM VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Çalışmanın bu bölümünde sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarını kavramsal açıdan ele alınmakta ve sivil toplum kuruluşlarının önemi, işlevi, örgütlenme şekilleri ile sosyal yardım ve sosyal destek hizmetleri bağlamında sivil toplum kuruluşlarının yaptıkları faaliyetler incelenmektedir.

1.1. Sivil Toplum Kavramı

Sivil toplum kavramı ilk kullanılmaya başlandığı dönemden bugüne kadar farklı anlamlarla kendisini ortaya koymuş bir kavram olması nedeni ile üzerinde mutabık kalınmış bir tanımlaması bulunmamaktadır. Kavram bazen toplum ile eş anlamlı şekilde ele alınırken bazen de devletin alt bir kümesi olarak ele alınmıştır (Gülsoy, 2019: 9). Sivil toplum kavramı endüstri devrimi sonrasında ortaya çıkan burjuva sınıfını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. O dönem feodal düzenin alternatifi olarak öngörülen kapitalizm ile beraber kullanılmaya başlanmış bir kavramdır (Duman, 2004: 48).

Farklı devlet yetkilileri ile kültürel, ekonomik ve siyasi aktörlerin kendi stratejileri ve söylemleri içerisinde ele alınma tarzına bakıldığında sivil toplum kavramının zaman içerisinde muğlak bir kavrama dönüştüğü söylenebilir (Hendriks, 2006: 486). Sivil toplum kavramı içerisinde yer alan “civil” kelimesi Latince ve Fransızca kökenli bir kavram olarak; vatandaşlara ilişkin olan, bir şehirde yaşayan kişilere göre olan, köy veya kır yaşama yönelik olmayan, dini ve askeri olmayan, görgülü, kibar, uygar ve medeni anlamlarında kullanılan bir kavramdır (Çopur, 2009). Fakat bu kavramın “toplum” kavramı ile bir araya gelerek sivil toplum şeklinde kullanılması bazı siyasal ve toplumsal hareketlerle ilişkili olarak ortaya çıkmıştır (Abay, 2009). Bu nedenle sivil toplum kavramı toplumsal bir yaşam biçimini ifade etmektedir (Çaha, 2005: 20).

Yukarıda da ifade edildiği gibi sivil toplum kavramı askeri olmayan anlamında kullanıldığı için genellikle askeri olanın karşıtı olarak algılanmaktadır (Aslan, 2010a: 262). Ancak Mardin’e (2008: 9) göre bu tam olarak böyle değildir. Sivil toplum kavramı medeni olanı, diğer deyişle şehirli olanı ifade etmektedir. Sortori (2014) sivil toplum kavramını demokrasi kavramıyla beraber ele alınması gereken bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Sivil toplum kavramı denildiğinde ilk olarak akla gelen

isimlerden birisi olan Gramsci ise sivil toplumun devlet dışı alan olduğunu ve dünyada sivil toplumun en gelişmiş halinin Batı ülkelerinde olduğunu, Doğu toplumlarında ise devlet dışı alan olan sivil toplumun ya olmadığını veya belirsiz ve muğlak olduğunu belirtmektedir (Doğan, 2002: 9-10).

Devletle herhangi bir şekilde ilişki içerisinde olan ancak iktidarı elde etmeyi amaçlamayan sivil toplum (Özbudun, 1999: 113) devletten bağımsız bir sosyal alandır (Müller, 2006: 318; Yıldız, 2007: 56). Sivil toplum dar anlamda yalnızca politik toplumun ve dolayısıyla devletin dışında kalmayıp bunun yanında geniş anlamıyla politik toplumun ve devletin dışında devleti etkileme amacıyla çalışan grupları ve sınıfları ifade etmektedir (Gönenç, 2001: 42; Tuncel, 2005: 711). En genel ifadesiyle sivil toplum kendi kendisini yaratan, özerk, gönüllü, ortak değerler kümesi veya hukuki bir düzen ile sınırlandırılmış örgütlü toplumsal yaşam alanıdır. Başka bir anlatımla sivil toplum, birey ve devlet arasında herhangi bir kısıtlama ve zorlama olmadan gerçekleşen birleşme ve müzakere alanıdır (Yıldırım, 2005: 61; Özer, 2008: 90). Sivil toplum kavramı tarih boyunca toplumsal hareketlerin tetikleyicisi olarak görülmüş ve toplumsal hareketleri içeren bir kavram olarak kullanılmıştır. Bu nedenle bugün sivil toplum kavramıyla sendikalar, mesleki kuruluşlar, kitle iletişim araçları, gönüllü dernekler gibi kuruluşların kamusal katılım alanını ifade edilmektedir (Marshall, 2005: 63).

Son dönemlerde yeniden gündeme gelerek farklı toplumsal kesimler tarafından kullanılmaya başlanan sivil toplum kavramı aslında siyaset ve felsefe tarihinde kadim bir geçmişe sahip kavramdır. Kavramın yaşadığı dönüşüm ve kazandığı anlamlar her dönem farklılık ve karşıtlık sergilemektedir. Çünkü kavram liberal, marksist ve totaliter düşünceye sahip kişiler tarafından kendi bakış açılarına göre tanımlanmıştır. Bunun sonucunda kavrama atfedilen anlam ilk kullanılmaya başlandığı günden bugüne kadar farklı değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Bu durum sivil toplum kavramının terminolojisini incelemeyi güçleştirmiştir (Aslan 2010b: 189). Sivil toplum kavramı eski yunan devletlerinde ortaya çıkmış ve ilk defa Aristoteles tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Ona göre insanlar açısından en iyi yönetim şekli yasaların belirlediği kurallar dahilinde hür ve eşit haklara sahip halkın siyasal olarak bir araya gelmesidir. Bu açıklama daha sonra Latince devlete karşı olmayan aksine siyasal toplum ve devletle benzer anlamlara gelen “Politike Koinonia” olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Bu yaklaşıma göre sivil toplum devlet dışı özerk topluluklar olarak ifade edilmektedir

(Duman, 2008: 348). Aristo'ya göre "Politike Koinonia" *Polis* ve *Oikos* ayrımında *polise* karşılık gelmektedir. Çünkü *oikos*, İnsanların güdülerini ve duygularını yaşadıkları yerdir. Buna karşın *polis* ise insanların aklını ve dilini sergilediği yerdir. *polis* mensubu olan kişiler hür ve eşit bireyler olarak müşterek sorunları konusunda karşılıklı fikir alışverişinde bulunmakta ve düşüncelerini tartışarak ortak sözü, fikri ve akli bulmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla *polis* medeniyetin evidir (Yıldız, 2004:85-86). Aristoteles *polis* kavramıyla halkın özel yaşamının dışında kalan ve sivil toplum kavramı ile özdeşleşen siyasal toplumu ifade etmektedir (Aslan 2010b: 190).

Batı toplumlarında bugünkü anlamıyla sivil toplum kavramı orta çağın sonlarında ticarete yaşanan gelişmenin sonunda tüccar ve esnaf sınıfının ortaya çıkması ve bu iki sınıfın ekonomik anlamda güçlenerek özerkleşmesi sonucunda biçimlenmeye başlamıştır. Sanayileşme ile birlikte sivil toplum kavramı yeni bir boyut kazanmaya başlamıştır (Duman, 2008: 348-349). Çünkü ekonomide yaşanan gelişme toplumsal ilişki ve örgütlenmeler de bir dönüşümü beraberinde getirmiştir (Yıldırım, 2003:229). Sivil toplum bu dönemde baskıcı yönetime karşı özgür düşüncenin alanı olarak kullanılmıştır.

18. yüzyıl sonlarında sivil toplum kavramı bir şehirli ihtiyacı olarak hürriyet, hak ve sorumlulukları belirten bir kavram olarak kullanılmıştır (Abay, 2009). Buna göre sivil toplum devletin karşısında bir güç olarak devletin meşru gücünün dışına çıkması durumunda onu dengeleyen örgütsel alan olarak görülmüştür (Fioramonti, 2005:68). Sivil toplum kavramını ilk olarak çalışmasında kullanan Ferguson, despotik yapıda olan devletin halkı pasifleştirdiğini ve bürokratik düzenden yararlanarak halkı sahip olduğu haklardan mahrum bıraktığını belirtmektedir. Ona göre devlet militarizmi, gücü ve korkuyu kullanarak kamusal alanda yaşanan tüm tartışmaları engellemekte ve tekil bir kamusalıya yol açmaktadır (Yıldırım, 2005: 63). Buna karşı koyarak kamusal ruh oluşturma en etkili yolu ise halkın birliktelikler kurması ve güçlenmesidir (Özer, 2008:89). Sivil toplumun Avrupa'da gelişmesi ise sanayi ötesi toplumun evrimi ile doğrudan ilişkilidir. Bunun temel nedenleri ise bireysel özgürlüğe dayanan günümüz toplumlarında görülen dayanışmanın ortadan kalkmasıdır. Dayanışmanın eksikliğini hisseden kişiler farklı alanlarda bu eksikliği ortadan kaldıracak sivil toplum birliktelikleri kurmuşlardır (Yerasimos, 2001: 13). Sivil toplum kavramının günümüzdeki halini almasında Avrupa'da 19. yüzyılda yaşanan gelişmelerin etkisi

büyüktür (Türküne, 2003: 348). Sanayi devrimi ile birlikte burjuvazinin ortaya çıkması ve üretim araçlarında yaşanan gelişme sivil toplum kavramının bugünkü halini alması üzerinde belirleyici olmuştur. Yaşanan bu sürecin sonunda bugünkü anlamıyla devlet otoritesinin dışında sivil toplum ortaya çıkmıştır (Haşlak ve Gülener, 2010: 4).

Günümüzde sivil toplum ve politik toplum arasındaki ilişki bakımından 2 gelenekten söz edilmektedir. Bunlardan biri Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere uygulanan Anglosakson modeli diğeri ise Fransız modelidir. Söz konusu iki sivil toplum modeli tarih, kültür, tecrübe ve gelenekten kaynaklı bu temel farklılıkları içermektedir. ABD ve İngiltere’de liberal gelenek sivil toplum ile politik toplum arasındaki ilişkiyi belirleyen en önemli belirleyicidir. Söz konusu ülkeler toplumsal ve tarihsel birikimlerini çağdaş kurumlarla sentezlemiş ve politik toplumun merkeziyetçiliğinden çok yerel toplulukların ve aristokratların uzlaşısıyla varılan geniş tabanlı sosyal dinamikler tarafından yönetilmiştir. Toplumsal ve tarihsel birikim ve tecrübeyi göz ardı ederek kurucu aklın önderliğinde yeni bir toplum oluşturmayı amaçlayan Fransa’daki sivil toplum modeli ise politik toplumu merkezi konumda görmekte ve toplumu hiyerarşik bir şekilde politik öngörülerle dönüştürmektedir. Fransız sivil toplum modeli Hegel, Hobbes ve Bodin gibi düşünürlerin düşünce geleneğine göre oluşmuş iken ABD ve İngiltere’de görülen sivil toplum modeli ise Ferguson, Smith ve Locke, gibi bir birey eksenli düşünürlerin geleneğine göre oluşmuştur (Çaha, 2007:17-18).

1.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Literatürde hükümet dışı kuruluşlar, kar amacı gütmeyen kuruluşlar, üçüncü sektör, devlet dışı kuruluşlar ve gönüllü kuruluşlar gibi farklı şekillerde adlandırılan (Seyfi, 2016: 24) sivil toplum kuruluşları (STK) Türk Dil Kurumu güncel sözlüğünde toplumdaki farklı sorunları bağımsız şekilde ele alarak kamuoyunu aydınlatma ve bilgilendirme görevini üstlenen yaşanan sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunan her türden birlik olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021). STK’lar, toplumsal fayda için çalışan, özerk, demokrasinin gelişmesine katkı sunan, toplumun ortak yarar ve çıkarını gözeten ve siyasal iradeye baskı uygulayan örgütlenmelerdir (Akatay ve Yelkikalan, 2007: 117). STK’ler İngiltere’de “gönüllü kuruluşlar”, ABD’de ise “özel gönüllü kuruluşlar” olarak adlandırılırken başka ülkelerde ise “yurttaş örgütleri” ve “gönüllü

kalkınma kuruluşları” olarak adlandırılmaktadır. Farklı şekillerde adlandırılrsa da hepsinin temelinde gönüllülük esası ve yurttaşla temel alan yapı bulunmaktadır (Arslan, 2001: 119; Kuçuradi, 1998: 28).

Sivil toplum kavramını güçlendirerek kavramın özünü teşkil eden STK’lar kamu ve özel sektörden ayrı üçüncü bir sektör olarak görülmektedir. STK’lar iktisadi ve siyasi alanın dışında kültürel, sosyal ve toplumsal alanda gönüllülük esasına dayanan bir yapıda kamu sistemine entegre olmadan bağımsız bir şekilde faaliyet gösteren özerk kuruluşlardır (Yıldırım, 2004: 52). Başka bir anlatımla STK’lar vatandaşların gönüllü bir şekilde ortak bir payda etrafında bir araya geldikleri merkezi otoritenin kültürel, idari ve hukuki anlamda organlarından bağımsız örgütlü yapılardır. Ortak düşünce, çıkar ve hedef üzerinden bir araya gelerek birlikte faaliyet yürüten örgütlenmeler STK’ların temelini oluşturmaktadır. Aktif, gönüllülük esasına dayanan ve toplumsal duyarlılık gerektiren bu yapıların en temel özellikleri sivil olmaları ve tabanı kapsayacak bir yapılanma içerisinde olmalarıdır (Akataş, 2008: 120).

Sivil örgütlenme esasında arkadaşlık, dostluk, gönüllülük, kolektiflik ve birlikte bir şeyler başarma duygusuyla bir araya gelmeye dayanmaktadır. Dolayısıyla sivil örgütlenmeler güç birliği ve sinerji duygusu içererek insanların yalnız başına yapamadıklarını birlikte yapmalarını amaçlamaktadır. Dolayısıyla sivil örgütlenmeler dayanışmayı, gönüllülüğü ve birlikteliği temsil etmektedir (Keyman 2004: 2-3). Bu nedenle STK’lar genellikle paracı olmayan, faydacı, idealist, gönüllü ve dayanışmacı insanlardan oluşmaktadır (Werker-Ahmed 2007: 7). Günümüzde sivil toplum alanında faaliyet yürüten tüm örgütlenmeler STK olarak adlandırılrsa da modern toplumlarda ortak fayda amacına göre çalışan, kar amacı güçmeyen, kamuoyunu aydınlatma ve yönlendirme görevini üstlenen ve gönüllülük esasına dayalı şekilde faaliyet yürüten kuruluşlar STK olarak görülmektedir (Özer, 2008: 91).

STK’lar toplumda yaşanan farklı sorunların çözümünün siyasal iktidarın dışında gelişecek süreç olarak görmektedirler (Belge, 2001: 28). Temel amaçları iktidarı ele geçirmekten öte iktidarın aldığı kararlara dahil olmaktır (Güneş ve Güneş, 2003: 127).

STK’lar belirli süreçlerden geçerek kurumsal niteliğe kavuşmaktadırlar. Buna göre ilk aşamada genellikle acil nitelikli durumlarda ihtiyaç sahibi olan kişilere yardım eli uzamaktadırlar. Bu aşama yardım aşamasıdır. İkinci aşamada ise STK’lar faaliyet

yürüttükleri alanları aile ve birey temelinden çıkararak yerele yaymaktadırlar. Bu aşamada STK'lar kendi kendilerine yeter hale gelmeyi amaçlamaktadır. Üçüncü aşamada ise ulusal ve bölgesel boyutta faaliyetler yürütmeye başlamaktadırlar. Dördüncü ve son aşamada ise geniş bir vizyon geliştirerek kurumsal hale gelmektedirler (Korten, 1987: 147-148). Çaha'ya (1999: 73-76) göre STK'ların ortaya çıkabilmesi için beş temel önkoşul gerekmektedir. Bunlar:

- Toplumsal yaşamda ekonomik, ideolojik, dini, kültürel ve etnik farklılaşmanın olması,
- Toplumun farklılaşmış alanlarında politika üretecek toplumsal örgütlenmelerin oluşturulması,
- Gönüllü birlikteliğin gerçekleşmesi,
- Toplumsal grupların merkezi otoritenin yönlendirilmesi olmadan kendi politikalarını üretme inisiyatifine sahip olması,
- Baskı mekanizmasının oluşturulması,

Yukarıda ifade edilen koşulların yanında devlet mülkiyetinin en alt seviyede olması, sosyal katılım mekanizmalarının oluşturulması, açık piyasa ekonomisinin olması, güçlü bürokratik yapının olmaması ve demokrasinin kesintiye uğramaması gibi koşulları da STK'ların ortaya çıkabilmesi gereken koşullar arasında saymak mümkündür (Güneş ve Güneş, 2003: 122).

1.2.1. Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi

Gönüllü yardım faaliyetlerinin kökenini insanlık tarihine kadar götürmek mümkündür. Bu tür faaliyetlerin temelinde yatan olgu ise dini inançtır. Nitekim İslam dininde toplumda hasta, fakir ve dezavantajlı kesimlerin ihtiyaçlarını gidermek için yardımlaşma teşvik edilmiştir (Durrani, 2006: 45). Müslümanların Hint kıtasını fethetmesinden sonra İslam dinin sosyal refah anlayışı devlet yönetimi üzerinde etkili olmuştur. Bu dönemde Hint kıtasında medreseler ve camiler kurulmuş ve Müslüman yöneticiler toplumsal refahı arttıracak faaliyetler ortaya koymuşlardır (Petersen, 2013: 89). Bu dönemde birçok yönetici gönüllüğü destekleyici çalışmalar yürütmüşlerdir. Öyle ki 14. yüzyılda Sultan Shah, maddi durumu kötü olan kızlara evlenme

süreçlerinde maddi destek sağlamak amacıyla “Diwan-e-Khairat” adı verilen bir örgütlenme kurmuştur. Bunun dışında camii ve okul yapımı konusunda ortak hareket edilmiş ve maddi durumu iyi olan kişiler bu tür yapıların kurulmasına destek olmuştur. Sadru’s-Sudur adı verilen kurum da kar amacı güçmeyen faaliyetler ile dönemin ilk resmi kurumlarından biridir. Bu kurum yerel halk tarafından yapılamayan camilerin korunmasını sağlamaktadır. Bunun yanında bu kurum ayni ve nakdi yardımlar sağlamaktadır (Iqbal vd., 2004: 6).

İslam kültüründe İslam’ın insana ve diğer canlılara verdiği önemi gösteren ve gönüllük ve yardımlaşmanın esas alındığı bir başka kurum ise vakıflardır. İslam tarihinde ilk vakıf örneklerini hicretin ikinci yılına kadar götürmek mümkündür. Türkler ise Anadolu’ya henüz birleşmeden önce vakıf kültürünü tanımış ve farklı alanlarda vakıflar kurmuştur. Bu vakıfları ilk örnekleri sağlık ve eğitim konusunda faaliyet gösteren vakıflardır (Kayaoğlu, 1985: 1). Batı kültüründe ise bugünkü anlamıyla STK’ların geçmişi İngiliz monarşisine dayanmaktadır. Bu kurumlar 1807 yılında İngiliz monarşisinde etkili olan kölelik ticaretini ortadan kaldırmaya yönelik muhalif topluluğun örgütlenmesine yardımcı olmuştur. Daha sonrasında ise dünyanın farklı yerlerinde köleliğin kaldırılmasına yönelik çalışmalar yaparak faaliyet alanlarını genişletmiştir (Keck ve Sikkink, 1998: 2).

Batılı anlamda ilk resmi STK 1839 yılında kurulan ve kölelik karşıtı topluluk olan “Anti-Slavery Society”’dir. 1863 yılında ise “Uluslararası Kızılhaç Komitesi” Kırım Savaşı’nın sonunda kurulmuştur. Birçok STK Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nda ise STK’lar misyonlarını kalkınma ve insani yardım alanında odaklamıştır (Werker ve Ahmed, 2008: 73). 1980’li yıllardan sonra STK’ların neden önemli topluluklar olduğu daha fazla anlaşılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kurulan “Uluslararası Bağışçılar Topluluğu” toplumsal büyümeyi engelleyen ve kronikleşen sorunların çözümüne odaklanan faaliyetler yürütmüşlerdir. O dönem hükümetlerinin etkisizliği de STK’ların projelerinin etkinliğini daha fazla göz önüne sermiştir. Bu dönemde STK kültürü ülke ekonomilerinin kalkınmasında etkili bir strateji olarak değerlendirilmiştir. STK’lar kamu hizmeti sunmada alternatif aktörler olarak görülmüştür (Aziz, 2019: 18). Bu durum STK’ların daha fazla ilgi görmesine ve hem insan kaynağı hem de finansal destek açısından büyük oranlarda fayda üretmesine neden olmuştur. STK’lar ise bu kaynaklarla yoksulluğun azaltılması, cinsiyet eşitsizliği

ve ırkçılık kaldırılması gibi konularda yeni stratejiler, yaklaşımlar ve çabalar geliştirmişlerdir. Böylece STK'lar insan merkezli bir çabayla merkezi hükümetlere kıyasla üstünlük sağlamıştır (Pearce, 1993: 224).

1.2.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi

1970'li yıllardan sonra refah devleti anlayışında yaşanan kriz, neoliberal yaklaşımların dünyada etkili olması, demokrasinin yaygınlaşması, özelleştirme politikaları, soğuk savaşın bitmesi ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi gibi faktörlerle STK'lar özellikle gelişmiş toplumlarca yeniden önem kazanmaya başlamıştır. STK'lar küreselleşme ile birlikte yaşanan politik ve ekonomik felsefeyle örtüşen nitelikleri olmasından dolayı neoliberal yaklaşımın etkili olduğu ülkelerde büyük ilgi görmüş ve bu ülkelerde gelişebilecekleri uygun ortamı yakalamıştır. Bu toplumlarda STK'ların üstlendikleri roller dikkat çekici boyuta ulaşmıştır (Özdemir vd., 2009: 151). Sıklıkla ifade edilen gelişmiş toplum örgütlenmiş toplumdur ifadesi büyük ölçüde güçlü STK'lara sahip olma ile açıklanmaktadır. Diğer taraftan günümüzde toplumların yoğun rekabet ortamıyla yalnız başına baş etmesi mümkün olmadığı için STK'ların bu mücadelede ne denli önemli bir faktör olduğu daha net anlaşılmaktadır (Talas, 2011: 393-394).

STK'ların önemini anlayabilmek için uluslararası alanda alınan kararlara etkisine bakmak gerekmektedir. STK'lar oluşturdukları kamuoyuyla seçmen kitlelerini etkileme ve seçmenlerin ekonomik, siyasal tercihlerine yön belirlemek konusunda önemli rol üstlenmektedir. STK'lar birden çok tarafı buna yatırım anlaşmalarından çevresel felaketlere yol açacak yatırımlara kadar farklı konularda yapılan müzakerelerde istedikleri sonuca ulaşacak konumdadırlar. Hatta kimi zaman bilinçli olarak toplumu yanlış yönlendirecek güce dahi erişme imkânına sahiptirler (Rugman 2000: 63-66). Günümüzde çağdaşlığın bir sonucu olarak görülen sivil toplum örgütleri kimi zaman merkezi otorite tarafından fonlanarak kontrol edilmektedir. Ayrıca sivil toplum örgütleri toplumsal yapının güçlenmesini sağlayan bir kaldıraç görevini gördüğü için modern toplumlarda üye sayısına ve yapısına müdahale etmemek koşuluyla güçlendirilmekte ve teşvik edilmektedir. Sivil toplum örgütleri kamuoyu oluşturma, baskı grubu haline gelme ve merkezi otorite tarafından yürütülen politika tercihlerinde etkili rol oynama

gibi fonksiyonları yerine getirerek modern toplumlarda toplumsal yapıyı güçlendirmektedir (Lewis, 2001: 45).

Sivil toplum örgütleri faaliyet yürüttükleri alan dahilinde oluşturdukları farklılaşmayla toplumsal yaşamın sivil değerlerine ve demokratik düşünceye katkı sunan örgütlerdir (Keyman, 2006: 10). STK'lar özellikle yoğun dış göç alan ülkelerde göç eden kitlelerin hedef ülke sistemine entegre olmasında ve göçmenlerin toplumsal yapıyı olumsuz etkilemeyecek şekilde dizayn edilmesinde etkili olması açısından önemli bir işleve sahiptir (Talas, 2011: 394). Bunların yanında STK'lar vatandaşlık bilincinin gelişmesinde doğrudan etkili olan örgütler olmaları nedeniyle önemlidir. Bu özelliklerinden ötürü STK'lar devletlerin desteklemesi, geliştirmesi ve katılımını özendirme gereken kurumlardır (Aktan Çoban 2005: 3). Kara'ya (2019: 162) göre Sivil toplum örgütleri aşağıdaki alanlarda sunduğu katkı nedeniyle kritik öneme sahiptir:

- Çalışanların mesleki teknik ve becerisini geliştirmek,
- Toplumsal eğitimin ve denetimin kolaylaşmasını sağlamak,
- Yoksulluğu ortadan kaldırma konusunda aktif rol almak,
- İyi yönetimi ve demokrasiyi teşvik etmek,
- Sosyal çatışmaların çözümünde rol almak,
- İnsan haklarının korunmasında rol almak,
- Sosyal, çevresel ve ekonomik sorunlar konusunda farkındalık oluşturmak,
- Tartışma platformlarına dahil olmak,
- Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında fayda sağlamak,
- İnsanların mevcut iyilik halini güçlendirmek.

Bunların dışında sivil toplum örgütleri toplumsal birlik, beraberlik, dayanışma ve yardımlaşmanın gelişmesine önemli katkı sunmaktadır. Sivil toplum örgütleri toplumdaki farklı kesimlerin kendi arasında olumlu bağ kurmasına da önayak olmaktadır.

1.2.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortak Özellikleri

STK'ların özellikleri günümüzde hangi kurumların STK kapsamına dahil olduğunu belirlemek açısından önemlidir (Özgüneş, 2004: 41). Avrupa Komisyonu Türkiye temsilciliği tarafından hazırlanan rapora göre (2001: 5) STK'ların en belirgin özellikleri yalnızca kendi amaç ve değerleri için hizmet etmemeleri kamu kurumlarından, hükümetten ve siyasal partilerden bağımsız bir yapı da ticari çıkar amacı gözetmeden vatandaşlar ile merkezi otorite arasında arabuluculuk görevini yerine getirmeleridir. Bunun yanında STK'ların temel özelliklerini aşağıdaki gibi ele almak mümkündür (Temelli, 2020: 122-123):

Kâr Amacı Gütmemek: STK'ların en temel hedefi topluma hizmet edebilmektir. Bu kurumlar çalışanlarını ve üyelerini gönüllülük esasıyla temin eden, gelirlerini üyelerden alınan aidatlar ve bağışlar ile temin eden ve dolayısıyla kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. STK'lar kişisel kazanç ve kar elde etmek amacıyla faaliyet göstermez ancak gelir getirici faaliyetlerde bulunabilir. Elde edilen gelirler ise tekrar toplum yararına yapılan faaliyetlerde kullanılmaktadır. Ayrıca STK'lar üyelerine herhangi bir şekilde kar dağıtımını yapmamaktadır. Bir sivil toplum örgütünde profesyonel olarak çalışan kişiler ise yaptıkları işin karşılığında belirli bir ücret almaktadırlar.

Bağımsızlık: STK'ların bağımsızlığı siyasal otoriteden bağımsız şekilde hareket edebilmesini ifade etmektedir. Söz konusu bağımsızlık ideal anlamda hem ekonomik hem de yönetsel bağımsızlıktır. Sivil toplum örgütleri oluşturdukları misyon çerçevesinde bağımsız faaliyette bulunsalar dahi kimi zaman kamu kurumlarıyla ortak hareket etmektedirler. Hatta kimi zaman doğrudan kamu kurumları tarafından finanse edilmektedirler. Burada önemli olan husus sivil toplum örgütü yönetiminde herhangi bir devlet yetkilisinin bulunmamış olmasıdır. Örgütün yönetiminde devlet yetkilisinin bulunmaması onu sivil toplum örgütü olma özelliğine dahil etmektedir. Çünkü günümüzde birçok sivil toplum örgütü ekonomik anlamda kamu kurumlarından destek almakta veya kamu kurumlarıyla ortak projeler yürütmektedirler. Bu durum onların sivil toplum örgütü olma özelliğini engellememektedir. Ancak sivil toplum örgütlerinin ekonomik anlamda devlete bağımlı hale gelmeleri onları sivil toplum örgütü olmaktan uzaklaştırmaktadır. Böyle bir durumda STK'lar devletin bir aygıtına dönüşmektedirler.

Gönüllülük: STK'ler Topluma hizmet sağlamak amacıyla ortak yaklaşım gösteren kişiler tarafından kurulmaktadır. Diğer bir ifadeyle gönüllü şekilde ortak amaç ve hassasiyet etrafında herhangi bir yaptırım ve baskı olmadan bir araya gelen kişiler tarafından oluşturulan gönüllü yapılanmalardır. Bir sivil toplum örgütünde hizmet eden kişiler yaptıkları görevden dolayı herhangi bir maddi çıkar beklemezler. Burada tüm çalışanları bir araya getiren ortak ideal bulunmaktadır. Bir sivil toplum örgütüne üye olmak nasıl ki gönüllülük esasına dayanıyor ise üyelikten ayrılmak konusunda da herhangi bir yaptırım ve zorlama söz konusu değildir. Üyeler üye olma ve üyelikten ayrılma konusuna kendi iradeleriyle karar vermektedirler.

Bir Vizyon ve Misyona Sahip Olmak: Vizyon, bir STK'nın gelecekte kendisini konumlandığı yeri ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle yönetimin uzun vadede neleri yapmak istediğinin açık ifadesidir. Bir sivil toplum örgütünün vizyonu çalışanların faaliyetlerine anlam kazandırmaktadır. Vizyon sayesinde çalışanlar enerjilerini temel hedefe odaklamakta mevcutla yetinmeyerek daha yukarıya ve daha ileriye bakmaktadırlar. Misyon ise bir sivil toplum örgütünün varlık sebebinin ne olduğunu ne yaptığını, bunları nasıl yaptığını ve ne için yaptığını ifade etmektedir. Misyon sayesinde sivil toplum örgütünün hangi alanlarda hizmet sunduğu, neleri yapması gerektiği belirlenmekte ve böylece üyelerin bu doğrultuda ortak hedefe kanalize edilmesi sağlanmaktadır. Misyon ayrıca sivil toplum örgütünün faaliyetlerinin daha verimli, sürdürülebilir ve rekabetçi şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. STK'lar belirledikleri misyon ve vizyon doğrultusunda faaliyet yürütmektedirler. STK'ların en genel hedefleri toplumsal refaha zenginliğe katkı sunmak ve toplumu dezavantajlı kesimlerinin ihtiyaçlarını giderebilmektir.

1.2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri

Literatürde STK'ların işlevlerini konu alan farklı araştırmalar bulunmaktadır. Buna göre STK'lar hem toplum hem de devlet adına farklı işlevleri yerine getirmektedirler. Bu noktada STK'ların işlevlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Akatay ve Yelkikalan, 2007: 29-41):

- Toplumun ekonomik anlamda kalkınmasını sağlayacak projeler üretmek,
- Katılımcı demokrasiyi sağlamak,

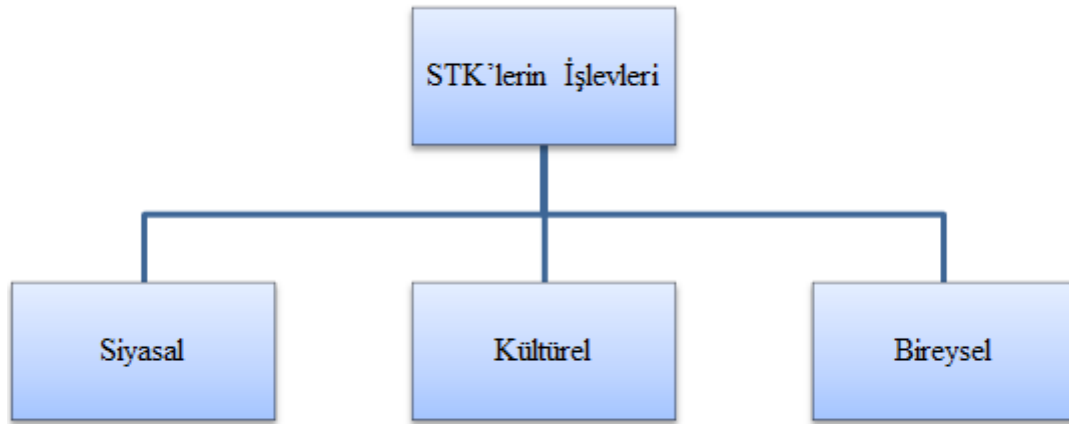
- Toplumsal refahı artırmak,
- Sosyal yardımda bulunmak,
- Toplumsal çatışmaların çözümlenmesinde aracı rol oynamak
- Kamu hizmetlerine katkı sunmak,

STK'ların bu denli farklı işlevleri üstlenmesinin temel nedeni ise merkezi otoritenin özel sektörün ulaşamadığı alanlarda devreye giriyor olmasıdır (Yıldırım, 2004: 74).

Güneş ise (2004: 2) STK'ların tespit edilmiş işlevlerini aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

- Kamuoyu oluşturarak bireysel taleplerin dile getirilmesini sağlamak,
- Çoğulcu toplum yapısını oluşturarak egemen piyasa değerlerine karşı denge unsuru olmak,
- Kendi içerisinde oluşturulan Çoğulcu ve katılımcı bir kültür ile beslenmiş ve bunun yanında yönetim deneyimi kazanmış kişilerin yetiştirilmesini sağlamak,
- Pilot projelerle eğitim, istihdam ve sosyal refaha katkı sunarak hükümet politikalarına alternatif politikalar üretmek ve bu projelere kaynak temin etmek,

Başka bir araştırmada ise Yıldırım (2004: 74) STK'ların işlevlerini 3 kategoride ele almaktadır (Şekil 1).

Şekil 1: STK'ların İşlevleri (Yıldırım, 2004: 74).

Siyasal işlevler: STK'lar iktidara nüfuz ederek katı merkezîyetçi yönetim anlayışının etkisini kırmayı amaçlamaktadır. Böylelikle vatandaşların siyasal otoritenin baskısına

maruz kalmadan kendisini güvende hissetmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Vatandaşları yalnızlıktan kurtarmayı amaçlayan sivil toplum örgütleri bunun yanında toplumda siyasal duyarlılığın artmasını sağlayarak farklı görüşlerin dile getirilmesini ve farklı grupların yabancılaşmasını engellemeyi hedeflemektedir. Ayrıca sivil toplum örgütleri kamuoyunu etkileyerek harekete geçirme ve siyasal otoriteyi etkileme kapasitesine sahip. Bu doğrultuda toplumsal muhalefetin oluştuğu bir düzenlemenin hayata geçirilmesini engellemek amacıyla karar vericileri etkilemektedir. Bunu yapmak için kitle iletişim araçlarını kullanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının yanında konferanslar ve seminerler düzenleyerek kamuoyunu bilgilendirmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeyle birlikte insan hayatında yer edinen sosyal medya araçlarını da etkili şekilde kullanarak karar vericiler üzerinde baskı oluşturmaktadır (Barry, 1999: 3).

Kültürel İşlevler: STK'ların kültürel işlevleri tıpkı siyasal işlevleri gibi önemlidir. Sivil toplum örgütleri vatandaşların sosyalleşmesini sağlayarak topluma yabancılaşmasını ve yalnızlaşmasını engellemekte ve hem toplumsal yaşama hem de bireysel yaşama anlam kazandırmaktadır. Diğer bir deyişle sivil toplum örgütleri aslında toplumda çoğulcu kültürün oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Yıldırım, 2004: 87).

Bireysel İşlevler: STK'lar bireyin kendisi ve topluma yabancılaşması, yaşadığı topluma karşı güvensizleşmesi, sosyal ve psikolojik sorunların ortaya çıkması gibi olumsuzlukların çözümüne katkı sunmaktadır. Sivil toplum örgütleri aracılığıyla sosyal hayata dâhil olan kişiler toplumda sivil sorumluluk bilinciyle hareket etmekte ve sivil erdemin gelişmesine katkı sunmaktadırlar. Böylece kişisel çıkardan öte toplumsal çıkarı öncelemektedirler (Yıldırım, 2004: 90).

1.2.5. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım Uygulamaları

Bir sosyal politika alanı olan sosyal yardım alt gelir grubunda bulunan kişilere yönelik nakdi ve ayni yardımları kapsamaktadır (Şentürk, 2004: 286). Kurumsal anlamda sosyal yardım yardım alan kişilere ve yardım türüne göre farklılaşmaktadır. Bu noktada sosyal yardım kurumsal anlamda kamunun, özel kuruluşların ve STK'ların yaptığı yardımı; çeşidi olarak nakdi ve ayni yardımı, istihdama yönelik yardımı ve kalkınmaya yönelik yardımı; yardım alan kişiye göre ise yaşlıları, mültecileri, gençleri, çocukları, özürllüleri ve savaş mağdurlarını kapsamaktadır (Howell, 2001: 257).

Türkiye’de 2000’li yıllarla beraber ve özellikle 1999 yılında yaşanan deprem ve 2001 ekonomik krizinin etkisi nedeniyle sosyal yardımlar hem kamu hem de STK’ların gündemini yoğun şekilde meşgul etmiştir. Kamunun sosyal yardım bütçesinin arttırıldığı bu dönemde STK’ların sosyal yardım faaliyetleri de daha görünür hale gelmiştir (Şentürk, 2004: 287). STK’lar tarafından yapılan habitat toplantılarıyla birlikte başlayan aktifleşme 1999 yılında yaşanan marmara depremi ile daha da hız kazanmıştır. Deprem sonrasında kamu kurumlarının deprem bölgesine yardım götürme konusunda yaşadığı güçlük ve sıkıntının karşısında STK’ların daha verimli ve hızlı şekilde örgütlenmeleri onları ülke gündemine dahil etmiştir. Böylece STK’lar hem Türkiye’de hem de dünyada sosyal yardım alanında daha hızlı hareket eden aktörler haline gelmişlerdir (Başpınar ve Şentürk, 2010: 10). Göçmen’e (2011: 117) göre STK’ların sosyal yardım konusunda daha güçlü şekilde rol almalarını sağlayan temel etken ise liberal muhafazakar politikalarlardır. STK’ların sosyal yardım alanında faaliyet göstermelerinin bir nedeni de dini ve vicdani motivasyondur. Buna göre Allah rızasını kazanmak, yardım duygusunu sistemli hale getirmek, manevi anlamda tatmin sağlamak gibi dini hassasiyetler ile insanların yaşam koşullarını normalleştirmek, onları sıkıntılardan kurtarmak ve insanca yaşayacakları bir ortam hazırlamak gibi vicdani ve insani gerekçeler STK’ların sosyal yardım alanında faaliyet göstermelerin motivasyon kaynaklarıdır (Şentürk, 2014: 297).

STK’ların sosyal yardımlarıyla kazancı kendisi, ailesi ve bakma yükümlülüğü olan kişileri geçindiremeyecek kadar az olan ve farklı nedenlerle herhangi bir kazanç elde etmeyen kişilere herhangi bir karşılık beklemeden asgari düzeyde yaşam standardı sağlanmaktadır. Yapılan yardımlar ile ihtiyaç sahibi olan kişiler ile onların bakmakla yükümlü olduğu kişilerin ihtiyaçlarının sağlanması ve bu kişilerin en kısa süre içerisinde gelir elde edecek duruma gelerek üretim sürecine katılmaları hedeflenmektedir. Bu amaçla ihtiyaç sahibi olan kişilerin barınma, beslenme, giyinme gibi zorunlu ihtiyaçları giderilmekte ve onların varlıkları güvence altına alınmaktadır (Türkoğlu, 2013: 280). Yapılan yardımların en temel özelliği ise ihtiyaç sahibi olan kişilerin muhtaçlık kriterlerine bağlı şekilde yapılmasıdır. İhtiyaç sahibi olduğuna kanaat getirilen kişilere yönelik sosyal yardımlarda herhangi bir ücret istenmemektedir. Yapılan sosyal yardımın giderleri ise fonlardan temin edilmektedir. Sosyal yardımların

önceliği sosyal yardımdan faydalanan kişinin acil ihtiyacını karşılamaktır (Teber, 2017: 9).

Türkiye’de toplumun dezavantajlı kesimlerine hem kamu tarafından hem de STK’lar tarafından farklı türlerde ve içeriklerde sosyal yardımlar yapılmaktadır. Sosyal, ekonomik ve siyasal boyutları bulunan bu çok yönlü sosyal yardım faaliyetleri ekonomik anlamda önemli bir kaynak gerektirmektedir. Dolayısıyla hem kamunun hem de STK’ların bütçesinin önemli bir bölümü sosyal yardım kaynaklarına ayrılmaktadır. Bu nedenle yapılan sosyal yardımların doğru bir yöntemle, doğru zamanda gerçek ihtiyaç sahiplerine yapılması oldukça önemlidir (Ceren ve Erdem, 2018:8).

1.2.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Hizmet Uygulamaları

Neoliberal yaklaşımla birlikte devletin sosyal alandan çekilmesi ve sosyal harcamaları kısıması sosyal hizmet alanında yetersizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletlerin bu alanda yaşadığı yetersizliğin sonucunda sivil toplum ve devlet arasındaki ilişki yeniden kurulmuş ve STK’ların sosyal hizmet alanında oynadıkları rolün niteliği ve niceliği gittikçe artmıştır (Özdemir vd., 2009: 169-170). En genel ifadesiyle sosyal hizmet, stres altında ve güç durumda olan kişilere sağlanan maddi veya manevi yardım olarak kabul edilmektedir. Sosyal hizmet bireyin yaşamı boyunca ihtiyaç duyduğu ve onda ait uyutma duygusu oluşturan, bireylerarası ilişkilerini kapsayan pozitif yönde bir etkileşimdir. Bunun yanında sosyal hizmet sevgi, benlik saygısı, yeterlilik, şefkat, ait olma gibi sosyal ihtiyaçları karşılayarak bireyin fiziksel ve ruh sağlığın olumlu yönde etkilemektedir (Özgür, 1993: 25-26).

Günümüzde kamu kurumlarının vatandaşlarına yönelik yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlandığı durumda STK’lar sosyal hizmet sunumunda önemli birer yardım sağlayıcı kuruluşlara dönüşmektedirler. STK’lar yürüttükleri kapsamlı sosyal hizmet faaliyetleri ile bilinmektedir. Yapılan bu faaliyetlere geniş halk kitleleri gönüllü şekilde katılım göstermektedirler. STK’lar tarafından hak temelli bir yaklaşımla yürütülen sosyal hizmet etkinlikleri bireyin güçlenmesini sağlayarak toplumsal bazda önemli değişimlere yol açmaktadır. Hak temelli anlayış bütün vatandaşlara eşit hizmet aktarılmasını gerektirmekte ve toplumda sosyal adaletin tesis edilmesine katkı sunmaktadır (Kara, 2019: 162). Sosyal hizmetin günümüzde vatandaşlara hak temelli bir bakış açısıyla verilebilmesi için bu hizmetlerin refah sistemi içerisinde günün

değişen koşulları doğrultusunda geliştirilmesi gerekmektedir (Tufan vd., 2009: 83). Bu noktada STK'lar toplumun dezavantajlı kesimleri ile çalışma olanağı bulmasından dolayı avantajlı konumdadırlar. Toplumun dezavantajlı kesimlerinin ihtiyaçlarını ve sorunlarını belirlemede STK'lar kritik öneme sahip kurumlardır. Sosyal hizmet faaliyetlerinin sunumunda ihtiyacın tespit edilmesi ve bu ihtiyacın müracaatçının bulunduğu yerden başlaması ilkesi önemli bir ilkedir. Diğer taraftan STK'lar ise sürdürülebilir çözüme ulaşabilmek adına çalışma alanına ve faaliyet alanına bağlı olarak belli nüfus gruplarının özelliklerini veri tabanlarında bulundurmaktadırlar. Söz konusu veritabanlarında yer alan bilgiler nüfusun tanınması, sorunlarını tespit edilmesi ve ihtiyaçlarının anlaşılması konusunda makro sosyal hizmet sunumu için değerli bilgilerdir. Bu veriler sosyal hizmet sunumunda STK'lar kolaylık sağlamaktadır (Kara, 2019: 162).

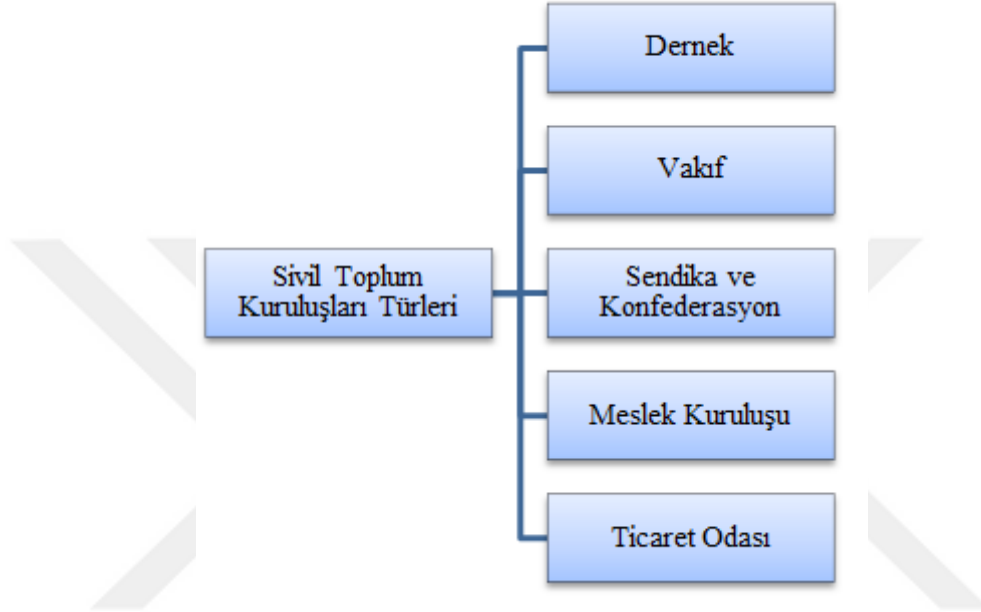
Sosyal hizmet sunumu açısından STK'ların bazı avantajları bulunmaktadır. Örneğin sosyal desteğe ihtiyaç duyan bazı kişiler buna ulaşabilmek için karmaşık bürokratik süreçleri olan kamu kurumlarını değil STK'ları daha işlevsel bulmaktadırlar. Bunun yanında kamu kurumlarının sosyal hizmet sunumunda fonksiyonlarını çağın ihtiyaçları doğrultusunda değiştirmesi kolay değildir. Fakat genelde daha küçük olan STK'lar daha hızlı karar alabildikleri için daha hızlı değişim gösterebilmektedirler. Bu durum STK'ların ihtiyaçlar doğrultusunda değişiklik yapma yeteneğini ve esnekliğini artırmaktadır (Özdemir vd., 2009: 172).

STK'lar sosyal hizmet sunumunda müracaatçı grupların hakkını savunmak, onların kaynaklara ve hizmetlere daha kolay ulaşmasını sağlamak için karar alıcılar ve iktidar üzerinde baskı oluşturuvcu etkinlikler düzenlemektedirler. Birçok STK belirli müracaatçı grubu ile çalışırken onların yaşadıkları sorunların toplum tarafından bilinmesini sağlayacak sosyal aksiyon etkinlikleri düzenlemektedir. Müracaatçı gruplar ise sosyal eylemlerle ifade ettikleri sorun ve ihtiyaçlarını STK'lardan aldıkları destek ile demokratik karar alma süreçlerine doğrudan yansıtmaktadırlar (Kara, 2019: 162).

1.2.7. Sivil Toplum Kuruluşu Türleri

STK Dünyanın her yerinde tüzel kişiliği bulunan ve gönüllülük temelinde hizmet sunan kurumlar olarak görülmektedir (Akatay ve Harman 2014: 66). Ancak STK'ların etkinlik alanları ve örgütlenme şekilleri birbirinden farklılık göstermektedir. Bu noktada

STK'lar hem yerel alanda hem ulusal alanda hem de uluslararası alanda örgütlenebilmektedir. Daha çok eğitim, sağlık, spor, çevre, danışmanlık, kentsel kalkınma, sosyal hizmet, teknik yardım ve insan hakları gibi alanlarda örgütlenen ve STK'ları (Aslan ve Kaya, 2004: 216) örgütlenme şekli ve etkinlik alanına göre beş kategoride ele almak mümkündür (Şekil 2).

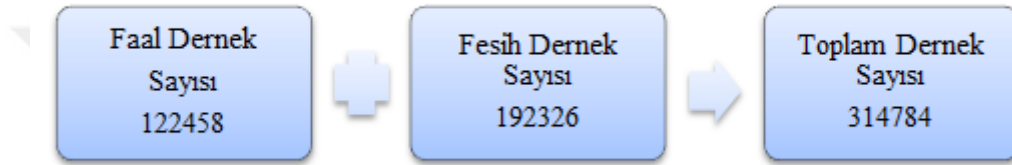
Şekil 2: Örgütlenme Şekli ve Etkinlik Alanına Göre STK'lar (Biber, 2006: 28)

1.2.7.1. Dernek

Dernek kavramı 5253 sayılı Dernekler Kanunu'nun (DK) 2. maddesinde açıklanmaktadır. Buna göre dernekler; kazanç paylaşmanın dışında kanunun yasaklamadığı ortak bir hedefe ulaşmak amacıyla en az yedi gerçek ya da tüzel kişi tarafından oluşturulan ve bu kişilerin çalışmalarını ve bilgilerini birleştirerek faaliyet yürüttükleri tüzel kişiliğe sahip topluluklar olarak ifade edilmektedir (DK, m2). Dernekler tüzüklerinde yer alan çalışma alanlarına göre faaliyet yürütmektedirler. Ancak derneklerin faaliyetlerine aykırı eylemde bulunmaları durumunda Cumhuriyet Savcısı'nın açtığı kamu davası üzerinden faaliyetleri durdurulmaktadır (Yıldırım, 2004: 133).

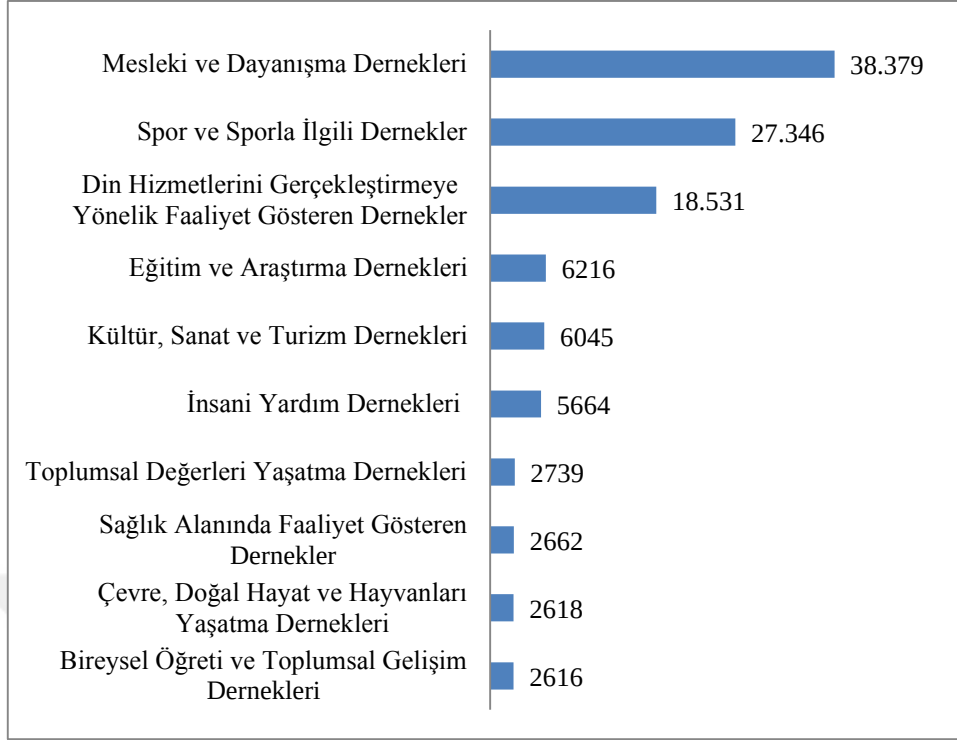
Dernekler kökeni çok eskilere dayanan dayanışma örgütleridir. Dolayısıyla dernekler toplumsal dayanışma açısından son derece önemli kuruluşlardır. Dernekleşmenin yoğun olduğu toplumlarda uzmanlaşma, işbölümü, siyasal katılım artmakta ve bu durum bu

toplumların daha hızlı büyüyüp gelişmesine ortam hazırlamaktadır (Akbal, 2017: 131). Dernekler sanayi toplumu ile birlikte ortaya çıkan gönüllü organizasyonlardır. Düşünceleri ve çıkarları birbirinden farklı kişilerin kendi görüş ve düşüncelerini açıklayabilecekleri ve buradan hareketle karar vericileri etkileyebilecekleri oluşumlardır (Akatay ve Harman, 2014: 67). Türkiye’de derneklerle ilgili resmi süreçleri İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü yürütmektedir. Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan verilere göre Türkiye’de faal ve fesih dernek sayıları aşağıdaki gibidir (Şekil 3).

Şekil 3: Türkiye’de Faal ve Fesih Dernek Sayıları (www.siviltoplum.gov.tr)

Diğer taraftan yine Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan verilere göre Türkiye’de faaliyet alanına göre en fazla dernek bulunan ilk 10 alan şekil 4’te gösterilmektedir.

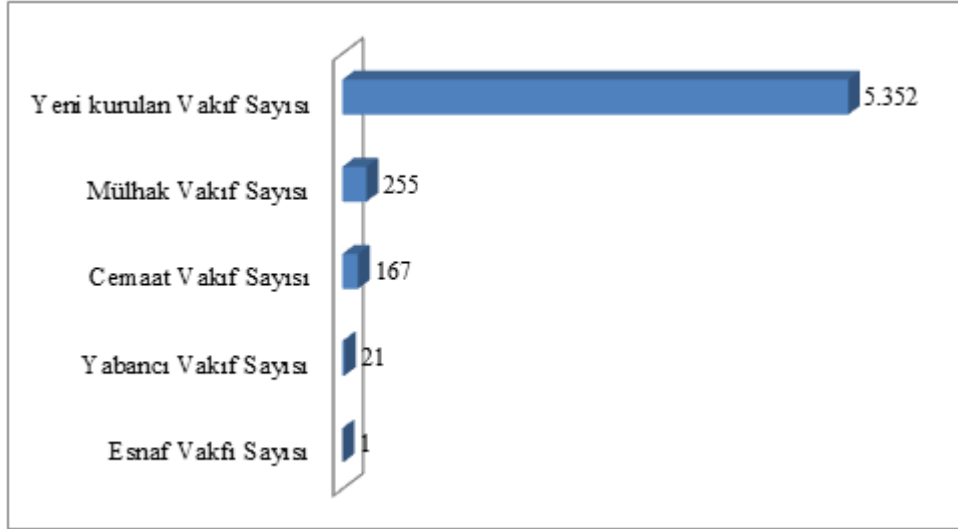
Şekil 4: Türkiye’de Faaliyet Alanına Göre En Fazla Dernek Bulunan İlk 10 Alan (www.siviltoplum.gov.tr) erişim:10 Mart 2021.

Şekil 4’e bakıldığında Türkiye’de faal dernek sayısı en çok olan alan mesleki ve dayanışma dernekleridir. Bu alanda 38.379 faal dernek bulunmaktadır. Bunu 27.346 faal dernek sayısı ile spor ve sporla ilgili dernekler, 18.531 faal dernek sayısı ile din hizmetlerini gerçekleştirmeye yönelik faaliyet gösteren dernekler, 6216 faal dernek sayısı ile eğitim ve araştırma dernekleri, 6045 faal dernek sayısı ile kültür, sanat ve turizm dernekleri, 5664 faal dernek sayısı ile insani yardım dernekleri takip etmektedir.

1.2.7.2. Vakıf

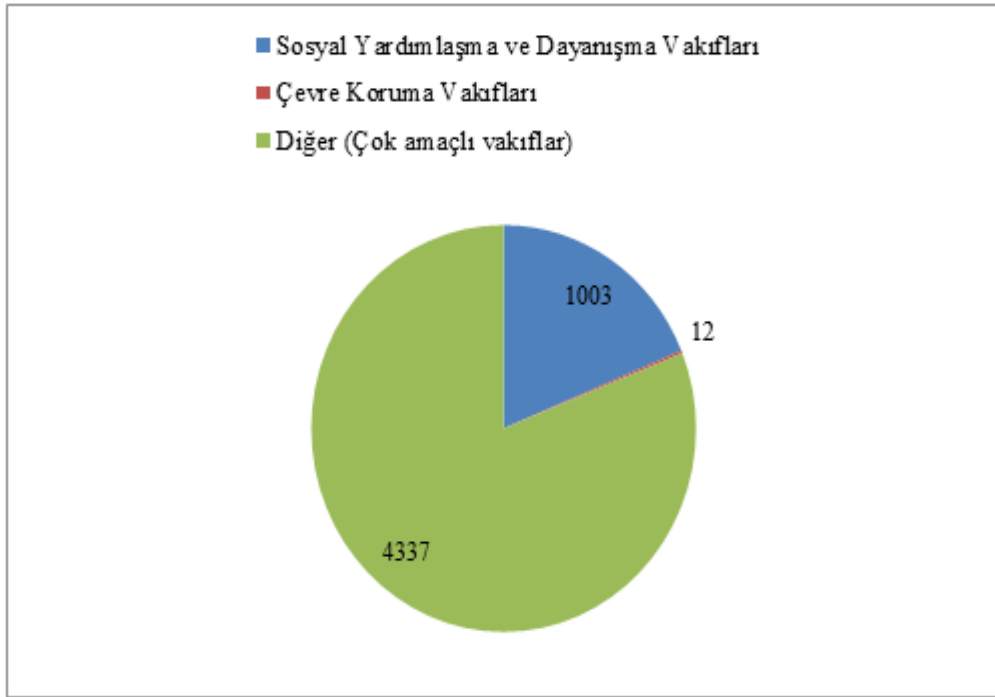
Vakıflar bir toplumda sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik eden temeli İslam hukukuna dayanan kurumlardır (Akbal, 2017: 130). İktisadi anlamda bakıldığında ise vakıflar kişisel çaba sonucunda elde edilen olanakların bireyin kendi rızasıyla paylaşmasını öngören hukuksal bir sistemdir. 4721 Türk Medeni Kanunu (MK) 101. maddesinde vakıfları; gerçek veya tüzel kişiliğe sahip olan kişilerin sahip oldukları mal ve hakları sürekli ve belirli bir amaca özgülemeleriyle oluşturulan tüzel kişiliği bulunan mal toplulukları olarak tanımlamaktadır (MK, m101). Gönüllü sivil topluluklar olarak görülen vakıflar gönüllülük esasına dayanan ve iktisadi anlamda kar amacı taşımayan toplumsal amaçla kurulan örgütlenmelerdir (Akatay ve Harman, 2014: 68). Türkiye’de

vakıflarla ilgili resmi süreçleri Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) yürütmektedir. VGM tarafından açıklanan güncel verilere göre Türkiye’de vakıf sayıları şekil 5’te gösterilmektedir.

Şekil 5: Türkiye’de Vakıf Sayıları (www.vgm.gov.tr)

Şekil 5’teki verilere bakıldığında Türkiye’de VGM tarafından açıklanan güncel verilere göre yeni kurulan vakıf sayısı 5353’dir. Yeni kurulan vakıfların dışında Türkiye’de müllhak vakıf sayısı 255, cemaat vakfı sayısı 167, esnaf vakfı sayısı ise 1’dir. Bunun yanında yabancılar tarafından kurularak Türkiye’de şubesi veya temsilciliği bulunan vakıf sayısı ise 21’dir. Türkiye’de yeni kurulan 5352 vakfın faaliyet alanına göre dağılımı ise şekil 6’da gösterilmektedir.

Şekil 6: Türkiye’de Yeni Kurulan Vakıfların Faaliyet Alanına Göre Dağılımı
(www.vgm.gov.tr) erişim: 15 Mart 2021.

Türkiye’de yeni kurulan vakıfların faaliyet alanına göre dağılımının gösterildiği şekilde 6’daki verilere bakıldığında kurulan vakıfların önemli bir bölümünün diğer kategorisinde yer alan çok amaçlı vakıflar olduğu görülmektedir. Bu kategoride açılan vakıfların sayısı 4337’dir. Bunun yanında yeni kurulan vakıflar içerisinde sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı sayısı 1003 ve çevre koruma vakfı sayısı ise 12’dir.

1.2.7.3. Meslek Kuruluşları

Belirli bir meslekte olan kişilerin ortak ihtiyaçlarını giderebilmek ve bu kişilerin mesleğin genel çıkarlarına uygun şekilde yetiştirilerek mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak amacıyla kurulan ve bu doğrultuda faaliyet yürüten kuruluşlara meslek kuruluşları ya da meslek grupları denilmektedir (Akatay ve Harman, 2014: 74). Devlet Personel Başkanlığı (DPB) ise meslek kuruluşlarını belirli bir meslekte faaliyet gösteren kişilerin müşterek ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yasayla kurulan ve organları kanunun gösterdiği usullere göre meslek kuruluşu üyeleri tarafından seçilen, kamu tüzel kişiliği bulunan kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır (DPB, 2017).

Meslek kuruluşlarının tarihsel sürecine bakıldığında ahilik ve ahilikten sonra ortaya çıkan lonca sistemine dayandığı görülmektedir (Ersöz, 2007: 88). Modern anlamda

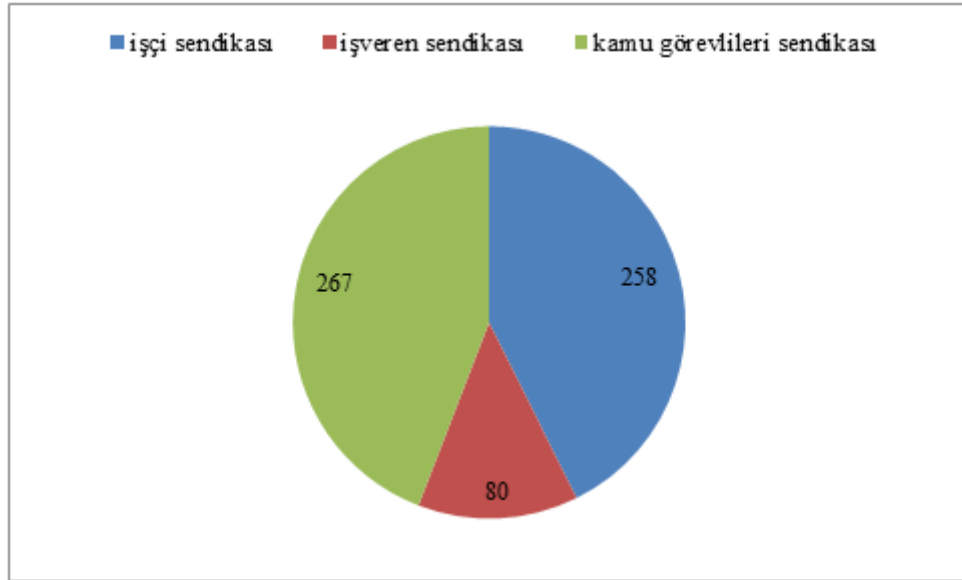
meslek kuruluşları 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır (Parlak ve Sobacı, 2005: 185-186). Loncaların bu dönemde önemini kaybetmeye başlaması ile birlikte meslek kuruluşları ortaya çıkmaya başlamıştır (Okur, 2008: 13). Böylece meslek kuruluşlarının anayasal nitelik kazanması gerektiği düşüncesi ön plana çıkmıştır. Ancak hem 1921 hem de 1924 Anayasasında meslek kuruluşları ile ilgili herhangi bir hüküm yer almamıştır (Avcı, 2012: 68). Fakat 1924 Anayasası dernek kurmayı bir hak ve hürriyet olarak düzenlerken bunun sınırlarının kanun tarafından belirleneceğini hükme bağlamıştır (Avşarbey ve Dilekçi, 2014: 331). 1961 Anayasasında ise meslek kuruluşları ilk defa anayasal dayanağa kavuşturulmuştur. Anayasanın 122. maddesinde meslek kuruluşları düzenlenmiştir. (Avcı, 2012: 74).

1982 Anayasası'nda da meslek kuruluşları yer almış ve getirilen ayrıntılı düzenlemelerle bu kurumlar vesayet altına alınmaya çalışılmış ve faaliyetlerine çeşitli sınırlamalar getirilmiştir. Öyle ki anayasada yer alan bu düzenlemeden hareketle meslek kuruluşları ile ilgili bazı özel yasalar çıkarılmıştır. Günümüzde ise anayasanın ilgili maddesinde öngörülen şekli ile kurulmuş 19 meslek kuruluşu faaliyet göstermektedir. En son kurulan meslek kuruluşu ise 2012 yılında kurulan Turist Rehberleri Birliği'dir (Avşarbey ve Dilekçi, 2014: 332). Meslek kuruluşları kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu sıfatıyla Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınması açısından kritik öneme sahip kuruluşlardandır (Ersöz, 2007: 88).

Sendika ve Konfederasyon

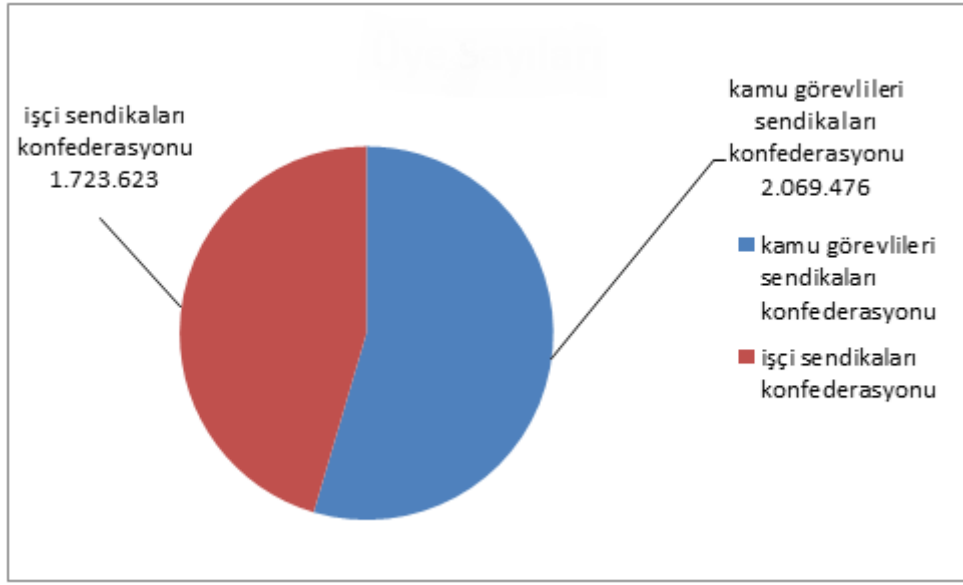
Sanayi devrimi uygarlık tarihinde önemli kırılma noktalarından birisidir. Nitekim sanayi devrimi toplumsal hayatta köklü sosyal ve siyasal dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. Sanayileşme ile beraber işçi sınıfı yerleşik toplumsal kimlik kazanmış ve bunun sonucunda hak arama, baskı yapma ve görüş bildirme gibi motivasyonlara sahip olmuştur (Biber, 2006: 36). Bu durum 19. yüzyıl başlarından itibaren işçilerin haklarını ve menfaatlerini koruyarak çalışma koşullarını iyileştirmek amacıyla bir araya gelmelerine ve sendikalar oluşturmalarına neden olmuştur. Kurulan sendikalar antidemokratik yaşam koşullarında kimi zaman kamu kurumları kimi zaman da sermaye sahipleri tarafından kapatılmaya çalışılmıştır. Türkiye'de ise ilk sendikalar 1940'lı yıllarda kurulmaya başlamış 1950 ve 1960'lı yıllardan sonra daha geniş faaliyet alanına sahip olmaya başlamıştır (Taş, 2012: 62).

Sendikalar gelişmiş ülkelerde işçi hak ve menfaatlerini koruyarak geliştirmek üzere kurularak kısa süre içerisinde toplumun geniş kesimleri tarafından benimsenmiştir. Öyle ki bazı yıllarda sendikalar kurdukları siyasal partiler ile iktidara dahi gelmiştir. Fakat Türkiye açısından bakıldığında sendikalar genellikle siyasal partilerin öncülüğünde siyasal ideoloji ve kaygı temelleri üzerine kurulmuştur. Bu durum Türk sendikacılığını toplumun tamamını kucaklayacak bir yapı içerisine girmesini engellemiştir. Bu nedenle Türk sendikacılığı genellikle ideolojik sivil toplum örgütleri olarak algılanmaktadır (Özkiraz ve Talu, 2008: 120-122). Türk sendikacılığı sendikal tür açısından üç kategoride ele alınmaktadır. Bunlar: İşçi sendikaları, işveren sendikaları ve kamu görevlileri sendikasıdır. Türkiye’de sendikal tür açısından faal sendika dağılımı ise şekil 7’de gösterilmektedir.

Şekil 7: Türkiye’de Sendikal Tür Açısından Faal Sendika Dağılımı
(www.siviltoplum.gov.tr) erişim: 20 mart 2021

Şekil 7’deki verilere bakıldığında Türkiye’de toplam 80 işveren sendikası bulunurken 258 işçi sendikası ve 267 kamu görevlileri sendikası olduğu görülmektedir. Konfederasyonlar ise farklı iş kollarında faaliyet yürüten en az beş sendikanın bir araya gelmesiyle oluşturulan ve tüzel kişiliği bulunan üst kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır (Akatay ve Harman, 2014: 72). Türkiye’de 2021 yılı mart ayı itibari ile 13 adet kamu görevlileri sendikaları konfederasyonu, 6 adet işçi sendikaları konfederasyonu bulunmaktadır. Söz konusu konfederasyonlara üye olan kişi sayısına ilişkin bilgiler şekil 8’de gösterilmektedir.

Şekil 8: Konfederasyonlara Üye Olan Toplam Kişi Sayıları (www.siviltoplum.gov.tr) erişim: 20 Mart 2021.

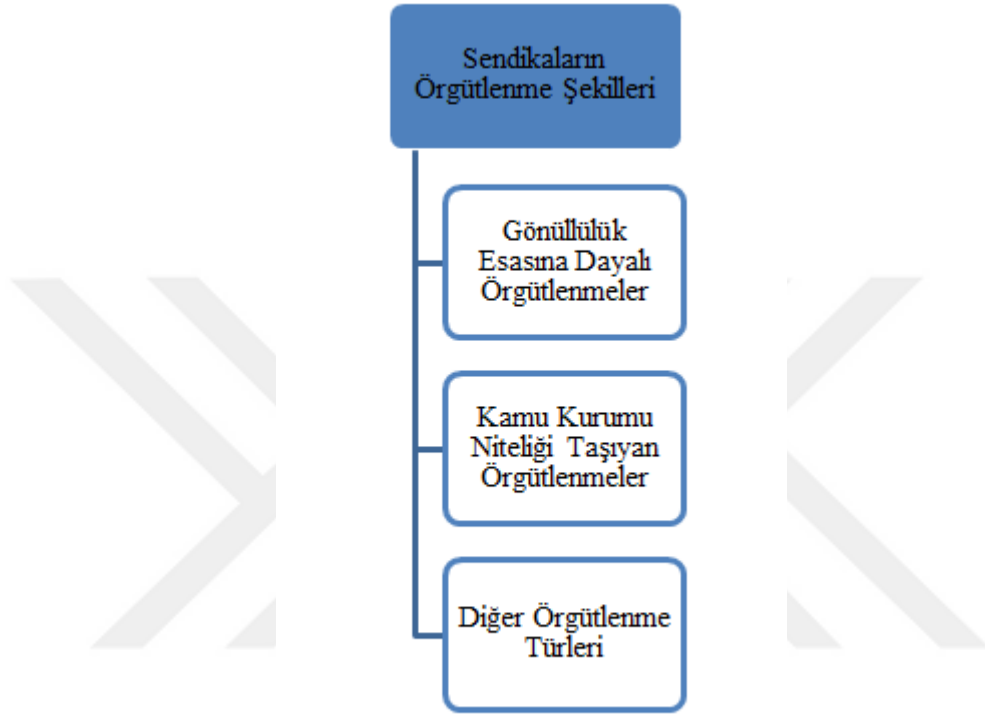
Konfederasyonlara ait üye sayılarına bakıldığında 13 adet kamu görevlileri sendikaları konfederasyonunda toplam 2.069.476 üye bulunurken; 6 işçi sendikaları konfederasyonunda ise toplam 1.723.623 üye bulunmaktadır.

Ticaret Odası

Ticaret odaları birer bölgesel ekonomik kuruluştur ve özel kanunla kurulmaktadır. Türkiye’de ticaret odaları 1961 anayasası ile anayasal kimliğe kavuşmuştur. Buna göre ticaret odaları yerinden hizmet ilkesi doğrultusunda örgütlenmiş kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları olarak görülmektedir. Bu meslek kuruluşlarının organları kendi üyeleri içinden seçilen kişilerden oluşmaktadır. Ticaret odalarının merkez yönetimi yargı kararına ihtiyaç olmadan geçici veya sürekli olarak görevden uzaklaştırılamamaktadır (Acar, 2007: 69). Başka bir tanımlamaya göre ticaret odaları üyelerinin hizmet sunduğu toplumun müşterek ihtiyaçlarını karşılayabilmek, yaşamsal ve mesleki faaliyetlerini kolaylaştıranbimek ve meslek kolunun sorunlarına dönük çözümler üretebilmek amacıyla kurulmuş dürüstlük ve gönüllülük üzerinden hareket eden kurumlar olarak tanımlanmaktadır (Akatay ve Harman, 2014: 73). Türkiye’de Ticaret Odalarının Üst Kuruluşu Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği’dir (Ersöz, 2007: 97). Odalar hem yerel ve bölgesel hem de ulusal ve uluslararası hiyerarşi içerisinde desteklenmektedir (Fedetov, 2007: 2).

1.2.8. Sivil Toplum Kuruluşlarının Örgütlenme Şekilleri

STK'ler çalışma prensiplerine göre kendi içerisinde farklı şekillerde örgütlenmektedirler. STK'lerin örgütlenme şekilleri kendi içerisinde 3 kategoride ele almak mümkündür (Şekil 9).

Şekil 9: STK'lerin Örgütlenme Şekilleri (Benek, 2019)

1.2.8.1. Gönüllülük Esasına Dayalı Örgütlenmeler

STK denildiğinde akla ilk olarak gönüllülük esasına dayanan, merkezi otoriteden bağımsız, kamu yararını gözeten ve tüzel kişiliği bulunan kuruluşlar gelmektedir (Özmutaf, 2007: 58). Dolayısıyla gönüllülük STK'lerin en temel özelliklerinden biri olmasının yanında en önemli örgütlenme şeklidir. STK'lerin çalışma prensipleri genellikle gönüllülük esasına dayanmaktadır. İnsanlar bu kuruluşlarda herhangi bir beklentiye girmeksizin çalışmaktadırlar. Sivil toplum örgütleri de kendi faaliyet alanları doğrultusunda işlerini yaparken herhangi bir ticari çıkar amacı gütmemektedir (www.denkbilgi.com erişim: 23 Mart 2021) Günümüzde toplumun belli sosyal ihtiyaçlarını giderebilmek ya da belli konularda kamuoyunu aydınlatmak ve yönlendirmek için gönüllülük esasına dayalı çalışma prensipleri bulunan kuruluşlar

bulunmaktadır. Bu kuruluşların en temel nitelikleri herhangi bir ticari çıkar veya getiri kazanmak için değil insanlık yararına ve gönüllük esasına dayalı olarak hizmet etmektir (Ural, 1995: 17).

Gönüllülük toplumsal bir hizmete karşılıksız kalite katan, maliyet ve zaman tasarrufu, lobicilik, pazarlama ve tanıtım gibi farklı entelektüel boyut katan daha da önemlisi toplumsal bilincin artmasına ve yaygınlaşmasına katkı sunan önemli bir özveri yaklaşımıdır. Bu yaklaşım bireyin hiçbir mülkiyet hakkı talep etmeden hizmet etmesini, sorumluluk almasını ve toplumsal hizmet etmesini tutkusunu ifade etmektedir (Bell, 2002: 5). Dolayısıyla gönüllük esasına dayalı STK'ler herhangi bir maddi çıkar beklentisi içerisine girmeden gönüllü katılımcıların toplumun önemli görülen alanlarına hizmet ederek toplumsal ihtiyaçları karşılamak için kurdukları örgütlerdir (Ateş ve Nohutçu, 2006: 249). Bir örgütün gönüllülük esasına dayalı bir kuruluş sayılması için aşağıda belirtilen niteliklere sahip olması gerekmektedir (Öner, 2003):

- Sürekli ve anlamlı bir yapıya sahip olması,
- Kamu sisteminin unsuru olmaması,
- Yönetici veya üyelerine kar dağıtmaması,
- Öz yönetiminin olması,
- Gönüllülük esasına dayanması,
- Toplumsal amaca hizmet etmeyi desteklemesi,

Günümüzde gönüllük esasına dayalı şekilde örgütlenmiş STK'ler olarak dernekleri, vakıfları, öğrenci birliklerini ve yurttaş girişimlerini örnek göstermek mümkündür. Çevreleriyle kurdukları etkileşimin sonunda biçimlenen ve toplumsal ihtiyaçlarda yaşanan değişimin sonucunda yeni amaçlar ve hedefler belirleyen bu kuruluşlar doğan, gelişen, kendisini koruyan veya dağılan birer tüzel kişiliktir. Bu kuruluşlar belirli bir sosyal yapı oluşturmaktadır. Oluşturulan bu sosyal yapı içerisinde üyeler kendilerine düşen rol ve sorumlulukları yerine getirmektedir. Ancak ve bu rol ve sorumlulukların yerine getirilmemesi durumunda ise kuruluşun etkinliği azalmakta ve varlığı ortadan kalkmaktadır (Nazlıoğlu, 1994: 27). Bu bağlamda söz konusu gönüllü kuruluşların üstlendikleri rol ve sorumlulukları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Ateş ve Nohutçu, 2006: 250):

- Ortak hizmet ve ortak çıkar sağlamak. Bu amaçla üyelerine sosyal hizmet, eğitim ve sağlık gibi alanlarda bilgi sağlama ve destekte bulunma,
- Sosyal konuları takip ederek kamu politikasını etkilemeye çalışma. Kamu politikasını etkilemek amacıyla kampanyalar düzenleme, baskı oluşturma ve kulis faaliyetlerinde bulunma,
- Kendi kendine yetme ya da dayanışma. Bu doğrultuda kuruluşun amaçlarını gerçekleştirebilmek için etkinlikte bulunma, yardımlaşma, destek verme, işbirliği kurma ve bilgi alışverişinde bulunma,
- Kaynak ve koordinasyon sağlama. Bu doğrultuda kamu kurumları ile özel sektör arasında aracı olma,

Gönüllü kuruluşlar ne özel sektöre ne de kamu sektörüne alternatif kuruluşlar olarak algılanmamalı. Bu kamu ve özel sektör kuruluşların tamamlayıcısı bir yapı olarak görülmelidir. Bu bağlamda devletin gönüllü kuruluşlara fırsatı yaratması, iş yapma ve çalışma zemini ve ortamı yaratması son derece önemlidir.

1.2.8.2. Kamu Kurumu Niteliği Taşıyan Örgütlenmeler

Kamu kurumu olma özellikleri açısından değerlendirildiğinde gerçek manada gönüllülük esasına dayanıyor olmasa da konfederasyon, sendika, ticaret odası ve ticaret borsası gibi kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları STK kapsamında değerlendirilmektedir (Özmutaf, 2007: 60-61). Fakat bu görüş yaygın bir görüş değildir. Literatürde kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının STK sayılmayacağını ifade eden görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlar Türkiye’de demokratik olmayan yöntemlerin hayata geçirildiği yıllarda bazı meslek kuruluşlarının yine antidemokratik yöntemleri kullanarak siyasal otoriteyi görevden uzaklaştırmaya çalıştığı ve böylece kendisine sivil toplum örgütü olarak takdim ettiği vurgulanmaktadır (Yayla ve Şahin, 2011: 78).

Türkiye’de meslek kuruluşları kamu kurumu niteliğinde düzenlendiği için bu kuruluşlar sivil toplum ile kamu kurumu arasında sıkışmıştır. Bu noktada meslek kuruluşları temelde iki işlevi yerine getirmektedir. Bunlardan ilki üyelerini merkezi otoriteye karşı temsil etmek diğeri ise üyelerini devlet adına denetleyerek kontrol etmektir. Meslek kuruluşlarının ilk işlevi ona yarı sivil bir nitelik katarken; ikinci işlevi ise ona yarı resmi

bir nitelik katmaktadır (Çaha, 2011: 215). Kamu kurumu niteliği taşıyan meslek kuruluşları anayasal nitelikleri gereği aşağıdaki karakteristik özellikleri ile ön plana çıkmaktadır (Yetkin, 2018: 66-67):

- Kuruluş amacının dışında faaliyette bulunamaması,
- Asli görevlerini ve sürekli görevlerde çalışan kişilerin meslek kuruluşuna girme mecburiyetinin olmaması,
- Kuruluşun üst düzey organlarında görev yapan kişilerin siyasi partiler tarafından aday gösterilememesi,
- Kuruluşların mali ve idari denetimi ile ilgili kuralların kanunla belirlenmesi,

Kamu kurumu niteliği taşıyan meslek kuruluşları kanunla kuruldukları ve tüzel kişiliğe sahip oldukları için bu durum kanunun yürürlüğe girmesi ile beraber kendiliğinden oluştukları anlamına gelmemektedir. Kanun yalnızca meslek kuruluşuna bağlanacak sanat dalı ve meslek dalını belirleyerek bunlarla ilgili amaç, örgüt, yetki ve usul düzenlemelerini yapmaktadır (Hakyemez, 2011: 59). Kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte kurulan meslek kuruluşuna üye olmak o meslek mensubunun hür iradesine bırakılmıştır (Duran, 1982: 229-230). Fakat belirtmek gerekir ki üyenin hür iradesi de yalnız başına yetmemektedir. Buna göre kanunun kurulmasını öngörmediği bir kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun üyelerinin iradesi olsa dahi kurularak tüzel kişiliğe kavuşması mümkün görünmemektedir (Özer, 1994: 28-29).

1.2.8.3. Diğer Örgütlenme Türleri

Örgütlenme şekilleri açısından ne gönüllük esasına dayalı ne de kamu kurumu niteliği taşıyan örgütlenmelerde vardır. Bahsi geçen kategorilere girmeyen yapıda örgütlenmiş STK'lar bulunmaktadır. Yerel birlikleri, kooperatifleri ve siyasi partileri bu kategoride ele almak mümkündür (Benek, 2019: 73). Kooperatifler gerçek ya da tüzel kişilerce kurulan, üyelerinin iktisadi menfaatlerini koruyabilmek ve en önemlisi üyelerinin iaşesini temin etmesine yardımcı olmak amacıyla işgücüne veya ekonomik birlikteliğe dayalı şekilde oluşturulan dayanışma ve yardımlaşma kuruluşlarıdır (Kooperatifler Kanunu, m1). Kooperatifler en az yedi ortak tarafından imzalanmış ana sözleşme ile kurulmaktadır. En az yedi ortak tarafından oluşturulan ana sözleşmenin ticaret sicil

müdürlüğü tarafından yetki verilmiş bir personelin huzurunda imzalanması gerekmektedir (Kooperatifler Kanunu, m1).

Kooperatifler işbirliğine dayanan ekonomik faaliyetler olarak görülmektedir. Tarihsel süreçte Koparatif kurma veya Koparatifçilik faaliyetleri farklı isimlerle ifade edilse de bu ihtiyaç sürekli karşılanmış ve insanlar sosyal ve ekonomik özgürlüklerini elde etmeye çabalamamıştır (Çetin, 2009: 36). Ekonomik işbirliğe dayanan koparatiflerde kurulan işbirliğinde taraflar ortaya konulan hedeflere birlikte ulaşmaya çalışmaktadır. Buradaki işbirliği bir iş ya da faaliyetle ilgili olarak ortak hareket etmeyi ifade etmektedir. Söz konusu iş birliğinde tüm tarafların amaçlarına ve çıkarlarına dikkat edilmektedir. Bolayısıyla buradaki işbirliği tarafların kendi amaçları ve çıkarlarından vazgeçmesi anlamına gelmemektedir. İşbirliği tarafların kişisel amaçları ve çıkarlarını korumanın yanında başkalarının çıkarları ve amaçlarına dikkat etmeyi de gerektirmektedir. Böylece oluşturulan işbirliği karşılıklı güveni arttırmaktadır (Erdoğan, 1999: 47) .

Kooperatifler serbes piyasa yaklaşımının temelini oluşturan bireysel mülkiyeti kapsamakla birlikte kurumsal yapısı açısından demokratik örgütlenme niteliğindedir (Philip, 2003: 3). Bu özelliğinden dolayı kooperatifçiliğin bireysel girişimciliği ve demokrasiyi geliştirerek tekeli yapılanmayı engelleyen sistematik yapıda bir örgütlenme olduğunu söylemek mümkündür. Bu niteliği ile kooperatifler içerisinde kuruldukları ekonomik sistemin hem rekabetini artırmakta hem de kaynakların daha etkin ve verimli şekilde dağıtılmasına katkı sunmaktadır (Çetin, 2009: 36).

Siyasal partiler de demokratik hayatın vazgeçilmez unsurları olarak görülen kuruluşlardır. Temel amacı siyasal iktidarı elde etmek olan siyasal partiler bu yönüyle STK'lerden farklı olsalar da ortak birçok niteliğe sahiptir. Buna göre her iki kuruluşta da çalışmak gönüllülük esasına dayanırken yine her iki kuruluşta da maddi çıkar elde etme amacı yer almamaktadır. Fakat denetim açısından değerlendirildiğinde siyasal partiler STK'lardan ayrılmaktadır. Seçimlere giren bir siyasal partinin seçimleri kazanmasıyla STK kimliği ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle araştırmacıların birçoğu siyasal partiyleri siyasal otoriteyi ele geçirene kadar ki süreçte STK olarak kabul etmektedir (Yıldırım, 2004: 65).

1.2.9. Dünya’da Sivil Toplum Kuruluşları

STK’lar demokratik toplumsal yapının en önemli aktörleridir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak daha çok ön plana çıkmalarına, önemine ve gerekliliğine günümüzde daha çok vurgu yapılırsa da STK’ların kökeninin daha eskilere dayandığı bilinmektedir (Özdemir, 2007: 383). STK’lar Kuzeyde Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşın Avrupada neden olduğu yoksulluğu engellemek amacıyla oluşturulan yardımlaşma kuruluşlarıyla, güneyde Hindistan hükümetine karşı vatandaşların hakkını savunmak amacıyla ortaya çıkan Gandhi hareketi ile ortaya çıktığını söylemek mümkündür. ABD devleti ise STK’lar üzerine kurulmuştur. Bu durum Amerika’da halkın demokratik yapının oluşması için uygun bir ortam oluşturmamasından kaynaklanmaktadır (Emini, 2013: 44). Görüldüğü gibi tarihsel süreçte sivil toplum ve demokrasi anlayışında yaşanan değişime paralel şekilde STK’lar de farklı işlevlere ve anlamlara sahip olarak gelişmiştir (Erdoğan ve Genç, 2013: 250). Bugün STK olarak adlandırılan ve hayırseverlik ve yardımseverlik ilkesine göre faaliyet yürüten bu kuruluşlar tarihsel süreçte sürekli var olan ve ihtiyaç sahibi insanlara yardım eden kuruluşlardır. İhtiyaç sahibi insanlara sosyal koruma temin eden bu kuruluşlar daha genç refah ülkelerinde dahi kadim geçmişe sahiptir. Merkezi hükümetin sosyal rolleri üstlenmediği dönemlerde doğal ve sosyal krizler karşısında aileleri ve bireyleri koruyan STK’lar refah sağlayıcı örgütler olarak faaliyet yürütmektedir (Özdemir, 2007: 383).

Gönüllü örgütlenmelerin ortaya çıkması ve yükselmesi toplumsal değişim ve dönüşümle yakından ilgilidir (Şimşek, 2000: 330). STK’ların ortaya çıkması ve günümüzdeki halini almasında ise 12. ve 19. yüzyıl Avrupasında yaşanan gelişmeler başat rol oynamıştır. Sanayi devrimi ve burjuvazinin ortaya çıkmasıyla birlikte üretim araçları değişmiş ve bu sürecin sonunda bugünkü anlamıyla STK’lar ortaya çıkmıştır (Çalmaşur ve Doğan, 2011: 100-101). Dolayısıyla sanayi devrimi STK’ların ortaya çıkması ve bugünkü halini alması üzerinde kırılma noktası olmuştur. Çünkü sanayi öncesi toplumsal yapıda gönüllü örgütlenmelerin ortaya çıkabilmesi için yeterli ve gerekli ortam henüz oluşmamıştır. Bu dönemde gönüllü birliktelikler her ne kadar lokal düzeyde söz konusu olsa da modern anlamda gönüllü örgütlenmelerden söz edebilmek bu dönemde mümkün değildir. Sanayi öncesi toplumsal yapının tarıma dayalı olması, tarlanın ve evin iş yeri olması, çalışma saatlerinin uzunluğu, akrabalığın önemi, cemaat yapısı örgütlenmeler, ilkel üretim tarzı, benzerliğe dayanan mekansal dayanışma, farklı

çıkar gruplarının bulunmayışı, toplumsal yapının homojenliği ve insanların yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamak için çaba göstermesi gibi faktörler toplumsal yapıda gönüllü örgütlenmelerin oluşmasını engellemiştir. Bu dönemde dini örgütlenmeler şeklinde küçük yapılar bulunmaktadır. Fakat sanayi toplumunda ise gönüllü örgütlenmeler ortaya çıkmaya başlamıştır (Şimşek, 2000: 330-331).

Batıda STK tarihi büyük oranda kent tarihi ile eşdeğerdir. Aydınlanma düşüncesi sonrası oluşan kentler sanayi devrimi ile beraber şekillenmeye başlamıştır. Bu kentlerde değerleri, inançları, dünya görüşleri, gelenekleri, görenekleri ve çıkarları birbirinden farklı kişiler, gruplar ve sınıflar bir araya gelerek yaşamaya başlamıştır. Söz konusu bu farklılıklar STK'ların ortaya çıkmasına ivme sağlamıştır. Zaten günümüzde de STK denildiğinde herkesin ortak bir payda etrafında buluşabileceği inancı ortaya çıkmaktadır (Karakuş, 2006: 26). İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan uluslararası örgütlenmeler devletlerin mutlak güç oldukları anlayışını aşındırmış ve sivil örgütlenmeleri desteklemiştir. Birleşmiş Milletler gibi küresel ölçekli kurumlar ve Avrupa Birliği gibi bölgesel oluşumlar kadın, çevre, insan hakkı ve çocuk gibi kavramları ve demokratik normları politikaları arasına dahil ederek bir taraftan ulus devletlerin üzerinde bir mekanizma oluşturmuş diğer taraftan da bu haklar çerçevesinde gelişen lokal sivil toplumsal hareketlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Diğer taraftan Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliğindeki merkezi bürokratik yapının başarısızlığı ve bunun sonucunda yıkılması da STK'ların ortaya çıkması üzerinde etkili rol oynamıştır. Devletçi yapıların başarısız olarak ortadan kalkması sosyal aktivitenin ve bireyin öneminin artmasına, çıkar temeline dayanmayan sosyal hareketlerin ve STK'ların oluşmasına katkı sağlamıştır. Böylelikle katılımcı ve aktif bir sivil toplum yaklaşımı en plana çıkmıştır (Yılmaz, 2003: 320). Birleşmiş Milletlerin STK'lara barışın tesis edilmesi sürecinde danışmanlık rolü vermesi ile birlikte STK konsepti popüler hale gelmeye başlamış ve STK'lar uluslararası aktörler haline gelmiştir (Yılmaz, 2012: 158).

STK'lar faaliyet alanlarına göre ciddi oranda iş hacmine sahiptir. Bu durum STK'ların GSYH içerisindeki paylarında bakıldığında da görülmektedir. Örneğin ABD'de STK'ların GSYH içerisindeki payları %6,3, Fransa ve İngiltere'nin %4,8 ve Japonya'nın ise %3,5 düzeylerindedir. 1980'li yıllardan 2000'li yıllara kadar bu ülkelerde STK'ların GSYH içindeki payları İngiltere ve Fransa'da yaklaşık %15, ABD'de %12,7, Almanya'da %11 ve Japonya'da ise %8 oranında artmıştır (Adıgüzel,

2018: 562). İngiltere’de sosyal yardım alanında faaliyet gösteren STK’ların yıllık iş hacmi yaklaşık 27 milyar pounddur. Diğer taraftan STK’lar bulundukları alanda sağlayıcı faaliyet oluşturmaktadırlar (Okutan, 2018: 101). Nitekim ABD’de 7 milyon kişi STK’larda tam zamanlı olarak istihdam edilmektedir. Bu rakam ABD’nin toplam istihdamının %6,8’ine denk gelmektedir. Bu oran ise ABD’de hizmet sektöründe toplam istihdam edilenlerin %15,9 unu oluşturmaktadır. AB ülkeleri açısından bakıldığında ise Almanya’da 1 milyon, Fransa’da 800.000 kişi tam zamanlı olarak STK’larda istihdam edilmektedir. İngiltere’de ise STK’ların toplam istihdam içerisindeki payı %4 tür. ABD ve Avrupa’daki sivil toplum kuruluşlarının toplam istihdam sayısı 11,8 milyon iken, bu ülkelerdeki 6 büyük şirketin (Daimler-Benz, General Motors, Hitachi, Fiat, Alcatel Alsthom ve Unilever) toplam istihdamları yaklaşık 2 milyon düzeyinde gerçekleşmektedir (Adıgüzel, 2018: 562). Bu verilerden hareketle, STK’lara büyümekte oldukları ve önem düzeylerinin de bununla ilişkil olarak arttığı söylenebilir (Adıgüzel, 2018: 562). STK’ların dünya genelinde önem kazanmaya başlaması Türkiye’nin de bu gelişmelerden etkilenmesine neden olmuştur. Çalışmanın sonraki başlığında Türkiye’de STK’ların tarihsel gelişimi ele alınmaktadır

1.2.10. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları

STK’ların dünya genelinde önem kazanması Türkiye’de de her geçen gün STK’ların daha fazla önemli hale gelmesine ortam hazırlamıştır. Günümüzde sayıları onbinleri bulan ve toplumsal yapı üzerindeki etkisi her geçen gün artan STK’lar özellikle Osmanlı devleti döneminde büyük bir işleve sahip kuruluşlar olmuştur. O zamandan bu yana toplumsal yapı üzerinde etkili olan STK’lar gelişimini sürdürmüştür (Kocabaş, 2008: 174). Demokratik yapının yerleştirilmesinde önemli bir unsur olarak görülen sivil toplum Türk siyasal hayatında büyük oranda Osmanlı mirasına bağlı şekilde gelişmiştir. Bu nedenle Türkiye’de STK’ların tarihsel sürecine ilişkin izler Osmanlı toplumsal yapısı üzerinde etkili olan gelişmelerle birlikte takip edilmektedir (Tosun, 2008: 10). Osmanlı’da batılı manada sivil toplumun talepleri modernleşme ile birlikte başlamıştır. Osmanlı Devletinde modernleşme süreci Islahat ve Tanzimat fermanları ile meşrutiyyet ve Cumhuriyet dönemi olarak sıralanır ise modernleşme talebinin yukarıdan aşağıya doğru bir süreç izlediğini ve bu süreçte siyasal amaçlı örgütlenme taleplerinin merkezin dışındaki kesimlerden geldiğini söylemek mümkündür. Bu talepler genellikle azınlık

gruplardan, Jön Türklerden, İttihat ve Terakki hareketi ile Kurtuluş Savaşı döneminde oluşturulmuş cemiyetlerden gelmiştir (Abay, 2004: 280).

Cumhuriyet dönemi yeni bir toplum ve devlet projesi olarak görülse de sivil toplum örgütlenmesi açısından bakıldığında bu dönemde Osmanlı'dan kalma toplumsal ve siyasal kültürel mirasın büyük oranda devam ettiği bilinmektedir. Cumhuriyet döneminde tek parti yıllarında dönemin modernite anlayışına aykırı herhangi bir uygulamaya yer verilmemiştir. Modernleşmenin uygulayıcıları olarak Cumhuriyet elitlerinin öngördüğü toplum ve devlet modeli uygulamada Osmanlı modelinden farklı değildir. Modernleşme talepleri ya liberal muhalefet ya da dinsel kaynaklı olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında savaş sonrasında toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik göstergelerinin zayıflamasıyla tek parti iktidarının sivil alanı harekete geçirecek alt yapı yoksunluğu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde bir taraftan modern batılı bir toplumsal yapı oluşturulmaya çalışılırken diğer taraftan da muhalefetin artan baskılarına yönelik getirilen yasaklar sivil toplum ortamının gelişmesini engellemiştir (Tosun, 2008: 13). Bu dönemde genellikle devlet eliyle oluşturulan sosyal amaçlı kurumlardan bahsedilmektedir. Bunlar günümüzdeki adıyla Kızılay derneği olan Hilal-i Ahmer cemiyeti, yine günümüzdeki adıyla Çocuk Esirgeme Kurumu olan Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Türk Hava Kurumu dur. Bunların dışında 1928 yılında Yardım Severler Derneği adında bir dernek oluşturulmuştur (Uğur, 2011:29).

Türkiye'de sivil toplum alanındaki en önemli gelişmeler 1980'li yılların sonrasında yaşanmıştır. Çünkü bu tarihten sonra sivil toplumun gelişmesini kolaylaştıran ve dahi teşvik eden çeşitli iç ve dış faktörler ortaya çıkmıştır. Bununla ilişkili iç faktörleri; liberalleşme politikaları ve devletin küçülmesi, özelleştirmeler, yetki devri, yeni sosyal hareketlerin gelişmesi, sistemin yaşadığı değişim ve dönüşüm olarak sıralamak mümkündür. Bunun yanında inanç, düşünce ve girişim özgürlüğünü önceleyen düşünürlerin yaygınlaşması ve bunların görüş ve düşüncelerini medyada ve üniversitelerde ifade etmesi sivil toplum anlayışına ivme kazandırmıştır. Söz konusu bu aydınlar resmi ideolojinin savunduğu tek tip kamusal alan, homojen ulus, devlet merkezli sosyal yapıyı eleştirmiş bunun yerine özgürlük, kimlik, çeşitlilik, sivil toplum, katılım ve piyasa ekonomisi gibi kavramları önermiştir. Ayrıca soğuk savaşın bitmesi, bilgi toplumu gelişmesi ve küreselleşme Türkiye'nin her açıdan dışa açılmasına neden

olmuştur. Bu faktörler de Türkiye’de sivil toplumun gelişmesi üzerinde destekleyici olan dış faktörlerdir (Çaha vd., 2013:19).

1990’lı yıllar ise Türkiye’de sivil toplum konusunda büyük kırılmaların yaşanmasına neden olan gelişmelere sahne olmuştur. Bu gelişmelerden biri 1996 yılında yapılan Habitat Kongresidir. Bu kongrede ilk defa Türk kamuoyunda sivil toplum aktiviteleri belirgin şekilde ortaya çıkmıştır (Arabacı, 2003:17). Bu kongre ilk defa farklı alanlarda faaliyet yürüten STK’ların ortak bir etkinlikte buluşmalarına vesile olmuştur. Bu durum Türkiye’de bağımsız bir sivil toplum alanının oluşturulabileceğini göstermiştir (Gümüş, 2004:12). Bunun yanında Düzce ve İzmit’de yaşanan depremler de Türkiye’de sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkilerin ve sivil toplumun imajının kökten değişmesine neden olmuştur (Arabacı, 2003:17). STK’lar bu dönemde toplumsal dayanışma konusunda karşılıklı güvene dayalı nitelikli ortam oluşturmuştur. Bu durum kamu oyunun STK’lara bakışını pozitif yönde değiştirmiş ve STK’ların meşru kurumlar olarak algılanmasına ortam hazırlamıştır. Bunun yanında Türkiye’nin Avrupa Birliğine adaylık statüsünün onaylanması Türkiye’de sivil toplumun hem niteliksel hem de niceliksel anlamda değişim yaşamasına katkı sağlamıştır (Gündüz ve Kaya, 2014: 145).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de STK’ların ekonomiye sağladıkları katkı ve istihdam içerisinde yarattıkları pay her geçen yıl daha da artmaktadır. Her ne kadar STK’ların Türk ekonomisi içerisindeki payına yönelik doğrudan bir araştırmaya rastlanılmasa da yapılan tahmin hesaplamalarda bu oranın %0,8 ile %1 düzeyinde olduğu vurgulanmaktadır (Gündüz ve Kaya, 2014: 162). Doğan ve Çalmaşur (2011) tarafından yapılan araştırmada 1968 ile 2006 yılları arasında STK’ların GSYH içerisindeki payları incelenmiştir. Araştırmanın sonunda STK’ların yıllar itibarıyla GSYH içerisindeki payının 1968-1979 arasında %0,3, 1980-1991 arasında %0,4 1992 ve 1993 arasında %0,3 1994-1998 arasında %0,2 olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla bu yıla kadar STK’ların GSYH içerisindeki payı sabit bir seyir izlemiştir. Fakat 1999 itibarıyla bu oran artmaya başlamıştır. 1999 yılında yaşanan Marmara depreminin bu değişim üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan Türkiye’de STK’lar oluşturdukları istihdam ile de ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır. Nitekim Türkiye’de derneklerde tam zamanlı çalışan kişi sayısı 43581, yarım zamanlı çalışan kişi sayısı 5434 projelerde çalışan kişi sayısı ise 10.974 tür. Dolayısıyla 41.655 kişi maaş karşılığında çalışmaktadır (Adıgüzel, 2018: 563). Ancak STK’lar birçok sorunla

karşı karşıya kalmaktadır. Çalışmanın sonraki başlığında STK'ların karşılaştıkları sorunlar ana hatlarıyla açıklamaktadır.

1.2.11. İslam Toplamlarında Sivil Toplum Kurumlarının Rolü ve Katkıları

Dünya genelinde henüz sosyal refah, sosyal adalet, gelir adaleti, sosyal hizmet, sosyal güvenlik gibi kavramların telaffuz edilmediği yıllarda İslam toplumlarında devletin organizasyonunda yer almayan fakat devletin bilgisi ve ilgisi dahilinde bu kavramların içerisini doldurmaya yönelik sosyal, ekonomik ve kültürel bir faaliyet alanı ve örgütlenmiş bir sivil dayanışma örneği teşekkül edilmiştir (Arslan, 2018: 63-64). İslam toplumlarında örgütlenmiş dayanışma örneğini ortaya koyan bu müesseseler insanlarda bulunan yardımseverlik ve iyilik duygusunu ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Özellikle İslam dininin barındırdığı hayırseverlik, iyilik ve yardımseverlik gibi ilkeler bu müesseselerin gelişmesine ve toplumun önemli bir yapısı haline gelmesini sağlamıştır. Nitekim İslam hukuku da bu müesseselerle ilgili topluma faydalı olma ve Allah'a yaklaşma şartını aramaktadır (Soysaldı, 2004: 96).

İslami gelenekten tevarüs eden bu müesseseler dine ve diyanet işlerinin dışında sağlık, sosyal ve eğitim gibi farklı alanlarda topluma fayda sağlayan yapılardır (Berki, 1981: 139). Bu yapılan ayrıca sosyal ve ekonomik sorunların çözümü konusunda da ciddi katkı sağlamışlardır (Akbulut, 2007: 71). Genellikle sağlık ve eğitim gibi hizmetler külliyeler kapsamında ve kimi zamanda bağımsız olarak ancak yine de bu müesseseler yoluyla kurulmuş olan kurumlar alacağıyla vatandaşlara sunulmuştur (Acun, 2005: 56). Bu müesseseler tarafından tesis edilen mallar ile finanse edilmiş medreseler ve bu müesseselere bırakılmıştır mallar ile öğretmen ücretleri, farklı görevleri bulunan çalışanların maaşları ödenmiş ayrıca öğrencilerin barınma, yiyecek içecek ve giyinme gibi ihtiyaçları karşılanmıştır (Bouamrane, 1988: 283). Bu müesseselere ait medreselerde temel dini bilgilere sahip olan ve kuran okuyabilen kişiler yetiştirmiştir. Bu medreseler yalnızca din eğitimi sunan kurumlar olmasının yanında toplumda sağlıklı bir din eğitiminin gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan din hizmetleri ve bürokratik hizmetlerin sunulmasını sağlayacak kalifiye çalışan yetiştirilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla hem bürokrasinin hem de din hizmetlerinin ihtiyacı olan elemanlar buralardan yetiştirilmiştir (Baltacı, 2005: 908).

1.2.12. Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştıkları Sorunlar

Birçok akademik çalışmada sivil toplum ve sivil çalışmaların önündeki en temel engel merkezîyetçi yapıyla donatılmış siyasal ve idari hayatın sivil toplumu kuşatması olarak görülmektedir (Sezik, 2019: 121). Bu değerlendirmelerden hareketle STK'lerin içerisinde bulundukları sorun alanlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür.

Mali Kaynak Yetersizliği: STK'ların merkezi otoriteden özerk, çoğulcu yapıya dayanan, kendi ayakları üzerinde durabilen gönüllü kuruluşlar olması onları güçlü yapan yönleridir. Bunun yanında STK'ların düzenli şekilde hizmet sunabilmesi için maddi kaynağa ihtiyacı vardır. Meslek örgütleri olarak görülen ve birçok araştırmacının STK olarak değerlendirmedeği yapılar dışındaki birçok STK mali kaynak sıkıntısı yaşamaktadır (Sezik, 2019: 122). Türkiye'de STK'ların mali kaynak temin etmesi mevzuatlarla sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda halkın örgütlenme düzeyinde yaşadığı isteksizlik ve aidat ödeme konusundaki duyarsızlığı STK'ların örgütlenme düzeyini ve etkinliğini azaltmaktadır. Yapılan araştırmalarda STK'ların %85'ine yakınının aidat ödemelerini muhtaç durumda olduğu ve bu maddi kaynakları elde edemediği için yeteri kadar faaliyet yürütemediği ortaya konulmaktadır (Özdemir, 2009: 202).

Demokrasi Eksikliği: STK'ların demokrasi karşısında olumlu tavır sergilemeleri beklenmektedir. Bu durum ise STK'lara kimi zaman "Demokratik Kitle Örgütleri" adı verilmesine neden olmaktadır. STK'ların demokrasi arayışında en çok önemsenen kurumlar olması onların antidemokratik uygulamaların yaşandığı dönemdeki faaliyetlerini daha önemli kılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de darbe süreçlerinde işçi sendikalarının darbeyi memnuniyetle karşılamaları ve buna yönelik onaylayıcı tavır takınmaları STK'ların demokrasi yaklaşımından ortaya koydukları eksikliği ifade etmektedir (Sezik, 2019: 122). Benzer şekilde Türkiye'de DİSK yönetiminin 12 Mart muhtırasını onaylaması ve bunu memnuniyet ile karşılaması STK'ların demokratik tutum sergileyemediklerinin bir başka örneğidir (Yıldırım, 2004: 252).

Katılım ve Bilgi Eksikliği: STK'ların yaşadıkları bir başka sorun alanı da yöneticilerinin ve üyelerinin faaliyetlerden ve yürütülen programlardan yeteri kadar haberdar olmamalarıdır. Bunun sonucunda doğal olarak katılım eksikliği ve bilgi eksikliği ortaya çıkmaktadır. Bu durum gönüllü olarak ortak bir paydada buluşan kişilerin STK'ya yabancılaşmasına neden olmaktadır (Sezik, 2019: 122-123).

İKİNCİ BÖLÜM: KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUK BAĞLAMINDA YETİMLER

Çocuklar bireysel, ailevi ve çevresel özelliklerine bakılmaksızın hukuki olarak sağ doğdukları andan reşit bir birey olana kadar korunmaya muhtaçtırlar (Akyüz, 1988: 11). Ancak kanuni düzenlemelerde ve öğretide çeşitli nedenlerle bu korumadan mahrum kalan çocuklara korunmaya muhtaç çocuklar denilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde korunmaya muhtaç çocuk bağlamında yetim kavramı ele alınmaktadır. Bu doğrultuda korunmaya muhtaç olmanın genel ve özel nedenleri, aile ilişkileri ve korunmaya muhtaç çocuk olgusu, yetimliğe yol açan faktörler ile dünyada ve Türkiye’de yetimlere yönelik koruma faaliyetlerinin neler olduğu incelenmektedir.

2.1. Korunmaya Muhtaç Çocuk Kavramı

İnsan yaşamının şekillendiği önemli gelişimsel dönemlerden birisi olan çocukluk döneminin sağlıklı bir şekilde geçmesi için çocukların aileleriyle birlikte yetişmesi esastır. Fakat aile içi sorunlar, yoksulluk, annenin veya babanın ruhsal ve bedensel yetersizliği, annenin veya babanın ya da her ikisinin birden hayatını kaybetmesi, evlilik dışı doğum, ergen evlilikleri, istismar ve ihmal gibi nedenlerle çocuklar terk edilmekte ve korumasız hale gelmektedirler (Şimşek vd., 2008: 235). Kanuni düzenlemelerde ve öğretide bu çocuklara korunmaya “muhtaç çocuklar” adı verilmektedir (Şenocak, 2006: 178-179). Diğer bir anlatımla korunmaya muhtaç çocuklar yetiştirilmesi, temel bakımı, gözetimi ve esirgenmesi bakımından ortaya çıkan aksama veya yetersizlik nedeniyle sosyal, ruhsal, fiziksel ve ahlaki açıdan sağlıklı bir yetişkin birey olmasının önünde farklı engeller bulunan çocuklardır (Elmacı, 2010: 950).

Tomanbay’a (1999: 158) göre korunmaya muhtaç çocuklar kanuni düzenlemenin belirlediği sınırlar dahilinde kalan ve devletin özel korumasına ihtiyaç duyulan çocuklar olarak açıklanmaktadır. Söz konusu yasal düzenlemeler hem uluslararası hukukun hem de ulusal hukukun çizdiği çerçevede çocukların korunması için yapılan yasal düzenlemelerdir. Çocuklar insanlığın geleceğini belirleyen en temel faktörler oldukları için çocuk hakkı insan hakkından bağımsız bir şekilde uluslararası düzeyde yapılan anlaşmalarla ve hukuksal düzenlemelerle garanti altına alınmıştır (Öztürk, 2007: 66).

Türkiye’de ilgili yasal düzenlemelerde aşağıdaki niteliklere sahip çocuklar korunmaya muhtaç çocuklar olarak sıralanmaktadır (www.shcek.gov.tr) erişim: 5 Nisan 2021:

- Annesiz ve babasız,
- Annesi ya da babası veya her ikisi birden belli olmayan,
- Annesi veya babası ya da her ikisi tarafından terk edilmiş olan,
- Annesi veya babası tarafından ihmale uğramış, alkollü içki, dilencilik, fuhuş ve uyuşturucu madde kullanma gibi farklı sosyal tehlike ve olumsuz alışkanlıklara karşı savunmasız kalan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklardır.

Görüldüğü üzere çocuklar farklı nedenlerle korunmaya muhtaç hale gelmektedirler. Çalışmanın sonraki başlığında çocukların korunmaya muhtaç hale gelmelerinin nedenleri ayrıntılarıyla ele alınmaktadır.

2.1.1. Korunmaya Muhtaç Olmanın Nedenleri

Çocuklar açısından korunmaya muhtaç duruma gelmenin farklı nedenleri bulunmaktadır. Dolayısıyla çocukların korunmaya muhtaç duruma gelmeleri, koruma ve bakım altına alınmaları her çocuk açısından farklılık göstermektedir. Söz konusu farklılıklar çocukların yaşı, cinsiyeti, doğduğu yıl, kardeş sayısı, aile yaşantısı gibi farklı etkenlere göre değişkenlik göstermektedir (Yavuz, 2016: 18). Ancak genel anlamıyla çocukların korunmaya muhtaç olma nedenleri genel ve özel nedenler olmak üzere iki kategoride ele almaktadır.

2.1.1.1. Genel Nedenler

5799 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’na (SHK) göre korunmaya muhtaç duruma gelmenin gelen nedenleri çocukların ruh, beden ve ahlaki gelişimi veya kişisel güvenliğinin tehlikeye düşmesine neden olacak faktörler olarak değerlendirilmektedir (SHK, m3). Çocukların ruhsal gelişiminin tehlikeye düşmesi psikolojik sarsıntı ve çöküntüye uğramaları ya da böylesi bir tehlikesinin bulunma ihtimalinin olması anlamına gelmektedir. Çünkü sürekli olarak hor görülme ve aşağılanma çocukların ruhsal gelişimini tehlikeye düşürmekte ve bu durum çocukların ruh sağlığını bozmaktadır. Çocukların ruh sağlığının tehlikede olup olmadığının tespit edilmesi için tıp ve psikoloji alanındaki verilerden yararlanılmaktadır. Çocukların bedensel

gelişiminin tehlikeye düşmesi ise dış görünüşü ve fiziksel bünyesinin tehlikede olması anlamına gelmektedir. Çocukların ağır koşullarda çalıştırılmaları, uygun şekilde giydirilmemeli, iyi beslenmemeleri, barınma koşullarının iyi olmaması ve aşırı şekilde cezalandırılmaları gibi durumlar onların bedensel gelişimini tehlikeye düşürmekte ve çeşitli hastalık riskleri ile karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır. Diğer taraftan çocukların ahlaki gelişiminin tehlikede olması ise fuhuş, dilencilik, hırsızlık, uyuşturucu, alkol içki gibi olumsuzluklara yönelmeleri okuldan ve evden kaçma alışkanlığı geliştirmeleri durumlarıdır (Şahan, 2009: 26).

2.1.1.2. Özel Nedenler

Çocukların korunmaya muhtaç duruma gelmelerinin özel nedenleri ise aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Yavuz, 2016: 23):

- Anne ve babanın ayrılması/boşanması,
- Babanın evi terk etmesi,
- Annenin evi terk etmesi,
- Annenin veya babanın ruh sağlığının yerinde olmaması,
- Annenin ve babanın çocuğun duygusal ve fiziksel anlamda istismar etmesi,
- Annenin ve babanın ölmesi,
- Annenin ve babanın cezaevinde olması,
- Annenin ve babanın zihinsel veya fiziksel engelli olması

2.1.2. Korunmaya Muhtaçlık Olgusu ve Aile İlişkisi

Korunmaya muhtaç çocuk olgusu yaşanan toplumsal değişim sürecinde aile yapısına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü ailenin yaşamsal koşulları çocukları çok boyutlu olarak etkilemektedir (Cılga, 1989: 11). Özellikle parçalanmış ailelerde yaşayan çocukların toplumsallaşma süreci sorunlu olmaktadır. Bu süreçte çocuklar toplumsal norm ve değerlere uygun davranma konusunda güçlükler yaşamaktadır. Bu durum korunmaya muhtaçlık olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Ailenin sosyal çözülmesi, eşler arasında yaşanan şiddetli geçimsizlik, ebeveyi ölümleri, tek ebeveynli aileler ve

boşanmalar, aile içi şiddet ve ekonomik problemler korunmaya muhtaçlık olgusunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Arslan, 2011: 17).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) çocukların en iyi bakım yerinin ailesinin yanı olduğunu kabul etmektedir (Yazıcı, 2012: 502). Aile, çocukların kendilerini başkaları ile özdeşleştirdikleri ilk toplumsal grup olma özelliği açısından çocukların yaşantısındaki yeri oldukça önemlidir. Özellikle anneler ve babalar aile ortamında çocuklara rol model oluşturarak çocukların duygu ve düşüncelerini geliştirmelerine yardımcı olacak davranış kalıplarının pekiştirmektedir. Öyle ki farklı nedenlerle ailenin bu rolü yerine getiremediği hallerde ailenin bu rolünü sağlaması için farklı çözümler getirilmiştir (Erkan, 1995: 1-2). Çeşitli nedenlerle korunmaya muhtaç duruma gelmiş çocukların bu dezavantajlı durumunu ortadan kaldırmaya yönelik yapılan uygulamalarda öncelikli olarak çocukların ailesinin ya da akrabasının yanında korunması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda çocuklara yapılan nakdi ve ayni yardımlarla çocukların kendi ailesi ya da akrabasının yanında korunması öngörülmektedir (Akyüz, 2002: 472).

2.2. Yetim Kavramı ve Kapsamı

Bir kişinin bebeklik ve ergenlik dönemini kapsayan süreç çocukluk dönemi olarak ifade edilmektedir. Çocukluk döneminde anne ve babanın temel görevi ise çocukların hem fizyolojik ve psikososyal ihtiyaçlarını karşılamak hem de onları hayatına hazırlayarak toplumda sağlıklı bir birey olmalarını sağlayacak şekilde yetiştirmektir. Fakat yaşamın bu en kritik döneminden bazı çocuklar annesinin ya da babasının veya her ikisinin koruyucu atmosferinden yoksun kalmaktadır. Annesinin veya babasının ya da her ikisinin koruyucu atmosferinden yoksun olan bu çocuklara yetim denilmektedir (Nar, 2019: 1). Yetim kavramı sözlük anlamı ve terim anlamı itibarıyla araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmış bir kavramdır. Türk Dil Kurumu güncel sözlüğünde yetim kavramı babası hayatta olmayan, babasız çocuklar için kullanılan bir kavram olarak açıklanmaktadır (TDK, 2021). Yetim kavramı Arapça “tek başına kalmak ve yalnız olmak” anlamlarına gelen “yütm” (يَ تَم) kökünden türetilmiş bir kavramdır. Bu nedenle Arapçada “yütm” kelimesi nesnelerin tekliğini belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu noktadan hareketle babası hayatını kaybetmiş çocuklara da yetim denilmektedir. Arapçada annesini kaybetmiş çocuklar için ise “acıyy” (عَجِي),

denilirken hem babasını hem de annesini kaybetmiş çocuklar için ise “latîm” (لَتِيم) denilmektedir. Dolayısıyla yetim denildiğinde yalnızca babasını kaybetmiş çocuklar değil bunun yanında annesini kaybetmiş çocuklar da anlaşılmaktadır (Arslan, 2017: 3). Bu kavram özü itibarıyla çaresizliğin, tek kalmışlığın, güçsüzlüğün ve yalnızlığın ifadesidir (Ağırman, 2007: 4).

Günümüzde sosyal ve ekonomik alanda ortaya çıkan sorunlar yeni yetimlik tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Üzerinde ittifak edilmiş bir tanımlaması bulunmasa da birçok kültürde yetim genellikle annesi ya da babası veya her ikisini birden kaybetmiş ve henüz erişkin olamamış çocukları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bunun dışında annesi ve babasından en az birisi hayatta olsa da bu kişilerin çocuklarına yönelik ebeveynlik görevini yerine getirmemeleri sonucunda ortaya çıkan *sosyal yetimlik* veya *hükümi yetimlik* kavramı da kullanılmaktadır (Nar, 2019: 1). Her ne kadar farklı şekillerde tanımlansa da yetimlik olgusu günümüzde savaşların, doğal afetlerin, salgın hastalıkların ve göçlerin artmasıyla birlikte artmaktadır. Toplumsal yapının bu en kırılgan grubu ile ilgili gereken önlemlerin alınmaması halinde dünya genelinde yetimlik sorununun daha yıkıcı boyutları olan bir krize dönüşmesi kaçınılmazdır.

2.2.1. İslâm’ın Yetimlere Yaklaşımı

İslamiyet’ten önce yetim çocuklara yönelik zulüm ve kötülüğün çok fazla olması nedeniyle bu yanlışlıkların düzeltilmesi için Kuranı Kerim’de yetimlerden sıklıkla bahsedilmektedir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de 12 farklı surenin 22 ayetinde yetimlerden ve yetimlere bahsedilen haklardan bahsedilmektedir. Bu ayetlerin bazılarında yetim çocuklara yapılan zulümlerden bazılarında ise mağdur olan yetim çocuklara yönelik yapılması gereken İslami ve insani iyiliklerden bahsedilmektedir (Uluşal, 2006: 1). Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

Hani, biz İsrailoğulları’ndan, “Allah’tan başkasına ibadet etmeyeceksiniz, anne babaya, yakınlara, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz, herkese güzel sözler söyleyeceksiniz, namazı kılacaksınız, zekâtı vereceksiniz” diye söz almıştık. Sonra pek azınız hariç, yüz çevirerek sözünüzden döndünüz. (Bakara - 83).

Sana Allah yolunda ne harcadıklarını soruyorlar. De ki: “Hayır olarak ne harcarsanız o, ana-baba, akraba, yetimler, fakirler ve yolda kalmışlar içindir. Hayır olarak ne yaparsanız, gerçekten Allah onu hakkıyla bilir.” (Bakara - 215).

Hazreti peygamber de birçok hadisinde yetimlerin himaye edilmesini ve onlara iyi davranılmasını özellikle onların mallarının korunmasını vurgulamıştır. Bunlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

"Bir kimse, Müslümanların arasında bulunan bir yetimi alarak yedirip içirmek üzere evine götürürse, affedilmeyecek bir suç işlemediği takdirde, Allah Teala onu mutlaka cennete koyar". (Tirmizî, Birr 14).

"Sofralarında yetim bulunduran kimselerin sofrasına şeytan asla yaklaşamaz." [Ebû Mûsa (R.A) Taberânî (R.A)]

"Bir kimse, akrabasından veya başkasından olan bir yetimi, yetim kendisini kurtarana kadar uhdesine alsa, o kimseye Cennet vacip olur." [Ravi: Hz. Adıyy İbni Hakem (R.A.)]

"Allah'a en sevgili ev, içinde ikram gören yetim bulunan evdir." [Ravi: Hz. İbni Omer (R.A.)]

İslam dininin yetim hakkına yönelik bu naslarından hareketle yetimlerin haklarının korunması konusunda fikhî hükümler getirilmiştir. Ayrıca bazı STK'ler de ifade edilen bu İslami emirler nedeniyle yetimlere yönelik özel hizmet ve faaliyetler yürütmektedir.

2.2.2. Yetimliğe Neden Olan Faktörler

2.2.2.1. Savaşlar

Savaş uluslararası ilişkilerde krizlerin yaşanmasına neden olan anlaşmazlıkların barışçıl yollarla ve diplomatik girişimlerle çözülememesi durumunda başvurulacak şiddetli bir ilişki biçimidir. Başka bir ifadeyle savaş tarafların çıkarı gereğince birbirlerine isteklerini zorla kabul ettirmeyi hedefleyen iki ya da daha çok ülke arasında gerçekleşen silahlı mücadele olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel süreçte ülkeler çıkar kavgaları, ideolojik nedenler ve dini nedenlerden ötürü birbirlerine düşmanca tutum sergilemişlerdir (Yaman, 2009: 196-200). Hangi yöntem ve hangi nedenle gerçekleşirse gerçekleşsin savaşlar en çok çocukları etkilemektedir. Ölüm veya yaralanma olmasa

dahi savaşlardan dolayı bir çocuk yetim kalmaktadır. Örneğın İşlam Ülkeleri İştatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC) tarafından açıklanan verilere göre yalnızca 2018 yılında yaşanan silahlı çatışmalarda yaklaşık 100.000 kişi yaşamını kaybetmiş ve bu durum on binlerce çocuğun yetim ve kimsesiz kalmasına neden olmuştur. Bu ölümlerin %80'i ise İşlam lkelerinde yaşanmıştır (www.sesric.org) erişim: 10 Nisan 2021. Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı'ndan beri dünyanın grdği en büyük insani kriz olan Suriye iç savaşı nedeniyle 18 yaşın altında 9.200.000 çocuğun korunmaya muhtaç hale geldiği belirtilmektedir (zkan, 2017).

şekil 10: İç Savaşın Yaşandığı Bazı İşlam Ülkelerindeki Yetim Sayısı (zkan, 2017). Suriyeli mültecilerin sürekli yerleştirmeleri nedeniyle Suriyeli yetimler konusunda gerçek rakamlara ulaşmak zor olsa da Suriye'de yaşanan iç savaşının 1 milyona yakın çocuğun yetim kalmasına neden olduğu belirtilmektedir (Nar, 2019: 3). Suriye iç savaşı Suriyeli ocukların mülteci olarak komşu ülkelere sığınmasına neden olmuştur. Bu ocukların önemli bir bölümü ebeveynleri yanlarında olmadan yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla bu çocuklar suistimale açık şekilde hayata tutunmaya çalışmaktadırlar (www.unhcr.org erişim: 10 Nisan 2021). Savaş bölgesinde ebeveynlerinin korumasından mahrum olarak tek başlarına yaşama tutunmaya çalışan yetim çocukların karşılaştıkları en temel sorunlardan birisi yeterli sağlık imkanlarına ulaşamamalarıdır. Yetim ocukların bulundukları yerlerde sağlık olanaklarının hiç olmaması ya da kısıtlı olması bu çocukların mağduriyetlerinin daha da artmasına neden

olmaktadır. Son bir yıl içerisinde iç çatışma yaşanan Sudan'da 75, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde 178, Suriye'de 361, Irak'ta 438 ve Yemen'de 764 çocuk çatışmalar nedeniyle sakat kalmıştır. Savaş nedeniyle yaşamını kaybeden çocuklar sivil kayıplar olarak kaydedilse de geriye kalan 100 binlerce çocuk bir şekilde yaşama tutunmaya çalışmaktadır (Nar, 2019: 11).

2.2.2.2. Yoksulluk

Bir başka yaygın yetimlik nedeni ise yoksulluktur. Yoksulluk geçinme sıkıntısı çekme, gelir ve gider arasındaki dengede giderlerin gelirden daha fazla olması anlamına gelmektedir. Yoksulluk dünyada yetim sayısının artmasına yol açan öncelikli nedenler arasında kabul edilmektedir. Dünya Bankası tarafından açıklanan verilerde dünya nüfusunun 1,5 milyara yakın bölümünün yoksulluk içerisinde yaşadığı belirtilmektedir. Bunun yanında nüfusun yarısından fazlasının kişi başına günlük 2,5 dolardan daha az gelir elde ettiği vurgulanmaktadır. Ayrıca dünya genelinde milyonlarca çocuğun günlük ihtiyaçlarını giderecek gıda maddelerine ulaşamadığı ve bu nedenle yaşamını kaybettiği belirtilmektedir (www.statisticbrain.com erişim: 12 Nisan 2021).

Yoksulluk insanların tıbbi olanaklara erişimini kısıtladığı için bu durum farklı kronik hastalıklara ve salgın hastalıklara yol açmaktadır. Salgın hastalıklar ve kronik hastalıklar ise ölümlerin artmasına neden olmaktadır. Nitekim dünyada yaşanan ölümlerin %68'inin bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklandığı %22'sinin ise bulaşıcı hastalıklardan kaynaklandığı belirtilmektedir. Sağlık altyapısının yetersizliğinden kaynaklı ölümler ekonomik anlamda geri kalmış ülkelerde yaşanan ebeveyn ölümlerinin en yaygın nedenlerinden biridir. Bu ölümlerin kaç çocuğun yetim kalmasına neden olduğu tam anlamıyla tespit edilememektedir. Ancak dünya genelinde 18 ile 60 yaş arasında her 1000 kadının ortalama 140'ının bulaşıcı olan veya bulaşıcı olmayan bir hastalıktan dolayı yaşamını kaybettiği düşünüldüğünde bu durumun geriye yüzlerce bakıma ve korunmaya muhtaç çocuk bıraktığı görülmektedir (Nar, 2019: 2-3).

Yoksulluk ailelerin daha iyi yaşamsal olanakları elde etmek amacıyla göç etmelerine neden olmaktadır. Günümüzde yaşanan büyük göç hareketleri ile birlikte on binlerce çocuk korumasız ve refakatçisi olmadan yer değiştirmek durumundadır. Birçok Avrupa ülkesinin kayıt listesinde yer alan çocukların doğum kaydı dahi bulunmamaktadır. Bu nedenle bu çocuklar herhangi bir listede yer alamamaktadır. Yoksulluk nedeniyle

yaşanan zorunlu göç hareketleri çocukların farklı suç örgütlerinin hedefi olmasına yol açmaktadır. Nitekim Suriye’de yaşanan iç çatışma sonrasında Avrupa’ya mülteci olarak giden çocuk sayısının 200.000 civarında olduğu ve 100.000’den fazla çocuğun Avrupa ülkelerinde kaybolduğu belirtilmektedir (Sezgin, 2019). Başta Afrika kıtasındaki ülkeler olmak üzere kıtlığın ve yoksulluğun baş gösterdiği ülkelerde yetimleri hedef alan bir başka tehlike ise misyonerlik faaliyetleridir. Örneğin batılı misyonerlik teşkilatlarınca kurulan yetimhanelerde barınan çocukların ekonomik yoksunlukları istismar edilmekte ve yetim çocuklar dinlerini değiştirmeleri konusunda baskıya maruz kalmaktadırlar (Nar, 2019: 4).

2.2.2.3. Doğal Afetler

Doğal afetler de kuşkusuz yetimliğe yol açan yaygın nedenlerden biridir. Dünya genelinde son 20 yıl içerisinde yaşanan doğal afetlerde 750.000’e yakın kişinin hayatını kaybettiği ve bu durumun yüz binlerce çocuğun yetim ve korumasız kalmasına yol açtığı belirtilmektedir. Bu ölümlerin %79’unun Filipinler, Hindistan, Endonezya, Pakistan ve Bangladeş gibi kırılgan Asya kıtası ülkelerinde yaşanması yetim sayısının bu ülkelerde daha fazla olmasına neden olmaktadır (Nar, 2019: 2). Dolayısıyla doğal afetler dünya genelinde yetim nüfusunun ortaya çıkması ve artmasını etkileyen temel nedenlerden biridir. Örneğin 2004 yılında yaşanan Hint okyanusu depremi ile birlikte 230.000 kişi yaşamını kaybetmiştir. Bunun yanında 2005 yılında Hindistan, Afganistan ve Pakistan’da yaşanan depremlerde ise 75.000 kişi yaşamını kaybetmiş ve bu depremler 3.500.000 kişiyi etkilemiştir. 2010 yılında Pakistan’da yaşanan sel felaketinde ise 2000 insan yaşamını yitirmiştir (www.ihh.org.tr erişim: 12 Nisan 2021). Söz konusu doğal afetler bu ülkelerde çok sayıda çocuğun yetim kalmasına neden olur.

Haiti nüfusuna göre yetim sayısı fazla olan ülkelerden biridir. 10 milyon nüfusu bulunan ülkede 300.000 yetim bulunmaktadır. 2010 yılında Haiti’de yaşanan deprem ile birlikte birçok çocuk yetim kalmıştır (www.nbcsandiego.com erişim:12 Nisan 2021). Aynı şekilde 2011 yılında Japonya’da yaşanan deprem ve depremin ardından ortaya çıkan tsunami sonucunda da 1400 çocuk annesini veya babasını kaybetmiş ve yetim kalmıştır (www.content.time.com.tr erişim:12 Nisan 2021).

2.2.3. Dünyada Yetimler

Dünya genelinde savaşlar, iç çatışmalar, salgın hastalıklar, doğal afetler, göç hareketleri ve yoksulluk gibi sorunlardan dolayı yetim sayısı gittikçe artmaktadır. Dolayısıyla dünya nüfusunun dörtte birini oluşturan çocuklar her geçen gün farklı nedenlerle korunmasız kalmakta ve korunmaya muhtaç hale gelmektedir. Anne ya da babasından birisini ya da her ikisini birden kaybetmiş olan 0-18 yaş arası çocuklar yetim olarak kabul edildiklerinde günümüzde dünyadaki yetim sayısının 140 milyondan fazla olduğu belirtilmektedir. 61 milyonu Asya'da, 52 milyon Afrika'da, 10 milyonu Latin Amerika'da ve 7.3 milyonu Orta Asya ve Doğu Avrupa coğrafyasında yaşayan yetim çocukların 15.1 milyona yakını hem annesini hem de babasını kaybetmiştir (www.unicef.org erişim: 12 Nisan 2021).

Resmi rakamların yanında dünyada farklı nedenlerle yetim kalmış birçok çocuğun kayıtlara yetim olarak kaydedilmediği bilinen bir gerçektir. Bunun yanında doğum kaydı olmayanlar ile olsa dahi ebeveyni yaşamını kaybedince akrabaları tarafından sahip çıkılan çocuklar ile farklı teknik imkansızlık ve ihmal nedeniyle kayıtlara geçmemiş olan yetim çocuklar da bulunmaktadır. Tüm bu vakalar bir arada değerlendirildiğinde dünyadaki gerçek yetim sayısının 400 milyona yakın olduğu tahmin edilmektedir (www.unicef.org) erişim: 12 Nisan 2021. Daha önce de ifade edildiği gibi yetimliğe neden olan faktörlerden biri iç çatışma ve savaştır. Yetim sayısının yüksek olduğu Irak, Suriye, Somali, Doğu Türkistan, Filistin, Sudan, Mali, Afganistan, Kenya, Mısır, Orta Afrika Cumhuriyeti, Yemen, Nijerya, Cezayir ve Myanmar gibi ülkeler incelendiğinde bu ülkelerde sıcak çatışmaların yaşandığı veya baskıcı otokratik rejimlerin ülkeler olduğu görülmektedir. Bu durum bu ülkelerde bulunan yetim sayısına da yansımıştır. Bu ülkelerde bulunan yetim sayısı neredeyse bütün dünyadaki yetim sayısının üçte birine denk gelmektedir (Nar, 2019: 7).

Doğal afetlerin sonucunda yaşanan krizler de ebeveyn kaybına neden olan önemli faktörlerdendir. Dünya genelinde her yıl yaşanan doğal afetlerde ortalama 500.000 kişi yaşamını kaybetmektedir. Ayrıca milyonlarca kişi maddi zarara uğramaktadır. Yaşanan doğal afetlerin neden olduğu en yıkıcı sonuçlardan birisi de geride kalan korumasız çocuklardır. Bölgelerde yaşanan doğal afetler ve bu afetlerin neden olduğu hasarlar birbirinden farklıdır. Örneğin Endonezya gibi ülkeler depremlerden, Afrika ülkeleri

açlık ve kuraklıktan kaynaklı yetimlik yaşanmaktadır. Gelişmiş batı ülkelerinde ise genellikle sosyal yetimlik olgusu görülmektedir (Nar, 2019: 7).

2.2.4. Yetimleri Korumaya Yönelik Faaliyetler

Günümüzde sosyal ve ekonomik sorunlardan ötürü temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorluklarla karşılaşan birçok yetim çocuk bulunmaktadır. Bu durum sosyal ve ekonomik haklardan faydalanma yetim çocukların aleyhine eşitsizliğin ortaya çıkmasına neden olmakta ve yetim çocukların sağlıklı ve eğitilmiş bireyler olarak yetişmelerini engellemektedir. Bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için birçok ülkede sosyal devlet olmanın bir gereği olarak toplumun en kırılgan kesimini oluşturan yetim çocukların yaşadıkları mağduriyeti giderebilmek adına farklı hukuksal, sosyal, ekonomik ve kültürel önlemler alınmaktadır (Mamur Işıkçı ve Karatepe, 2016: 70-71).

2.2.4.1. Dünyada Yetimlere Yönelik Koruma Faaliyetleri

Dünya genelinde korunmaya muhtaç yetim çocuklara sunulan hizmetler değişim sürecinden geçerek bugünlere ulaşmıştır. Bu hizmetler ilk dönemlerde genellikle gönüllüler tarafından verilirken zaman içerisinde profesyonel bakıma duyulan ihtiyaçla birlikte kurumsallaşmıştır. Kurum bakımı korunmaya muhtaç yetim çocuklara yönelik sunulan hizmetler içerisinde en yaygın olanı ve en eski olanıdır. Tarihsel geçmişi çok eskiye dayanan kurum bakımı ile ilgili ilk kayıtlar üçüncü ve dördüncü yüzyıla kadar uzanmaktadır (Koşar 1992: 111). Köklü bir tarihi bulunan kurum bakımı uygulaması kapsamında çocuklara verilen hizmetler her ülkede farklı aşamalardan geçmiştir. Örneğin ABD’de 200 yıldan uzun bir süredir yetim çocuklar için kurum bakım modeli uygulanmaktadır. Bu model çocuklara koruyucu bir ev bulunana kadar geçici bir alternatif olarak görülmektedir. 19. yüzyıla kadar Amerika’da yalnızca birkaç yetiştirme yurdu kurulmuştur. O dönemde Amerika’da kimsesiz çocuklar ucuz işgücü olarak para karşılığında kullanılmıştır. Bu çocuklar ucuz ev işçileri olarak koruyucu ailelerin bakım hizmetine verilmiş ve yetiştirme yurtlarında barınmışlardır. Genellikle kalabalık ve karanlık odalarda yetersiz kıyafet ve gıda ile yaşamlarını sürdürmek zorunda kalan yetim çocukların yaşadıkları ortamın olumsuzlukları fark edilince çocuklar ihtiyaçlarına ve yaşlarına göre eğitim alabilecekleri barınaklara ve yetimhanelere yetiştirilmiştir.

Böylece 20. yüzyılla birlikte bu tür bakımhane ve yetimhane sayısı artmaya başlamıştır (Friedlander 1961: 345-346).

İngiltere’de de korunmaya muhtaç yetim çocuklarla ilgili sunulan hizmetlerin gelişmesi ABD’deki ile paralel şekilde gelişmiştir. İngiltere’de korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra artmıştır. Savaş sürecince verilen hizmetler genellikle düzensiz hizmetler olarak gerçekleşmiştir. Çocukların sorumlulukları merkezi hükümet ile bölgesel hükümet arasında paylaştırılmış ve bu sürece gönüllü gruplar da dahil edilmiştir (Boss 1971: 9-12). 1930 yılında yapılan yasal düzenlemeyle birlikte aileleri tarafından bakılmak istenmeyen yetim çocuklar kurum bakımı altına alınmış ve bu çocuklar bölgesel otoritelerin bakımına verilmiştir. Ayrıca suça yönelen yetim çocuklar ise şartlı öğrenci evi veya ıslahane adı verilen tedavi kurumlarına gönderilmiştir. 9 yaşın altında olan çocuklar ise aile bakımı karşılığında koruyucu ailelere bırakılmış veya evlat edindirilmiştir (Çifçi, 2009: 57).

2.2.4.2. Türkiye’de Yetimlere Yönelik Koruma Faaliyetleri

Türklerin korunmaya muhtaç yetim çocuklara yönelik hizmetleri incelendiğinde Sümerler’den Hunlar’a kadar farklı uygarlıklarda korunma ihtiyacı olan yetim çocuklara yönelik hizmetler verdiği görülmektedir. Örneğin 1295-1304 yılları arasında Gazneli Mahmut tarafından yetim çocuklara ve suça yönelen çocuklara yönelik müesseseler açıldığı, Selçuklular ve Osmanlılar zamanında da birçok müessese ve vakıf kurulduğu ve yetim çocuklara önem verildiği görülmektedir. Kurulan bu vakıflarda yoksul ve yetim çocuklara yardım sağlamak bir gelenek halinde devam etmiştir (Gökçe 1971: 64). Osmanlı döneminde de yetim çocukları korumaya yönelik ve onların mallarını korumaya yönelik kurulan vakıflar artarak devam etmiştir. Bu vakıflarda ayırım yapılmadan hem Müslüman hem de gayrimüslim ailelerin çocukları içerisinde yetim kalanlar yetiştirilmiştir (Soydan, 2003: 251).

Zaman içerisinde siyasi kargaşa ve savaşlar nedeniyle yetim çocuk sayısının artması vakıflar tarafından verilen hizmetlerin yetersiz kalmasına neden olmuş ve bu durum yeni hizmetlerin hayata geçirilmesine ortam hazırlamıştır. Yetim çocukların himayesine yönelik açılan söz konusu yeni kurumlardan birisi Darüşşafaka’dır. Daha sonra İkinci Abdülhamit Dârul Hayri Ali’yi kurmuştur. 1872 yılında kurulan bir başka kurum ise balkan ve Trablusgarp savaşlarında babaları şehit düşen çocukların korunması için

kurulan Dârüleytamdır (İnanç, 2003: 21). Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte yetim çocukların himayesi konusu önemini korumaya devam etmiştir. Nitekim 1921’de Ankara’da Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur. 1935 yılında bu cemiyetin adı Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değişmiştir (Erguncu 1991: 19). 1949’da ise 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun kabul edilmiş ve bu kanunla birlikte Milli Eğitim Bakanlığına, Sosyal Yardım Bakanlığı’na ve Sağlık Bakanlığı’na yetim çocukların himayesi konusunda çeşitli görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. 1983 yılında ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) kurulmuştur. Kurulduğunda Sağlık Bakanlığı’na bağlanan bu kurum daha sonra başbakanlığa bağlanmıştır. Bu kurum korunmaya muhtaç yetim çocuklarla ilgili koruyucu aile hizmeti, evlat edinme hizmeti, gençlik evi hizmeti, çocuk yuvası hizmeti ve çocukların ailelerinin yanında desteklenmesine yönelik nakdi ve ayni yardım hizmetleri sunmaktadır (Çifçi, 2009: 57).

2.2.4.3. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Yetimlere Yönelik Koruma Faaliyetleri

Türkiye son yıllarda dış yardımlar konusunda dünyada hatırı sayılır bir konuma yükselmiştir. Son yıllarda, orta gelirli bir ülke olarak, Türkiye’nin dış ve insani yardımlar alanında daha zengin ve büyük ekonomilere sahip ülkelerle yarışması, hatta bazılarında daha fazla miktarda yardım sağlaması hayli ilgi çekici bir durum yaratmaktadır. 2018 Küresel İnsani Yardım Raporu’na (*Global Humanitarian Assistance Report*) göre Türkiye, öncü küresel insani yardım bağışçıları arasındadır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nün (*OECD*) kalkınma istatistiklerine göre Türkiye, 2015 yılından itibaren insani yardım miktarını hızla artırmıştır. Türkiye, 2016’da insani yardım miktarında dördüncü sıradayken, 2018’de 8,07 milyar dolarla dünyada en fazla miktarda insani yardım sağlayan ülke olmuştur. Türkiye’yi 6,68 milyar dolarla ABD, 2,98 milyar dolarla Almanya, 2,52 milyar dolarla Birleşik Krallık ve 2,25 milyar dolarla AB kurumları takip etmiştir.

Türkiye halkı insani yardımlar konusunda tarihinden ve kültüründen kaynaklanan güçlü bir geleneğe sahiptir. Bu bağlamda Türkiye doğal afetler, savaş, yoksulluk ve toplumsal çatışmalar nedeniyle zor durumda kalan ülkelere yardımda bulunmayı insani bir görev olarak bilmektedir. Bu ivedi yardımlar çerçevesinde, devlet kaynaklarının yanında ciddi

bir sivil toplum çabasıda ortaya çıkmaktadır. Türkiye merkezli pek çok yardım kuruluşu savaş, afet, açlık krizi gibi acil durumların dışında da kalıcı ve sürekli yardım faaliyetlerini organize etmektedirler.

Düzenli yardım faaliyet alanlarından biride yetim sponsorluk çalışmalarıdır. Derneklerin kendi belirledikleri aylık tutarlar, yetimlere ulaştırılarak ekonomik bir himaye sağlanmaktadır.

Tablo 1: Türkiye’deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Yetim Sponsorluk Sistemiyle Destekledikleri Yetimler

Yetim Sponsorluk Sistemi Uygulayan Türkiyedeki Sivil Toplum Kuruluşları	Ülke	Yetim
ÇARE Yardımlaşma ve Kalkınma Derneği	11	310
Merhamet Teşkilatı	3	550
Yardımlı Derneği	9	1450
Sadakataşı Derneği	13	1500
Cansuyu Derneği	16	5500
Deniz Feneri Derneği	22	7934
Hayrat Vakfı	21	11124
İHH İnsani Yardım Vakfı	50	121257

Kaynak: 2021 yılı Kasım ayı itibari ile adı geçen kurumların yetkililerin verdiği güncel bilgilerden derlenmiştir.

Tablo 1’de görüldüğü üzere 2021 yılı kasım ayı itibariyle 3 ülke ile en az ülkede sponsorluk çalışması yürüten Merhamet Teşkilatı isimli STK 550 yetime bakmaktadır. Yine en az yetimi himaye eden STK ise 11 ülkede 310 yetimle ÇARE Yardımlaşma ve Kalkınma Derneğidir. Yine en fazla yetim himaye eden STK ise 50 farklı ülkede 121,257 ile İHH İnsani Yardım Vakfı olmuştur. İHH’nın sponsorluk çalışmalarına diğer STK’lar gözönüne alındığında daha erken dönemde başlamış olması ve hacimsel büyüklüğü sebebiyle araştırma örneklemimizdeki tercih sebebimiz olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İNSAN HAK VE HÜRRİYETLERİ (İHH) İNSANİ YARDIM VAKFI'NIN YETİMLERE YÖNELİK FAALİYETLERİNİN ANALİZİ

Sivil toplum kurumlarının hem tarihi geçmişi hem de günümüzde gelişmiş ülkelerde başta olmak üzere sivil toplum kurumlarının, toplumsal sorunlarla mücadelede önemli rolleri olduğu ifade edilmişti. Bu aşamada Türkiye’de kurulmuş olan İHH İnsani Yardım Vakfı’nın yetimlere yönelik faaliyetlerinin yetim çocukların beşeri sermaye gelişimi üzerindeki rolü ve başarı düzeyi üzerindeki etkisine yönelik olarak katılımcılarla yapılan nitel bir araştırmanın bulguları değerlendirilecektir. Bu doğrultuda öncelikle İHH İnsani Yardım Vakfı hakkında genel bilgilere yer verildikten sonra araştırmanın yöntemi hakkında açıklamalara yer verilecek ve daha sonra İHH İnsani Yardım Vakfı’nın yetimlere yönelik faaliyetlerinin yetim çocukların beşeri sermaye gelişimi üzerindeki rolü ve başarı düzeyi üzerindeki etkisi hakkında yapılmış nitel araştırma bulguları çok farklı yönleri ile analiz edilecektir

3.1. Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı

İHH İnsani Yardım Vakfı dünyanın herhangi bir yerinde savaş, doğal afet, zulüm görme gibi nedenlerle mağdur olmuş, sakat kalmış ve yaralanmış, insanlara yardım ulaştırabilmek ve bu insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmesini önleyebilmek amacıyla 1992 yılında kurulma çalışmalarına başlamış ve 1995 yılında kurumsallaş bir STK’dır. Bu STK 1992 yılında yaşanan Bosna Savaşı’na kayıtsız kalamayan gönüllülerin başlattığı yardım çalışmalarını 1995’te vakıf olarak kurumsal bir çatı altında yerine getirilmesi ile hayat bulmuştur. İHH İnsani Yardım Vakfı günümüzde 123 ülkede faaliyet göstermektedir. Vakıf insani yardım, insan hakları, insani diplomasi, acil yardım ve arama kurtarma ve gönüllü faaliyetleri gibi alanlarda çalışmalar ortaya koymaktadır. Hatırı sayılır bir gönüllü ağına da sahip olan İHH, çok farklı coğrafyalarda faaliyet yürütebilecek, organizasyon kabiliyetine ve bağışçı ağına sahiptir. Ayrıca İHH İnsan Yardım Vakfı 2009 yılı itibariyle vergi müafiyeti statüsü kazanmıştır. (<https://www.ihh.org.tr/hakkimizda> erişim: 25 Nisan 2021).

İHH İnsani Yardım Vakfı'nın faaliyet alanlarından biri yetim çocuklara yönelik çalışmalardır. Vakfın 13 ülkede açmış olduğu 38 yetimhanesi ayrıca 1 eğitim merkezi ve 1 eğitim köyü bulunmaktadır. 2021 yılına ait İHH yetimhaneler birimi yetimhane sayı/kapasite bilgileri tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: İHH Yetimhaneleri Bulunduğu Ülke, Yetimhane Sayı/Kapasite Bilgileri

No	Ülke	Yetimhane	Mahiyeti	Yetim Sayısı	Kapasite
1	Arakan (Bng)	Arakan Darul İman Yetimhanesi	Erkek	35	35
			Erkek	35	35
			Erkek	35	35
2	Afganistan	Kardeşlik Yetimhanesi	Erkek	70	70
			Erkek	70	70
			Erkek	70	70
3	Bangladeş	Togra Kamil	Erkek	70	80
4		S Abdulhamid Han	Erkek	70	100
5		Bahattin Yıldız	Erkek	32	32
6		Darussaadet Fatih Sultan Mehmet Yetimhanesi	Kız	49	50
			Kız	49	50
			Kız	49	50
7		Esma Biltaci Yetimhanesi	Erkek	32	32
			Erkek	32	32
			Erkek	32	32
8		Muhammed Enes	Erkek	32	32
9		İnegöl	Erkek	32	32
10		İyilikhane	Erkek	85	100
11		Babul Aman Yetimhanesi	Erkek	32	32
			Erkek	32	32
			Erkek	32	32
12	Endonezya	Aceh İstanbul Murat Korkmaz Yetimhanesi	Kız	97	104
			Kız	97	104
			Kız	97	104
13	Filipinler Moro	Uğur Süleyman Söylemez	Kız	102	120
			Kız	102	120
			Kız	102	120
14		Haticetul Kubra Akıncılar	Kız	100	100
			Kız	100	100

15		Yetimhanesi	Kız	100	100
16	Nepal	Ali Ramazan& Meryem Üstünsoy	Erkek	50	60
			Erkek	50	60
			Erkek	50	60
17		Bursa Emir Sultan Yetimhanesi	Erkek	215	225
			Erkek	215	225
			Erkek	215	225
18		Darul Erkam Yetimhanesi	Erkek	215	295
			Erkek	215	295
			Erkek	215	295
19		Sargodha Yetimhanesi	Kız	132	190
			Kız	132	190
			Kız	132	190
20	Pakistan	Haripur Yetimhanesi IICO	Erkek	75	75
			Erkek	75	75
			Erkek	75	75
21		İslamabad Yetimhanesi	Erkek	24	25
			Erkek	24	25
			Erkek	24	25
22		Rara Yetimhanesi	Erkek	86	110
			Erkek	86	110
			Erkek	86	110
23		MSAL Yetimhanesi	Kız	38	45
			Kız	38	45
			Kız	38	45
24	Tayland	Patani Konya Yetimhanesi	Erkek	48	50
			Erkek	48	50
			Erkek	48	50
25	Tayland	Yaşar Zerdali Yetimhanesi	Kız	53	50
			Kız	53	50
			Kız	53	50
26		Şehit Furkan Doğan Yetimhanesi	Erkek	40	40
			Erkek	40	40
			Erkek	40	40
27	Tayland	Patani Miyase Tanış Yetimhanesi	Erkek	59	60
			Erkek	59	60
			Erkek	59	60

28		Patani İstanbul İtfaiyeciler Yetimhanesi	Kız	24	30
			Kız	24	30
			Kız	24	30
29		Patani Şifa ve Furkan Emre Kesik Yetimhanesi	Kız	36	40
			Kız	36	40
30			Erkek	36	40
31		İskilipli Atıf Hoca Yetimhanesi	Erkek	26	50
			Erkek	26	50
			Erkek	26	50
32	Somali	Namaz Kardeşliği 2	Kız	24	27
33	Somali	Şehit Eren Bülbül	Kız	24	27
34	Somali	M Fatih Safitürk	Kız	24	27
35	Somali	Al-Mufallihun	Kız	24	27
36	Sierra L	İsmail'in Misafirleri	Kız	139	160
		Toplam		5470	6308

Kaynak: İHH tarafından sağlanan verilerden hazırlanmıştır.

İHH İnsani Yardım Vakfı arklı ülkelerde inşaa ettiği yada desteklediği yetimhaneleri yerel partner kuruluşlarla birlikte idare etmektedir. Yetimhanelerde misafir edilen çocukların hepsi eğitim mecburiyeti bulunan çocuklardır. Çocukların ahlaki ve manevi eğitimleri için farklı programlar hayata geçirilmektedir. Bu çocuklara verilen eğitimler çocukların mesleki eğitimi ve üniversite eğitimi tamamlanıncaya kadar devam etmektedir. Üniversite eğitimine başlayanlar için yerleşkenin dışında yurt imkanı ve özel ev imkanı sağlanmaktadır. Böylece çocukların sosyal yaşamın içine karışmalarına katkı sağlanmaktadır. Bu dönemde de çocuklara eğitim, sağlık, barınma ve kıyafet gibi destekler tam olarak devam etmektedir. Bu desteklerin dışında üniversite eğitiminin gerektirmiş olduğu farklı sosyal olanaklar da sağlanmaktadır (Ertem, 2017: 28). İHH bu hizmetleri bazılarını bizzat İHH görevlileri tarafından takip etmekte bazılarını ise bölgede bulunan, bölgeyi iyi tanıyan partner kurumlarla iş birliği içinde yürütmektedir. Partner kurumlar ve İHH görevlileri, buralarda gerçekleştirilen projelerle ilgili raporlar hazırlayarak yapılan çalışmaları sürekli denetlemektedir.

Vakıf, kuruluşundan bu yana sürdürdüğü yetim çalışmalarına 2007 yılında başlattığı “Yetim Sponsorluk Destek Sistemi” ile yeni bir hareket kazandırmıştır. Bu sistem sayesinde yetim çocuklara destek vermektedir. Sistemin işleyişinde, bağışçılar tarafından her ay ödenen belirli miktarlardaki burslar ile yetim çocukların eğitim, sağlık,

kıyafet ve gıda ihtiyaçları karşılanmaktadır. Yetimhanelerin haricinde sponsorluk sistemiyle ailelerinin/yakınlarının yanında desteklenen hatırı sayılır boyutta yetim desteklenmektedir. 51 farklı ülke ve bölgede 117.819 yetime bu sponsorluk sistemi vesilesiyle, bağışçılar tarafından aylık sabit bir meblağ ulaştırılmaktadır. Yetim sponsorluk sistemi çalışması yapılan ülke ve bölgelerle halihazırda desteklenen yetim sayısına ilişkin veriler tablo 3’de sunulmaktadır.

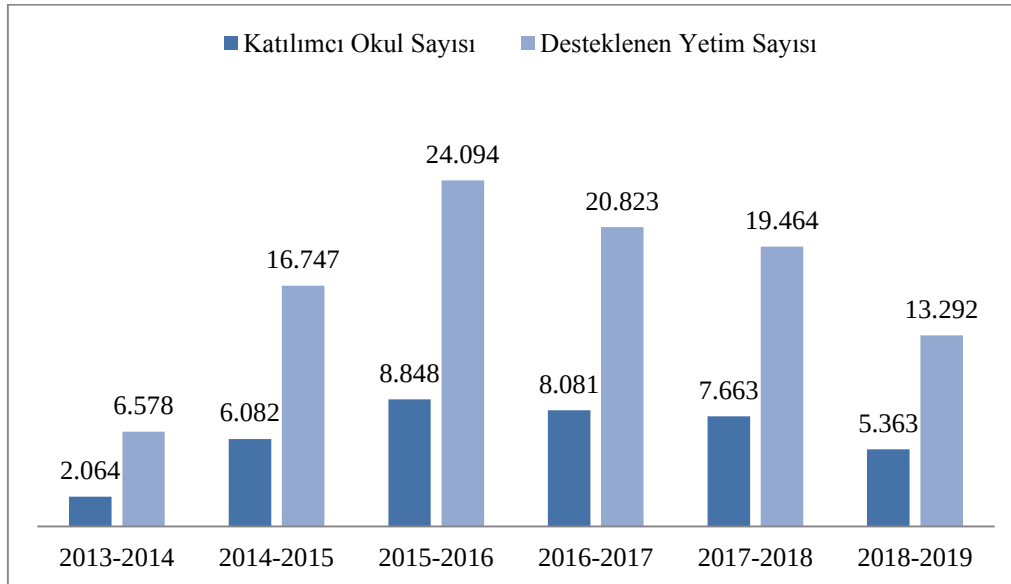
Tablo 3: Yetim Sponsorluk Sistemi Çalışması Yapılan Ülkeler ve Bu Ülkelerde Desteklenen Yetim Sayısına İlişkin Veriler

Ülke	Yetim Sayısı	Ülke	Yetim Sayısı
Suriye	16 591	Arakan	669
Filistin	15 391	Sierra Leone	631
Türkiye	14 851	Tayland /Patani	509
Etiyopya	6 253	Nijer	481
Yemen	6 179	Gana	467
Sudan	5 399	Azerbaycan	401
Somali	5 007	Burkina Faso	398
Arnavutluk	3 004	Kuzey Makedonya	398
Pakistan	2 767	Myanmar	374
Afganistan	2 675	Endonezya	336
Irak	2 526	Kosova	274
Mısır	2 251	Gürcistan	248
Hindistan	2 071	Sırbistan	242
Sri Lanka	2 056	Uganda	240
Bosna Hersek	1 867	Mali	203
Moritanya	1 384	Ruanda	195
Filipinler / Moro	1 311	Zimbabve	149
Eritre	1 248	Karadag	145
Tunus	1 185	Çeçenistan	119
Banglades	1 139	Benin	106
Lübnan	1 126	Nepal	103
Tanzanya	987	Kesmir	92
Kenya	982	Haiti	65
İran	964	Kırım	64
Kırgızistan	734	Libya	50
		Doğu Türkistan	17

Kaynak: İHH tarafından sağlanan verilerden hazırlanmıştır.

Vakfın Yetim Sponsorluk Sistemi ile desteklediği yetim sayısına ilişkin veriler incelendiğinde en çok kişi ile desteklenen ülkenin 16591 ile Suriye olduğu görülmektedir. Suriye’den sonra 15391 kişi ile Filistin ve 14851 kişi ile Türkiye gelmektedir. En az yetimin desteklendiği yer ise 17 kişi ile Doğu Türkistan’dır.

Vakfın yetim çocuklara yönelik yürüttüğü bir başka proje ise “İyilikte Yarışan Sınıflar” projesidir. Projeye savaş, yoksulluk, doğal afet ve hastalık gibi nedenlerle Türkiye’de veya Dünyanın başka bir ülkesinde annesini veya babasını kaybetmiş olan çocukların eğitim, sağlık, yiyecek, gıda ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır. Proje kapsamında Türkiye’de okul öncesi, ilkököl, ortaokul ve lise seviyesinde öğrenim gören öğrencilerin günlük katkısıyla iyiliğin yayılması hedeflenmektedir. Kampanyaya katılan sınıflar destekledikleri yetim kardeşlerine aylık 125 tl göndermektedir. Her sınıfın ve okulun desteklediği yetim çocukla ilgili bilgiler destekleyen okula veya sınıfa gönderilmektedir. Yapılan yardımların en az bir yıl içerisinde sürekli yapılması gerekmektedir. Proje kapsamında bugüne kadar 5.363 okuldan 1 milyonu aşkın öğrenci, 13.292 yetimi desteklemiştir. Öğrencilerin destekleri dünyanın 53 farklı ülke ve bölgesinde bulunan yetim çocuklara ulaştırılmıştır. 2013-2019 yılları arası projeye katılan okulların sayısı ve destekledikleri yetim sayısına ilişkin veriler şekil 11’de gösterilmektedir.

Şekil 11: 2013-2019 Yılları Arası Projeye Katılan Okulların Sayısı Ve Destekledikleri Yetim Sayısı

Kaynak: İHH tarafından sağlanan verilerden hazırlanmıştır.

Şekil 11’de yer alan veriler incelendiğinde projeye katılan okul sayısının 2013-2014 eğitim öğretim yılından 2015-2018 eğitim öğretim yılına kadar artış gösterdi; ancak o tarihten sonra azalmaya başladığı görülmektedir. Aynı şekilde desteklenen yetim sayısının da buna paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Proje kapsamında 2013-2014 eğitim öğretim yılında 2064 katılımcı okul sayısının desteğiyle 6578 yetim desteklenirken; 2018-2019 eğitim öğretim yılında 5363 katılımcı okul sayısı ile 13.292 yetim desteklenmiştir. Projeye kapsamında illere göre desteklenen yetim sayısına ilişkin veriler ise tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4: İllere Göre En Fazla ve En Az Yetim Desteklenen İlk ve Son 3 İl

Sıra	İl	Desteklenen Yetim Sayısı
1	İstanbul	4954
2	Ankara	1015
3	Bursa	965
79	Ardahan	4
80	Hakkâri	2
81	Şırnak	1

Kaynak: İHH tarafından sağlanan verilerden hazırlanmıştır.

Projeye kapsamında illere göre desteklenen yetim sayısına ilişkin veriler incelendiğinde en fazla yetim çocuğun 4954 kişi ile İstanbul’daki okullar tarafından desteklendiği, İstanbul’u 1015 kişi ile Ankara ve 965 kişi ile Bursa’nın takip ettiği; en az yetimin ise 1 kişi ile Şırnak’taki okullar tarafından desteklendiği, Şırnak’ı 2 kişi ile Hakkari ve 4 kişi ile Ardahan’ın takip ettiği görülmektedir.

İHH yetim çocuklar özelinde yürüttüğü çalışmalar ile yetim çocukların sağlık, eğitim, sosyal, barınma, beslenme gibi temel düzeydeki ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Bu çalışmada ise vakfın yetimlere yönelik söz konusu faaliyetlerinin yetim çocukların beşeri sermaye gelişimi üzerindeki rolü ve başarı düzeyi üzerindeki etkisine yönelik görüşleri incelenmektedir.

3.1.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma hem veri toplama süreci açısından hem de veri analizi açısından nitel bir desene göre yapılmıştır. Bu bağlamda nitel analiz teknikleri uygulanmıştır. Nitel araştırmalar sosyoloji, psikoloji, ekonomi, eğitim gibi sosyal bilimlerin farklı alanlarında yürütülen araştırmalarda sıkça kullanılmaktadır (Arıkan, 2013: 21).

3.1.2. Araştırmanın Deseni

Bu araştırma nitel araştırma tekniklerinden olgubilim (fenomenoloji) araştırması olarak desenlenmiştir. Fenomenoloji araştırma konusunun kendi bağlamında derinlemesine bir şekilde daha iyi anlaşılmasını sağlayan bir araştırma desendir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırma deseninde araştırmacı katılımcıların kişisel tecrübeleri ile ilgilenmektedir. Bunun yanında katılımcıların algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamları incelemektedir. Bu yönüyle fenomenoloji tanımlayıcı bir araştırma desendir (Akturan ve Esen, 2008).

3.1.3. Veri Toplama ve Analizi

Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Görüşme formu ile örnekleme yer alan katılımcıların olguya ya da konulara ilişkin kişisel bakış açıları ve değer yargıları analiz edilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Katılımcılara yöneltilecek görüşme soruları araştırmacı tarafından araştırma probleminin çözümünü destekleyecek nitelikte ilgili literatürden faydalanılarak hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun, araştırmanın temel amacına ulaşmasını gerçekleştirmede yeterli olup olmadığının değerlendirilmesi; yani soruların düzeninin, gerekliliğinin, ifadelerin anlaşılabilirliğinin değerlendirilmesi amacıyla, katkı sunabileceği düşünülen uzmanlardan görüşler alınmıştır. Görüşme sorularının geliştirime ve katılımcılara uygulanma aşamasında soruların açık ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. Elde edilen verilerin yorumlanmasında ise betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizde katılımcıların görüşleri ayrı ayrı değerlendirilmekte gerekli kodlamalar yapılmakta ve daha sonra katılımcı görüşleri derinlemesine incelenecek ve betimlenmektedir. Bunun yanında katılımcıların sıkça tekrar ettikleri görüşler ve çarpıcı ifadeler ise doğrudan alıntılarla örneklendirilmektedir. Ayrıca

katılımcıların gizliliğini sağlamak amacıyla katılımcı sayısı kadar K1, K2 kodları kullanılmıştır.

3.1.4. Çalışma Grubu

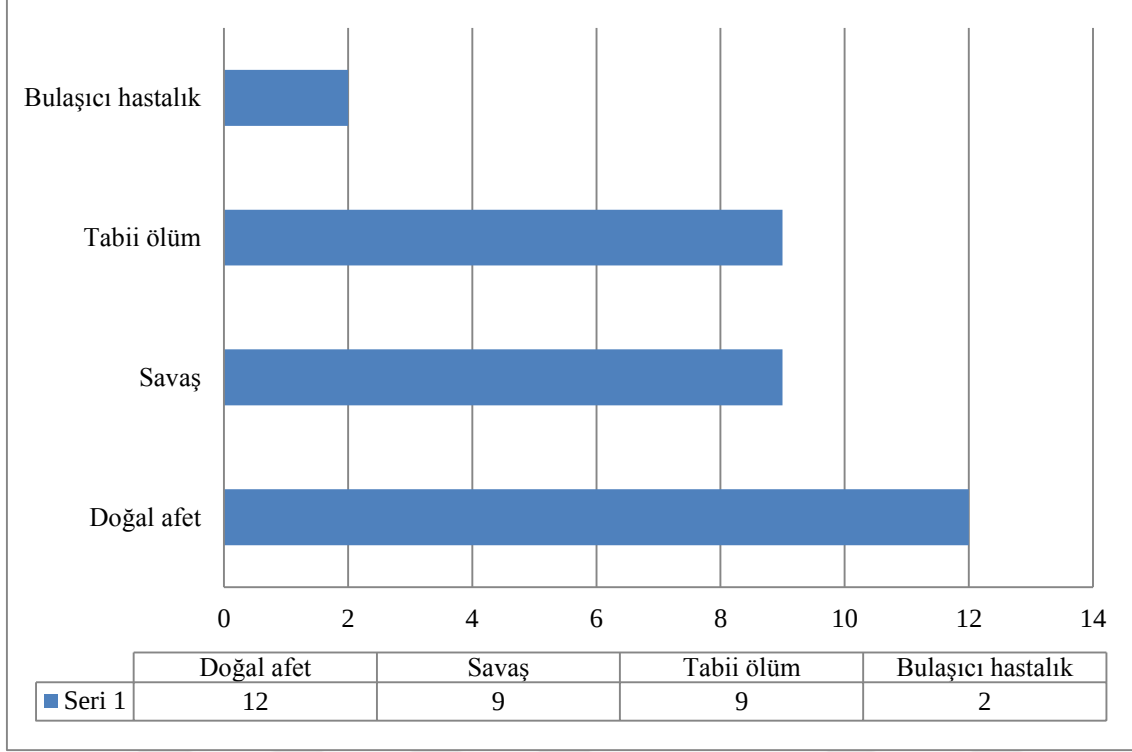
Araştırmanın katılımcıları İHH İnsani Yardım Vakfı'nın yetim çocuklara yönelik hizmetlerinden faydalanan ve farklı nedenlerden dolayı yetim durumuna düşmüş 32 yetim çocuktan oluşmaktadır. Bunun yanında İHH İnsani Yardım Vakfı'nın yetim çocuklara yönelik sunduğu hizmetleri daha derinlemesine bir şekilde ele alabilmek amacıyla İHH İnsani Yardım Vakfı Yetim Birimi Başkanı ile röportaj yapılmıştır. Katılımcıların demografik dağılımları detaylı şekilde aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 5: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet (%)	Kadın	66
	Erkek	34
	Toplam	100
Medeni Durum (%)	Evli	6
	Bekâr	94
	Toplam	100
Eğitim Durumu	Lise	3
	Ön Lisans	1
	Lisans	28
	Toplam	32

Katılımcıların cinsiyetlere göre dağılımına bakıldığında %66'sının (21) kadınlardan %34'ünün (11) erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumuna bakıldığında büyük çoğunluğunun (%94) bekarlardan oluştuğu görülmektedir. Evli olanlar ise katılımcıların %6'sını oluşturmaktadır. Katılımcıların eğitim durumlarının

gösterildiği veriler incelendiğinde katılımcıların 28'i lisans, 3'ü lise ve 1'i ise ön lisans düzeyinde eğitim görmektedir. Katılımcıların ebeveynini kaybetme nedeni ise şekil 12'te gösterilmektedir.

Şekil 112: Katılımcıların Ebeveynini Kaybetme Nedenleri

Katılımcıların ebeveynlerini kaybetme nedenlerine bakıldığında 12'sinin doğal afet 9'unun savaş, 9'unun tabii ölüm ve 2'sinin ise bulaşıcı hastalık nedeniyle kaybettiği görülmektedir. Diğer taraftan katılımcılara ait diğer demografik değişkenler ise tablo 6'te gösterilemektedir.

Tablo 6: Katılımcılara Ait Demografik Değişkenler

Meslek	Öğrenci	29
	Aşçı	1
	Balıkçı	1
	İşçi	1
Ülke	Endonezya	15
	Afganistan	6
	Türkiye	3
	Çeçenistan	2
	Filipinler	1
	Somali	1
	Arnavutluk	1
	Sierre Leona	1
	Pakistan	1
	Filistin	1
Olanak	Yetimhane	22
	Burs	10
Aylık gelir	0-57 \$	19
	58-96 \$	9
	97-164 \$	3
	165 \$ üzeri	1
Kaybedilen ebeveyn	Anne	-
	Baba	28
	İkisi	4

Tablo 6’de yer alan veriler incelendiğinde katılımcıların 29’u öğrenci, 1’i aşçı, 1’i balıkçı, 1’i ise işçidir. Bulundukları ülke açısından bakıldığında katılımcıların büyük çoğunluğunun Endonezyada olduğu görülmektedir. Endonezyada bulunan katılımcı sayısı 15 tir. Bunun dışında Afganistan (6), Türkiye (3), Çeçenistan (1), Filipinler (1), Somali (1), Arnavutluk (1), Sierra Leone(1), Pakistan (1) ve Filistin’den (1) katılan

yetim çocuklar da bulunmaktadır. Katılımcıların 22'si vakfın sunduğu yetimhane olanağından faydalanırken 10'u burs olanağından faydalanmaktadır. Bunun yanında katılımcıların 19'u 0-57 \$ arası aylık gelire sahip iken 9'u 58-96 \$, 98-164 \$, 1'i ise 165 \$ ve üstü aylık gelire sahiptir. Diğer taraftan katılımcıların 28'i yalnızca babasını kaybetmiş iken 4'ü hem annesini hem de babasını kaybetmiştir. Tablo 1'de yer alan verilere bakıldığında katılımcıların önemli bir çoğunluğunun öğrenci olduğu ve çocukların yine büyük çoğunluğunun Endonezya'daki yetimhanelerde kaldığı görülmektedir. Endonezya tarihin farklı dönemlerinde sömürgelere maruz kalmış bir ülkedir. İHH ise 26 Aralık 2004 tarihinde yaşanan tsunami felaketinde sonra binlerce insanın hayatını kaybetmesi nedeniyle felaketin ardından yetim kalan çocuklara sahip çıkmış ve kısa süre içerisinde bir yetimhane inşa ettirerek bölgedeki çalışmalarına hız vermiştir. Diğer taraftan katılımcıların aylık gelirlerinin ise düşük seviyede olduğu görülmektedir. Bu durumun çocukların ailenin iâşesini sağlamakla yükümlü baba figürünü kaybetmesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

3.1.5. Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu başlığında araştırmanın alt problemlerinde hareketle İHH İnsani Yardım Vakfı'nın yetimlere yönelik faaliyetlerinin yetim çocukların beşeri sermaye gelişimi üzerindeki rolü ve başarı düzeyi üzerindeki etkisi yapılan görüşmelere atıflar yapılarak sunulacaktır.

3.1.5.1. Katılımcıların Kendileri İle İrtibat Kurulma Şekli ve Öncelikli İhtiyaçları Hakkındaki Görüşleri

Günümüzde sosyal ve ekonomik sorunlardan ötürü temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorluklarla karşılaşan birçok yetim çocuk bulunmaktadır. Diğer taraftan bu çocukların ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan çeşitli sivil toplum örgütleri faaliyet göstermektedir. Buradaki temel husus ise yetim çocuklara çeşitli alanlarda hizmet sunan sivil toplum örgütleri ile bu hizmetlere ihtiyacı olan yetim çocukların bir araya gelebilmesi sorunudur. Araştırma kapsamında katılımcılara İHH insani yardım vakfı ile nasıl iletişim kurduklarına yönelik görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların bu konudaki görüşleri incelendiğinde çocukların İHH insani yardım vakfı ile irtibat kurmaları genellikle bir aracı vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bu aracı kimi zaman bir öğretmen, kimi

zaman bir akraba kimi zaman ise bir kamu kuruluşu olmuştur. Bu durum katılımcıların aşağıdaki görüşleri ile açığa çıkmaktadır.

- *“Lise 2 de okulumuzda öğretmen olarak görev yapan bir abimizin vasıtası ile temsilcilik ofisine davet edildim.” (K1)*
- *“Tsunami sonrasında anne ve babamı kaybetiğimizden akrabalarımız tarafından İHH yetimhanesine verildik.” (K4)*
- *“Dayım tarafından yetimhane ile tanıştım.” (K6)*
- *“Afganistandaki Hadaf vakfı üzerinden iletişime geçti.” (K13)*

Diğer taraftan katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından kendilerine farklı alanlarda sosyal yardım hizmetleri sunulsa da öncelikli olarak ne tür ihtiyaçları olduğu yönündeki soruya birbirinden farklı yanıtlar vermişlerdir. Bu konuda çocukların önemli bir bölümü her ne kadar maddi ihtiyaçlar ön planda gibi görülse de aslında yetim bir çocuğun temel ihtiyacının aile ortamı ve aile ortamında hissesilen sevgi, saygı ve güven gibi manevi ihtiyaçlar olduğunu vurgulamıştır. Çocuklar anne veya babasız kalmış olmanın verdiği hüznü nedeniyle birilerinin kendilerini sevdiğini ve önemseydiğini hissetme duygusunu özlediklerini ve en çok bu duyguya ihtiyaç duyduklarını belirtmektedirler. Aşağıdaki katılımcı görüşleri buna örnek olarak gösterilebilir.

- *“Yetimlerin sevgiye ve bakıma ihtiyacı var, insanların onları desteklemesine, fırsatlara ihtiyaçları var. Eksikliklerinin yerini alacak insanlara ve şeylere ihtiyaçları var.” (K4)*
- *“Bence ilk önce onların sevgi için ihtiyaçları var. Birinin seni sevdiğini ve seni önemseydiğini hissetmek güzel bir duygu.” (K7)*
- *“Bazı insanlar yetim çocuklar maddi ihtiyaçları önde olduğunu düşünür. Bir tarafı evet. Ama yetim çocukların en çok ihtiyacı manevi ve sevgidir. Niye diyorsunuz. Yetimhanede çocukların çoğunu küçükken anne ya da babası vefat etmiş. Sevgi ihtiyacını tam karşılayamayız. Ya da annebabasında kalmış ve yetimheneye bırakmış çocuklar da var.” (K9)*
- *“Yetimlerin öncelikle bir aile ortamına ihtiyaçları var.” (K18)*

Çocuklar aile ortamı, sevgi, saygı ve güven gibi manevi ihtiyaçların maddi ihtiyaçlardan önce geldiğini manevi ihtiyaçların karşılanmasından sonra maddi ihtiyaçların önemli

olacağını belirtmektedir. Manevi ihtiyaçların maddi ihtiyaçlardan daha önemli olduğunu vurgulayan görüşler aşağıdaki gibidir.

- “Öncelikle tabiki aile ihtiyaçları sonradan eğitim öğretim masrafları barınma masrafları ve burs.” (K15)
- “Yetimlerin öncelikle bir aile ortamına ihtiyaçları var. Başları sokacak bir yuvaya, ellinden tutacak bir arkadaşına ihtiyacı var. Sonra işte maddi imkanlar geliyor, ki benim saydıklarım hepsi İHH yetimhanesinde var.” (K18)

Çocukların manevi ihtiyaçlarının öncelikli ihtiyaç olduğu hususu yönetici görüşü ile de ortaya konulmaktadır. Araştırma kapsamında İHH İnsani Yardım Vakfı yetim birimi başkanı ile yapılan raportaj kapsamında da aslında çocukların en temel ve en büyük ihtiyacının manevi ihtiyaç olduğu yetim çocukların yaşamları boyunca atlatamadıkları travmalarla karşı karşıya kaldıkları bu nedenle bu çocukları manevi olarak doyurmak ve çocukların sevgi yoksunluğunu gidermek aile ilişkisini sağlamak adına çalışmalar yürüttüklerini belirtmektedir. İHH İnsani Yardım Vakfı, yetim birimi başkanı bunu şu şekilde ifade etmektedir.

- “Yani aslında bakıldığı zaman en büyük ve en temel ihtiyaç manevi ihtiyaç olarak görüyoruz. Çünkü maddi ve manevi göreceli ihtiyaçlar vardır. Ama manevi olan yoksunluk ısrarla söylediğim baba yoksunluğu, baba sevgisinden yoksun çocuklar, hayatları boyunca atlatamadıkları travma olarak kalıyor. Birçok hayata katılmış, yetim olarak büyüyen tanıdıklarımız var ve bu çalışma ile beraber biz onları çalışmalarımızın içine dahil ediyoruz. Bu arkadaşlarımızın bize söyledikleri tek şey şu; bizlerin onların gözünde birer abi yada baba konumuna oturmuş olduğumuz konusudur. Bu işin kıymetli olan tarafı manevi olarak doyurabilmek o sevgi yoksunluğunu giderebilmek, o aile ilişkisini sağlayabilmek olarak görüyoruz. Bu hususu temele alıyoruz”

Bazı çocuklar ise yetimlerin en önemli ihtiyacının eğitim ihtiyacı olduğunu belirtmektedirler. Çocuklar bir yetim çocuğun ilerde kimseden yardım istemeden yaşamına devam edebilmesi için öncelikle okula devam edebileceği bir eğitim ortamının sağlanması gerektiğini belirtmektedirler. Çocukların öncelikli ihtiyacının eğitim olduğunu vurgulayan katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir.

- “Benim kanatım Eğitim yönünde olurdu.” (K2)

- “Öncelikli ihtiyaçları bence eğitim...” (K3)
- “Okula devam edebilecekleri bir ortam sağlanmalı kendileri iyi bir meslek kazanarak kimseden yardım istemeden yaşamaya devam etmeleri sağlanmalı.” (K11)

Diğer taraftan çocuklardan bazıları ise ebeveynini kaybetmiş bir çocuğun genellikle içine kapanık halde yaşadığını bu durumun çocuklarda yalnız kalmışlık hissine neden olduğunu ve bu nedenle yetim bir çocuğun en temel ihtiyacının sosyalleşmek olduğunu vurgulamaktadırlar. Çocuklar dertlerini dinleyecek bir kişinin olmasının kendilerini yalnızlık hissinden uzaklaştırdığını belirtmektedirler. Bu durum katılımcıların aşağıdaki görüşleri ile açığa çıkmaktadır.

- “Sosyalleşme alanında ki ihtiyaç çok önemli olduğunu düşünüyorum. Aile bireyi rahmetli olan bir çocuk kendini genelde içine kapatır. Dünya sanki başına yıkılmış ve yalnız kalmış hissiyatına kapılır. İşte o an İHH gibi vakıf ve kurumların her alanda o çocuğa yardım elini uzatıp çeşitli aktiviteler ile o düşüncelerden uzaklaşmasını sağlayacaktır.” (K1)
- “Yetimlerin en öncelikli ihtiyaçları dertlerini dinleyecek birinin olması, hayatta yalnız kaldıklarını hissediyorlar. Bu çaresizliğin giderilmesi gerekir.”

Katılımcıların görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde İHH İnsani Yardım Vakfı genellikle bir aracı vasıtasıyla iletişim kurdukları aile ortamı, sevgi, saygı ve güven gibi öncelikli ihtiyaçları olduğunu vurguladıkları görülmüştür.

3.1.5.2. Katılımcıların Kendilerine Sağlanan Sosyal Olanaklar Hakkındaki Görüşleri

Bir sosyal politika alanı olan sosyal yardım alt gelir grubundaki kişilere yönelik nakdi ve ayni yardımları kapsamaktadır. sosyal yardım yapan kuruluşlardan biri olan STK’lar de yaşlılar, mültecileri, gençleri, çocukları, özürllüleri ve savaş mağdurlarına yönelik nakdi ve ayni yardım, istihdama yönelik yardım ve kalkınmaya yönelik yardımlar yapmaktadır. Araştırma kapsamında katılımcılara İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından kendilerine sağlanan sosyal olanaklar hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Sosyalleşme ihtiyacı çocukların en önemli ihtiyaçlarından. Bu amaca yönelik sunulan hizmetlere yönelik bakışlarına önem atfedildiği görülmektedir. Bu konudaki katılımcı görüşleri incelendiğinde bazı katılımcıların kendilerine sunulan sosyal etkinliklere vurgu dikkat

çekilmektedir. Çocuklar İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından sinema, piknik, kahvaltı ve çeşitli spor organizasyonları düzenlendiğini belirtmektedirler. Bu konudaki katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

- “...sinema organizasyonları, piknikler doğa kampları gibi hizmetler sağladı.” (K2)
- “Farklı etkinlikler, geziler, seminerler, kursları vb . Bundan dolayı yeni şeyler öğrendim ve dünyanın her yerinden arkadaş buldum.” (K7)
- “Ben kabildeki ihh yetimhanesinde yerleştikten sonra orada bize her türlü sosyala hizmetleri karşılıyorlardı. Pek çok ihtiyacımız karşılanıyordu. Tennis, paintbol, bilgisayar oyunları ve saha oyunları gibi birçok sosyal hizmetler hizmetimizde bulunmaktaydı.” (K14)

Öte yandan bazı katılımcılar ise İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından kendilerine sunulan nakdi ve ayni yardımlara vurgu yapmaktadırlar. Katılımcılar İHH insani yardım vakfı tarafından burs, ramazan kolisi, bayramlık kıyafet ve harçlık gibi destekler aldıklarını belirtmektedirler. Bu konudaki katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

- “Ramazan Gıda Kolisi - Nakdi Destek – Bayramlık...” (K1)
- “...harçlar, yurt, burs,” (K5)
- “Yetimhanede İhh bize okul ve İslami eğitim, para, yemek. , yurt sağlandı.” (K6)
- “İHH bize aylık sponsurluk desteği veriyordu ve daha sonra yetimhaneye getirdiler o destekten faydalandık.” (K13)

Katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından kendilerine sağlanan sosyal olanakların yaratıcı fikir geliştirme konusunda kendilerini olumlu etkilediğini belirtmektedirler. Katılımcılar özellikle sosyal etkinlikler sayesinde yeni ve farklı yerler tanıdıklarını bu sayede farklı deneyimler yaşadıklarını ve bu durumun yeteneklerini keşfetmelerine ve kariyer planlaması yapmalarına olumlu yönde katkı sunduğunu vurgulamaktadırlar. Bu durum katılımcıların aşağıdaki görüşleri ile açığa çıkmaktadır:

- “...yaşama dair tecrübelerim arttı.” (K2)

- “Yeteneklerimi genişletmeme ve yararlı ve profesyonel olduğum yeteneklerimi desteklememe olanak tanıdığını düşünüyorum.” (K4)
- “Düşünce yönden fikrim olumlu yönden değişmiş oldu.” (K13)
- “Hem kariyer hem de geleceğimizle ilgili olumlu düşünme ve büyük bir arzu ve hedef üzere olma fikrini geliştireceğine inanıyorum.” (K14)

Katılımcılardan bazıları ise İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından sunulan sosyal olanakların yaratıcı fikir geliştirme konusunda kendilerine herhangi bir katkısı olmadığını belirtmektedirler. Sosyal olanakların kendilerine yaratıcı fikir geliştirme konusunda katkı sunmadığını düşünen katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

- “Yaratıcı fikir geliştirme konusunda katkısı olduğunu düşünmüyorum.” (K10)
- “Pek öyle bişiy olmadı.” (K16)
- “Açıkaası çok farklı bişiy düşünmüyorum.” (K18)
- “Katkısı olduğunu düşünmüyorum.” (K19)

Diğer taraftan katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından düzenlenen çeşitli etkinlik ve organizasyonlarda yeni ve farklı kişiler tanıdıklarını, bu durumun arkadaş çevrelerini genişlettiğini öyle ki artık uluslararası arkadaşlıklar kurmaya başladıklarını farklı ülkelere ait kültürleri tanıdıklarını dolayısıyla bu durumun sosyal yaşantılarını olumlu etkilediğini belirtmektedirler. Katılımcılar bu sayede dışa dönük insanlarla etkileşimi yüksek bir birey olduklarını vurgulamaktadırlar. Bu konudaki katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

- “Çeşitli etkinlik ve organizasyonlar kapsamında tanıdığım insanlar ile İHH haricinde de başka alanlarda ortak çalışmalar yapıp sosyallik olarak gelişime katkı sundu.” (K1)
- “Arkadaş çevrem konusunda oldukça yardımcı oldular.” (K2)
- “Artık uluslararası arkadaşlarım var ve onlardan çok farklı kültürlerin bilgisini aldım.” (K7)
- “Tabiki yetimhanede ve türkiyede etkinliklerde fazlasıyla arkadaş kurdum.” (K18)

— *“Daha dışadönük insanlarla etkileşimi yüksek birey olduğumu düşünüyorum.”*
(K12)

Katılımcıların görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde İHH insani yardım vakfı tarafından kendilerine sinema, piknik, kahvaltı ve çeşitli spor organizasyonları ile aynı ve nakdi yardım gibi sosyal olanaklar sunulduğu, söz konusu sosyal olanakların yeni ve farklı kişiler ve yerler tanımalarına, yeni deneyimler yaşamalarına, sosyal çevrelerinin genişlemesine, farklı kültürleri tanımalarına ve yeteneklerini keşfetmelerine katkı sağladığı görülmektedir.

3.2.4.3. Katılımcıların Kendilerine Sağlanan Sağlık Hizmetleri Hakkındaki

Görüşleri

STK'ların toplumun dezavantajlı kesimlerinden birisi olan yetim çocuklara yönelik faaliyet alanlarından birisi de sağlık hizmetleridir. STK'lar yetim çocukların sosyal, ruhsal, fiziksel ve ahlaki açıdan sağlıklı bir yetişkin birey olmasının önündeki engelleri aşmaya yönelik sağlık hizmetleri sunmaktadır. Çocukluk aşamasında temel sağlık hizmetlerinin aksamasının, gelecekte çok ağır sonuçları olduğu bilinmektedir. Çocuk sağlığı toplumsal sağlık hizmeti açısından önemi büyüktür. Araştırma kapsamında katılımcılara İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından kendilerine sunulan sağlık hizmetleri hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcılar belirli periyotlarda yetimhaneye doktor ve hemşirenin geldiğini ve kendilerini muayene ettiklerini. Ayrıca yetimhanede tedavisi mümkün olmayan durumlar için hastaneye götürüldüklerini hastanede tedavi olduklarını belirtmektedir. Bu konudaki katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir:

— *“Ülkemde katarak taraması yapıldı yetimhanede ve hasta olunca doktora götürülüyordum.”* (K6)

— *“Kampa gelen doktorlar tarafından hastalıklarımız muayne edildi.”* (K8)

— *“Yetimhanede en az bir sene bir kere doktorlar yetimhaneye çağrılıp yetimlere muayene yapılır. Hasta olduğumuz zaman hastaneye götürülür. Yetimhanedeki öğrenciler gözlük ihtiyaçları giderilir.”* (K9)

— *“Yetimhanede bulunan yetim çocuklar için sağlık hizmetleri de bulunmaktaydı. Orada çocuklarla ilgilenmek üzere özel bir doktor bulunmaktaydı. Bu doktor*

hem hocalık yapıyordu hem de çocukların sağlık hizmetleriyle ilgileniyordu.”
(K18)

Katılımcılardan bazıları ise İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından SGK bursu kapsamında SGK parası aldıklarını ve bu sayede sigortalı olduklarını belirtmektedirler. SGK bursu aldığına vurgu yapılan katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir.

- *“İHH her yıl bizim sağlık sigortamız için ödeme yapıyor.”* (K7)
- *“SGK Parasını ödüyorlar bende sağlık hizmeti alabiliyorum.”* (K10)
- *“Yıllık 1600 tl ye yakın benim devlet sağlık sigortamı karşılıyorlar.”* (K15)
- *“SGK bursu verildi.”* (K16)

Diğer taraftan bazı katılımcılar ise İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından herhangi bir sağlık hizmetinden faydalanmadığını belirtmektedir. Bu durum katılımcıların aşağıdaki görüşleri ile ortaya konulmaktadır.

- *“Sağlık hizmetlerinden faydalanmadım.”* (K3)
- *“Öyle bir hizmet almadım.”* (K11)
- *“Bir sağlık hizmeti almadım.”* (K19)

Görüldüğü gibi İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından yetim çocuklara yönelik farklı sağlık hizmetleri sunulmaktadır. Bu durum yönetici görüşleri ile de ortaya konulmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen İHH İnsani Yardım Vakfı yetim birimi başkanı çocuklara yönelik sağlık hizmetlerinde kapsayıcı çalışmalar yaptıklarını her çocuğa özel projeler hayata geçirdiklerini ve bu kapsamda bedensel engeli bulunan çocukların yürümelerini sağlayacak protez temin ettiklerini, ameliyat olması gereken çocukların ameliyat masraflarını bağışçılar aracılığıyla karşıladıklarını ve çocukları tedavi ettirdiklerini belirtmektedir. İHH İnsani Yardım Vakfı yetim birimi başkanı bunu şu şekilde ifade etmektedir.

- *“Diğer bir konu ise sağlık belki bu anlamda yapılan önemli çalışmalardan bir tanesi geçtiğimiz hafta işte biraz önce paylaştın İbrahim gibi ayakları olmayan ve engelli olan bir çocuğumuzun protezlerini yaptırmış olduk. Bölge ve coğrafyalarda yaptınız taramalarda oluyor. Gözlükle alakalı mesela, gözlük muayenesi ve gözlük desteğinin verildiği çalışmalarımız var. Aslında Sağlık eğitim barınma gıda gibi temel alanlardaki, başlıca sosyal hizmet de diyebiliriz*

buna. Bu anlamda kapsayıcı bir çalışma alanı söz konusu. Hem çocuğa hem anneye etkili olabilecek projeler hayata geçiriyoruz. Bosna'da bir çocuğunuzun sağlıkla ilgili düzenli bir yardıma ihtiyacı vardı. Bağışçısı ile görüştüğümüzde bu ihtiyacı kendisinin tamamen karşıladığını gördüm. Veya bir çocuğumuz ameliyat edilmesi ile alakalı bir ihtiyaç söz konusu olunca bir fon ayarlayıp onu tedavi ettiriyoruz. Benim Endonezya'da olduğum süreçte çocuklarımızdan bir tanesini maalesef ciddi bir ameliyatı söz konusu oldu. O çocuğumuzu işte Endonezyadan Malezya gönderip bütün ameliyat masrafları karşıladık. Kulağı ile ilgili bir problemi vardı ve maalesef o bölgede ihtiyaç giderilemiyordu. Malezyada bir üniversitesi hastanesinde detavisini yapmaya vesile olduk.”

Katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından kendilerine sağlanan sağlık hizmetlerinin daha çok ruh sağlıklarını olumlu etkilediğine vurgu yapmaktadırlar. Katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından sunulan sağlık hizmetleri sayesinde sağlık konusunda herhangi bir stres yaşamadıklarını ve bu durumun ruhsal olarak sağlıklı bir yaşam sürmelerine neden olduğunu belirtmektedirler. Bu konudaki katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

- “Örgütsel sağlık hizmetleri iyi bir ruh sağlığına ve yaşamı sürdürmeye hazır sağlıklı bir vücuda katkıda bulundu...” (K4)
- “Beden sağlığında bir sorun veya hastalık olmadığı için orada bir katkı yok ama ruh sağlığında var. Önce çok stresliydim ama şimdi mutluym, sakinim ve kendime iyi hissediyorum.” (K7)
- “Ruh yönden katkısı olduğunu düşünüyorum.” (K12)
- “Ruh ve beden sağlığınıza önemli bir katkısı vardı. Yetimhanedeyken bir yerimiz yaralandığı veya bir rahatsızlık duyduğumuz zaman her zaman yardımımıza koşmaktaydı. İşte bunların sayesinde orada olduğumuz sürece sağlıklı ve huzurlu içinde yaşadık.” (K14)

Katılımcıların görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından düzenli olarak sağlık taramasından geçirildiklerini ayrıca sağlık hizmetleri kapsamında sağlık sigortası ödemesi aldıklarını ve bu hizmetlerin ruhsal açıdan kendilerini daha mutlu ve huzurlu hissetmelerine neden olduğu görülmektedir.

3.2.4.4. Katılımcıların Kendilerine Sağlanan Eğitim Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri

STK'lerin toplumun dezavantajlı kesimlerinden birisi olan yetim çocuklara yönelik faaliyet alanlarından birisi de eğitim hizmetleridir. STK'ler geliştirdikleri projelerle eğitim, istihdam ve sosyal refaha katkı sunarak hükümet politikalarına alternatif politikalar üretmektedirler. Bu bağlamda araştırmada katılımcılara İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından kendilerine sunulan eğitim hizmetleri hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından alanında uzman kişilerce kurs ve seminerler aldıklarını ve bu sayede eksik olan konuları etüt etme fırsatı elde ettiklerini belirtmektedirler. Ayrıca kitap okuma grupları oluşturularak kitap tahlili yaptıklarını, öğrencilerin bilgi ve becerilerini geliştirebilecekleri kütüphane, bilgisayar eğitimi, atölye çalışmaları yapıldığını vurgulamaktadırlar. Bu konudaki katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

- *“Haftalık seminer şeklinde yapılan tarihi , coğrafi , gündemle ilgili alanında uzman kişiler tarafından kanıtlanmış bilgiler ile kendimi geliştirme fırsatı buldum.” (K1)*
- *“Okul dışında yetimhanede de ek ders alıyoruz.” (K9)*
- *“...alanında uzman kişilerden farklı konularda seminerler alıyoruz” (K11)*
- *“Yetimhanede bize aynı zamanda birçok eğitim olanakları sağlanmaktaydı. Öğrenciler bilgi ve becerilerini geliştirmek için kütüphane, bilgisayar eğitimleri, sayısal ve sözel öğrencileri için ayrı ayrı atölye kurulmaktaydı. ve ayrıca bu atölyelerde ingilizce ve Matematik gibi kursları da verilmekteydi.” (K14)*
- *“ücretsiz bir şekilde alabiliyordum şuan ise dernek tarafından oluşturulan kitap okuma grububu var her 15 gün içerisinde bir kitap tahlili yapıyoruz.” (K15)*

Bazı katılımcılar ise İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından eğitim hizmetleri kapsamında eğitim bursu, barınma ve eğitim materyali konusunda destek aldıklarını belirtmektedirler. Bu durum katılımcıların aşağıdaki görüşleri ile açığa çıkmaktadır.

- *“Eğitim konusunda ihtiyaçlarım karşılanıyor. Burs, Materyal desteği.” (K4)*
- *“Yaklaşık 3 sene önce İHH bana burs verdi...” (K7)*

- “Üniversite gittiğimde kalacak güvenli bir yurt ayarlanıyor ve eğitim konusunda ihtiyaçlarım karşılanıyor.” (K10)
- “Her sene eğitim masraflarımızı karşılıyordu. Kırtasiye dağıtıyordu.” (K17)

İHH İnsani Yardım Vakfı yetim birimi başkanının İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından yetim çocuklara yönelik sunulan eğitim hizmetleri konusundaki görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmektedir.

- “Diğer anlamda özellikle illerimizin büyük bir kısmında okullarına devam eden çocuklarımıza etütler yapıyoruz. Bölgedeki üniversiteli gönüllü arkadaşlarımız organize oluyorlar ve bölgede yetim çocuklarımıza ücretsiz bir şekilde gönüllük esası ile beraber hem de bir rol model olarak eğitimlerine destek veriliyorlar. Eksik oldukları derslerinde veya anlayamadıkları yerlerde soruların çözümleri konusunda yardımcı oluyorlar. Bu eğitim planını düzenli bir şekilde üniversite eğitim dönemine gidene kadar devam ettirip takip süreci oluşturuluyoruz. Bu gerçekten çok çok önemli.”

Katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından sunulan eğitim hizmetleri kapsamında katıldıkları seminer ve kursların mesleki becerilerini arttırdığını, kurs ve seminerde öğrendikleri bilgilerin hayata bakış açılarını değiştirdiğini ve kendilerini geliştirdiğini belirtmektedirler. Ayrıca katılımcılar eğitim hizmetleri kapsamında aldıkları burs sayesinde üniversite eğitimine devam edebildiklerini vurgulamaktadırlar. Katılımcıların bu konudaki görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

- “İHH’nın sunduğu eğitimler, kurslar mesleki becerimi artırdı ve benim için çok faydalı oldu.” (K3)
- “İHH’nın verdiği burs için olmasaydı ben burada istediğim bölümü okuyamazdım. Benim için o çok büyük bir destek oldu.” (K7)
- “Büyük bir katkısı olduğunu gördüm. Orada öğrendiğim şeyler Türkiye’ye geldikten sonra benim yolumu açtı ve ufku geliştirdi. Aynı zamanda orda aldığım eğitim beni geleceğimle ilgili umutlu olmalı ve büyük işler yapabileceğimi karar ve azimetini verdi. Mesleki becerimle ilgili bana pozitif düşünme ve iyi bir meslek sahibi olabileceğim kanaatini oluşturdu.” (K14)
- “Tabiki çok katkıda bulundu özellikle kendimi geliştirmek amacı ile. Önceden kitap okumayı pek çok sevmiyordum şuan yaklaşık 6 aydır kitap okumaya başladım kitabı sevmeye başladım.” (K15)

Katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından sunulan eğitim hizmetleri sayesinde bilgisayar eğitim olanaklarını arttırmada bir araç olarak kullanmaya başladıklarını ve bu sayede teknoloji kullanma becerilerinin arttığını belirtmektedirler. Bu konudaki katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

- “Çalışmalar da ofis programlarını kullanmayı ve arama kurtarma alanında ki kapsamı sayesinde de afetlerde kullanılan bütün teknolojik kurtarma aletlerini tanıdım ve kullanmayı öğrenip bizzat afetlerde tecrübe ettim.” (K1)
- “Teknolojiyi kullanma becerimi artırdı.” (K3)
- “Bilgisayarla yetimhanede tanıştım. Buda Eğitimi kolaylaştırdı, eğitim olanaklarını artırmak için bir araç olarak da kullanılabilir.” (K4)
- “Ben bilgisayar kullanmayı orda öğrendim şimdi olduğumuz bu pandemi durumunda her şey teknoloji üzerinde faydasını görüyorum.” (K17)

Katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından sunulan eğitim hizmetlerinin kariyer planlaması açısından kendilerine yol gösterici nitelikte olduğunu, bu nedenle yeni şeyler öğrendikçe hedeflerinin değiştiğini, eğitim olanaklarının hayal ettikleri kariyeri sürdürmelerine izin verecek bir fırsat yarattığını bu sayede hayallerine ulaştıklarını belirtmektedirler. Katılımcıların bu konudaki görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

- “Arama Kurtarma alanında verdiği kapsamlı eğitimler sayesinde kendimi o alanda geliştirme ve ilerletme kararı aldım. Meslek olarak da JAK (Jandarma Arama Kurtarma) olmayı hedefliyorum. Böylelikle gönüllü olarak yaptığım çalışmaları meslek olarak edinip hayatım boyunca devam ettirme fırsatım olacağını düşünüyorum.” (K1)
- “Yol gösterdiler diyebilirim. Kariyer planlaması noktasında ciddi yardımlar aldım.” (K2)
- “İHH bana sunduğu eğitim fırsatları, gelişebilmem, hayatımı iyiye doğru değiştirebilmem için çok önemli. Hayal ettiğim kariyeri sürdürmeme izin verebilecek bir fırsat.” (K4)
- “Evet çok etkiledi. Burs kazanmadan önce ben Arnavutluktaayken öğrenim ücretini nasıl ödeyeceğimi düşünüyordum ve belki de istediğim bölümü okuyamazdım ama Türkiyeye geldikten sonra hayallerim gerçekleşti.” (K7)

— “*Seminerlerde ufukum açılıyor yeni şeyler öğrendikçe hedeflerim de değişiyor.*”
(K11)

Katılımcıların görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından eğitim hizmetleri kapsamında alanında uzman kişilerce kurs ve seminer aldıkları, bu sayede eksik olan konuları kapatma fırsatı elde ettikleri, ayrıca burs, barınma ve eğitim materyali yardımı aldıkları ve bu yardımların mesleki becerilerini etkilediği, teknoloji kullanma becerilerini arttırdığı ve kariyer planlamalarını olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Genel olarak ifade edilir ise, hem sağlık, sosyal ve eğitim hizmetleri genel olarak insanların beşeri sermaye düzeylerini yükselten girdilerdir. İHH’nın yetimhanede sağladığı bu imkanlarla, yetimlerin beşeri sermaye düzeylerinin yükselmesini hedefledikleri ve gelecekte iyi eğitim alacakları fırsatlara hazırlayarak, beşeri sermaye kapasitelerinin mümkün olan en iyi düzeye kavuşturmaya hizmet ettiği görülmektedir.

3.2.4.5. Katılımcıların Kendilerine Sağlanan Hizmetlerinin Öz Yeterliliklerine Etkisi Hakkındaki Görüşleri

STK’lar tarafından toplumun dezavantajlı kesimlerine sunulan sosyal hizmet faaliyetleri sevgi, benlik saygısı, yeterlilik, şefkat, ait olma gibi sosyal ihtiyaçları karşılayarak bireyin fiziksel ve ruh sağlığın olumlu yönde etkilemektedir. Bu bağlamda araştırmada katılımcılara İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından kendilerine sunulan eğitim hizmetlerinin bir işi ve görevi başarma konusunda kendilerini yeterli görmeleri üzerinde ne gibi katkısı olduğuna yönelik görüşleri sorulmuştur. Katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı sağladığı eğitimsel ve sosyal imkanların kendilerine itici güç olduğunu ve bu konuda zihinlerinde önemli bir motivasyon yaşadıklarını; ayrıca bu hizmetlerin hayata daha geniş bir pencereden bakmalarını sağladığını, özellikle aldıkları eğitim sayesinde kendilerini daha donanımlı hissettikleri için sorumluluk alarak bir işi ve görevi yalnız başına yerine getirebileceklerine yönelik inançlarının arttığını belirtmektedirler. Bu durum katılımcıların aşağıdaki görüşleri ile açığa çıkmaktadır.

— “*İHH’nın sağladığı eğitimsel ve sosyal imkanların, İHH dan bir rol model ile yetimlere yardım etmek, desteklemek ve onları desteklemeye devam etmek için büyük bir itici güç olmak istediğimde zihnimde çok önemli bir motivasyon olduğunu düşünüyorum.*” (K4)

- *“Ayarlandığı çok bilgi verici ve geliştirici seminerler ve farklı insanlarla görüşmeler benim daha geniş bir bakış açısına sahip olmamı sağladı.” (K5)*
- *“Bir çok işler , görevler tek başıma yapmaya başardım , güvenimi artırdı.” (K7)*
- *“...daha özgüvenli şekilde planlama yapmamı sağladı. Yalnız olmadığımı hissettirdi.” (K12)*
- *“Tabi yukarıda bahsettiğim gibi üniversiteyi devamı ile ilgili kaygılarım vardı İHH’nın kurslarında donanım sahibi olduktan sonra ben bu üniversiteyi başarıyorum dedim.” (K15)*

Katılımcıların büyük çoğunluğu İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından sunulan sosyal hizmet olanaklarının yetenekleri keşfetme ve geliştirme konusunda kendilerine imkan ve ortam sağladığını belirtmektedir. Bu konudaki katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıdaki gibidir.

- *“Bana imkan ve ortam sağladı diyebiliriz.” (K2)*
- *“Türkiye’de İHH organize ettiği çalışmalarda, faaliyetlerine katıldım. Bu derneklerin nasıl çalıştığını gördüm. Bize görevler verdiler ve onlara başarınca böyle bir fikir geliyor ki evet ben bunu da yapabilirim.” (K6)*
- *“Evet, kendimi geliştirme ve dünyayı iyi tanıma şansımı buldum ve çok memnunum.” (K7)*
- *“Benim için daha çok dil konusunda yeteneklerim keşfetme konusunda katkısı oldu.” (K9)*
- *“Dernekte yapılan bazı programlar yeteneklerimizi geliştirmede katkısı oluyor.” (K10)*
- *“Çok katkısı olduğunu düşünüyorum. Spor etkinlikleri yaparken iyi bir kaptan olduğumu gördüm.” (K13)*

Diğer taraftan bazı katılımcılar ise kendilerine sunulan sosyal hizmet olanaklarının yeteneklerini keşfetme ve geliştirme konusunda herhangi bir etkisi olmadığını vurgulamaktadırlar. Katılımcıların bu konudaki görüşleri aşağıdaki gibidir.

- *“Harhangi bir katkısı olmadı.” (K15)*

— “Yetenek konusunda bu insanlara ait bir şey başka bir dış etkenin çok etkili olacağını düşünmüyorum.” (K17)

— “Katkısı olduğunu düşünmüyorum.” (K19)

Katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından kendilerine sağlanan sosyal yardım ve sosyal hizmet olanaklarının kendileri açısından son derece önemli olduğunu bu hizmetlerinin olmaması durumunda büyük bir ihtimalle eğitim hayatını yarıda kesip aileye maddi destek sağlamak için iş hayatına atılmak zorunda kalacaklarını belirtmektedirler. Bu durum katılımcıların aşağıdaki görüşleri ile açığa çıkmaktadır.

— “Yetimhanede değilde ailemin yanında olsam okula gidebileceğimi sanmıyorum bu yaşlara geldiğimde evlenmiş ve çocuklarım olmuş olabilirdi.” (K6)

— “En azından tıp kazanamazdım. Bir iş bulup çalışıyor olurdum.” (K7)

— “Muhtemelen aileme bakmak için daha fazla çalışmak zorunda olurdum.” (K8)

— “Olumsuz olarak belki gelecekte planlarım olmamasıdır. Lise bitirdikten sonra bir yerde çalışmak gibi.” (K9)

— “Anneme bakmak için çalışıyor olmam gerekirdi.” (K11)

— “Muhtemelen köyümde tarla işlerinde uğraşan bir çiftçi olurdum. Yada inşaat işlerinde çalışan bir işçi.” (K14)

Katılımcıların görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından kendilerine sağlanan eğitim hizmetlerinin kendilerini daha donanımlı hissettirdi, bu durumun kendileri açısından itici bir güç olduğu ve bu sayede bir iş ve görevi yalnız başına yerine getirebileceklerine yönelik inançlarının arttığı görülmektedir. Bunun yanında sosyal yardım ve sosyal hizmet olanaklarının yeteneklerini keşfetme ve geliştirme konusunda kendilerine imkan ve ortam sağladığını bu imkan ve ortamdaki faydalanmamaları durumunda ise eğitim hayatını yarıda keserek ailelerine maddi destek olmak için çalışmak zorunda kalacaklarını düşündükleri görülmüştür.

3.2.4.6. Katılımcıların Yetim Grupları İle İlgili Yapılan Çalışmalarda Karşılaşılan Sorunlar Hakkındaki Görüşleri

STK'lar toplumun dezavantajlı gruplarına sosyal yardım ve sosyal hizmet olanakları sunarken çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu bağlamda araştırmada katılımcılara İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından yetim gruplarla ilgili yapılan çalışmalarda karşılaşılan sorunlar hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların önemli bir çoğunluğu bu konuda herhangi bir sorunla karşılaşmadığını vurgulamaktadır. Yetim gruplarıyla yapılan çalışmalarda herhangi bir sorunla karşılaşmadığını belirten katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir.

- “Şimdi bir sorun görmedim.” (K5)
- “Hiçbir sorunla karşılaşmadım.” (K7)
- “Vallahi ben şimdiye kadar karşılaşmadım.” (K13)
- “Şuana kadar herhangi bir sorun ile karşılaşmadım.” (K15)

Diğer taraftan bazı katılımcılar ise yetim grupları ile ilgili yapılan çalışmalarda çocukların çekingenliği, hizmetlerin yetersizliği, sosyal aktivitelerin azlığı ve iletişim problemleri gibi sorunlarla karşılaştıklarını belirtmektedirler. Bu konudaki katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir.

- “Genelde yaşı 18 -25 arası Yetim kardeşlerimizin bu çalışmalara, aktivitelere katılma konusunda çekingenliği mevcut. O nedenle yapılan etkinliklerde görevli abi haricinde küçük çocuklarla olmak ergenlik zamanındaki bir gencin canını sıkabiliyor. Bu durum vakıfla alakalı değil sadece yetim kardeşlerimizin çekingenliği ile ilgilidir.” (K1)
- “şunu belirtmek isterim ki Afganistan'daki çalışmalarınız yeterli değildir. Gerekse yetimhanenizden, gerekse sosyal hizmetlerinizden faydalanmak isteyen ve yardıma ihtiyaç duyan yetim sayısı çok ama faydalanamıyorlar.” (K3)
- “Bazen kendinizi hatırlatmak zorunda kalabiliyorsunuz. Aksi halde uzun süre arayan olmayabiliyor.” (K11)
- “Karşılaştığım sorunlardan biri, yetimhanede çocukların eğlenmesi ve bir sportik çalışmalar yapmak için bir spor sahasının olmamasıdır. Diğer bir sorun, çocukları genelde yetimhanenin içinde tutması, dışarıyı pek

görememeleri sorundur. En fazla haftada bir veya iki kez dışarıya çıkabilme fırsatları oluyor genelde. Çocukların dışarıya sık sık çıkamamaları içerde psikolojik ve sosyolojik farklı sıkıntılarla karşılanmaktaydı.” (K4)

İHH İnsani Yardım Vakfı Yetim Birimi Başkanı ise yetim gruplara yönelik yapılan çalışmalarda farklı zorluklarla karşılaştıklarını özellikle çatışma bölgelerinde zaman zaman kaçırılma, kaybolma ve istismar gibi ağır durumlarla karşı karşıya kalabildiklerini bunun yanında yetim çocukları korumalarından dolayı uluslararası düzeyde bazı baskılar olduğunu ancak oluşturdukları güven ortamı ile bunu aşmaya çalıştıklarını belirtmektedir. İHH İnsani Yardım Vakfı Yetim Birimi Başkanının bu konudaki görüşü aşağıdaki gibidir:

— *“Zorlukları neler derseniz, tabii ki her işte farklı çatışma bölgelerinde yaşadığımız durumlar var. Zaman zaman çocukların kaybolması veya kaçırılması veya istismar edilmesi gibi maalesef ağır durumlarla karşı karşıya kalabiliyoruz. İşte malum Suriye’de bugün devam eden, Irak’ta devam eden Afganistan’da devam eden süreçler var veya Pakistan’da 2005 yılında yaşadığımız sıkıntılar var. Yetim çocukları koruyor olmamızdan kaynaklanan baskılar var. Bu baskılarla Uluslararası düzeyde karşı karşıya kalabiliyoruz. Ülkeler anlamında söylüyorum bunu. Elhamdulillah oluşturduğumuz güven. Bunun zaman içinde uluslararası bir güven kazanımında gerçekleşti. Kurumsal olarak takip ve geri dönüşümle bu zorlukları minimum düzeye indirebiliyor. Biz bu zorlukları uluslararası kullandığımız statülerle ve İHH’nın şuan ki toplum üzerinde karşılık bulması gibi etkilerle aşmaya çalışıyoruz. Çünkü 115 bine yakın 114 binden fazla çocuğu düzenli olarak desteklemek doğal olarak zorlukları da ve bazı kolaylıkları da kendi içerisinde barındırabiliyor. Biz olabildiğince bu problemleri ikili ilişkilerimizle veya kurumsal ilişkilerimizle insani diplomasi yönlerimizle çözerek, yolumuza devam etmeye çalışıyoruz...”*

Katılımcılar İHH İnsani Yardım Vakfı yetim gruplara yönelik sosyal yardım ve sosyal hizmet çalışmalarını takdir etmekle birlikte vakfın hizmet alanını genişletmesi gerektiğini, özellikle yurtdışında başarılı öğrencilerin Türkiye’de eğitim görmelerini sağlayacak şekilde düzenlemeler yapılması gerektiğini bunun yanında yurtdışında okullar açılması gerektiğini belirtmektedirler. Bu durum katılımcıların aşağıdaki görüşleri ile açığa çıkmaktadır.

- *“Afganistan’daki imkanlar kısıtlı olduğu için oradan yetimleri getirerek burada yetiştirip yani burada daha güzel bir şekilde eğitim almalarına vesile olursanız daha verimli olacağını düşünüyorum.” (K3)*
- *“Şöyle bir şey yapılabilir. Yetimhanedeki çocukların bir, iki veya üçünün en başarılı olanlarının türkiyeye getirilip burada daha iyi bir eğitim verilmesi, yani Türkiye imam hatipler bursları veya Lisans burslarına en başarılı olanlarının birkaçını türkiyeye getirilmelidir. İhh bunu bazı ülkeler için yapılar fakat Afganistan için pek yaygın değil diye biliyorum.” (K14)*
- *“İHH zaten bu çalışmalarını gayet başarılı bir şekilde gerçekleştiriyor. Öncelikle türkiyede eğitim gören öğrencilere daha yoğun bir şekilde destek yapsalar memnun oluruz.” (K15)*
- *“İHH’nın yetim çalışmaları çok güzel belki yaptığı yetimhanelerin okullarında İHH yapasa öğrenciler daha iyi bir eğitim alacaklarını düşünüyorum çünkü afganistanda okullar pek iyi değil.” (K18)*

Bazı katılımcılar ise İHH İnsani Yardım Vakfı tarafından yapılan çalışmaların dışında sosyal ve kültürel etkinliklerin yeterli seviyede olmadığını bu nedenle sosyal ve kültürel etkinliklere daha fazla ağırlık verilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Sosyal ve kültürel etkinliklerin daha fazla olması gerektiğini belirten katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir.

- *“Bence güzel şeyler yapılıyor sadece daha fazla etkinlikler ve aktiviteler olursa benim gibi gençlerin hayatları daha güzel geçer.” (K11)*
- *“Sosyal aktiviteler yılda bir kere oluyor alında daha fazla olması yetimlerin yalnızlığının giderikmesini sağlayabilir diye düşünüyorum.” (K19)*

Katılımcılardan bazıları ise çocuklara yönelik psikolojik destek çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Özellikle çocuklara yalnız olmadıklarını hissettirecek bazı etkinliklere ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Katılımcıların bu konudaki görüşleri aşağıdaki gibidir.

- *“Özellikle benim açımdan en önemli olanı yetimlere düzenli psikoloji destek çalışmalarının yapılması gerektiğini düşünüyorum.” (K9)*
- *“Çocukların yalnızlığının paylaşılması daha çok onlarla zaman geçirme olabilir.” (K16)*

İHH İnsani Yardım Vakfı yetim birimi başkanı ise yetim gruplara yönelik yapılan çalışmaların geliştirilmesi gerektiğini çünkü çalışmaların yardım boyutunda kalmasının çocukların üretmeyen yalnızca tüketen bir yapıda yetişmelerine neden olduğunu, bunu aşabilmek için mümkün oldukça istihdam alanı oluşturmaya çalıştıklarını, çocukların kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlayacak etkinliklere ağırlık verdiklerini belirtmektedir. İHH İnsani Yardım Vakfı yetim birimi başkanının bu konudaki görüşü aşağıdaki gibidir.

— “Yapılan çalışmaların geliştirilmesi çok önemli çünkü olayı sadece salt yardım düzeyinde kalması toplumları bozuyor. Üretmeyen ve tüketen bir hal alıyor. Buda muhtaçlığa ikna edilmiş bir durum oluşturuyor insan üzerinde. Bu bozulmada asimile edilmeyeyle beraber verilen yardımlar ve ya kumanya ile ayakta durmaya çalışılan bir duruma dönüşüyor. Biz bu durumun oluşmasını istemiyoruz. O yüzden ailemizi düzenli olarak takip ediyoruz ve ailemize olabildiğince istihdam alanları oluşturmaya çalışıyoruz. Kurum ve kuruluşlara mahkum kalmasın, kendi ayaklarının üzerine durabilmesini istiyoruz. Meslek öğrensin hayatı tanınsın, hayatta zorluklar, içerisinde ayakta durabilecek bir iradeye sahip olsun.”

Katılımcıların görüşleri genel olarak değerlendirildiğinde İHH İnsani Yardım Vakfı kendilerine sunulan sosyal yardım ve sosyal hizmet olanaklarından memnun oldukları, ancak kimi zaman çekingenlik, sosyal aktivite azlığı, iletişim problemi gibi sorunlarla karşılaştıkları bu sorunları aşabilmek için vakfın hizmet alanını biraz daha genişletmesi gerektiğini düşündükleri, özellikle yurtdışında başarılı öğrencilerin Türkiye’ye getirtilerek burada eğitim görmesinin sağlanması gerektiğini, bunun yanında sosyal etkinliklerin artırılması gerektiğini ve öğrencilere çocuklara yönelik psikolojik destek uygulamalarının artması gerektiğini belirttikleri görülmüştür.

SONUÇ

Bir toplumun geleceğinin belirleyicileri olan çocuklar zekâsı, ekonomik durumu, yaşı ve sosyal durumu ile orantılı şekilde beklenen düzeyde gelişmesi için korunmaya muhtaçtır. Bunun için yoksul veya zengin, suçlu ya da suçsuz, herhangi bir kimsesi olan ya da olmayan, bedensel, ruhsal ve zihinsel özü olan ya da olmayan gibi ayrıma bakılmaksızın tüm çocukların korunması gerekmektedir. Korunmaya muhtaç çocukların bir bölümü ise anne ve babasız, annesi ve babası belli olmayan veya anne ve babası tarafından terk edilen yetim çocuklardır. Toplumların en kırılgan grubunu oluşturan yetim çocuklar, ülkeler açısından ciddi bir sorumluluk alanıdır. Çünkü bu çocuklar ileride ülkelerinin gençleri olarak nitelikli iş gücünü temsil etme potansiyeli taşımaktadırlar. Bu durum aynı zamanda dini bir vecibedir. Nitekim İslamiyet'ten önce yetim çocuklara yönelik zulüm ve kötülüğün çok fazla olması nedeniyle bu yanlışlıkların düzeltilmesi için Kur'an-ı Kerim'de yetimlerden sıklıkla bahsedilmektedir. Bu ayetlerde yetim çocuklara yapılan zulümlerden ve mağdur olan yetim çocuklara yönelik yapılması gereken İslami ve insani iyiliklerden bahsedilmektedir. Hz. Muhammed (Sav)'in birçok hadisinde de yetimlerin himaye edilmesi ve onlara iyi davranılması özellikle onların mallarının korunmasını gerektiği vurgulanmıştır. İslam dininin yetimlere yönelik bu emri, sivil toplumun da yetim gruplara yönelik çalışmalara ciddi anlamda yönelmesine neden olmuştur.

Toplumun en zayıf konumunda olan yetimin, insani gelişimine yönelik yükümlülük, modern toplumlarda sosyal güvenlik kurumalarının görev kapsamı içindedir. Ancak azgelişmiş ülkelerde bu tür kurumsal yapıların olmadığı veya yeterince gelişmediği bir ortamda, bu sorumluluk, genel olarak topluma kalmakta veya kurumsal olarak sivil toplum kurumlarının inisiyatif almalarına neden olmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının giderek toplumsal ve ekonomik meseler hakkında daha fazla inisiyatif aldıkları görülmektedir. Bu kapsamda yoksul/azgelişmiş ülkelerde özellikle çatışma alanlarında aktif roller alan bir sivil toplum kurumu olan İHH'nın yetimlerin barınması, beslenmesi, eğitimi, temel sağlık hizmetleri gibi ihtiyaçlarını karşılamak üzere yetimhaneler oluşturmaya ve bu çocukları korumak ve desteklemek üzere bu faaliyetlere yöneltmesine vesile olmuştur. Günümüzde 123 ülkede faaliyet gösteren İHH Bosna

Savaşına kayıtsız kalamayan gönüllülerin başlattığı yardım çalışmalarını 1995'te vakıf olarak kurumsal bir çatı altında yerine getirilmesi ile hayat bulmuştur.

İHH insani yardım vakfı kuruluşundan bu yana yetimlere yönelik farklı projeler yürütmektedir. Vakıf bağışçılar tarafından her ay ödenen belirli miktarlardaki burslar ile yetim çocukların eğitim, sağlık, kıyafet ve gıda ihtiyaçları karşılamaktadır. Bunun yanında vakıf 13 ülkede açmış olduğu 38 yetimhanesi ile misafir edilen ahlaki ve manevi eğitimleri için farklı programlar hayata geçirmektedir. Bu çalışma ise vakfın yetimlere yönelik söz konusu faaliyetlerinin yetim çocukların beşeri sermaye gelişimi üzerindeki rolü ve başarı düzeyi üzerindeki etkisine yönelik görüşlerini incelemektedir. Nitel araştırma yöntemlerinin uygulandığı araştırmanın sonunda elde edilen bulgular bu kapsamda yapılan araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir.

Araştırmanın sonunda yetim çocukların İHH insani yardım vakfıyla genellikle bir aracı vasıtasıyla iletişim kurdukları aile ortamı, sevgi, saygı ve güven gibi öncelikli ihtiyaçları olduğunu vurguladıkları görülmüştür. Dolayısıyla çocukların yalnızca fizyolojik ihtiyaçları olmadığı ruhsal ihtiyaçlarının da olduğunu ve ruhsal ihtiyaçlarının öncelikle sevgi ve saygı ihtiyacı olduğunu görülmüştür. Çocukların ruhsal ihtiyaçlarının giderilmesi ise ruhsal açıdan sağlıklı bireylerin yetiştirilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu ihtiyacı yeteri kadar karşılanmamış, sevgiyi ve ilgiyi yeteri kadar tatmamış yetim çocukların tutum ve davranışlarında bazı olumsuzlukların ortaya çıkması muhtemeldir.

Günümüzde sosyal ve ekonomik sorunlardan ötürü temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorluklarla karşılaşan birçok yetim çocuk bulunmaktadır. Bu durum sosyal ve ekonomik haklardan faydalanmada yetim çocukların aleyhine eşitsizliğin ortaya çıkmasına neden olmakta ve yetim çocukların eğitilmiş bireyler olarak yetişmelerini engellemektedir. İHH'nın toplumun dezavantajlı kesimlerinden birisi olan yetim çocuklara yönelik faaliyet alanlarından birisi de eğitim hizmetleridir. Toplumun en kırılgan kesimini oluşturan yetim çocukların yaşadıkları mağduriyeti giderebilmek için çeşitli eğitim faaliyetlerini hayata geçirilmektedir. Araştırmanın sonunda yetim çocukların İHH insani yardım vakfı tarafından eğitim hizmetleri kapsamında alanında uzman kişilerce kurs ve seminer aldıkları, bu sayede eksik olan konuları tamamlama fırsatı elde ettikleri, ayrıca burs, barınma ve eğitim materyali yardımı aldıkları ve bu

yardımların mesleki becerilerini etkilediği, teknoloji kullanma becerilerini arttırdığı ve kariyer planlamalarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Görüldüğü üzere eğitim korunmaya muhtaç çocukların hayatını şekillendiren ve onları geleceğe hazırlayan önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Toplumun en kırılgan kesimini oluşturan ihtiyaç sahibi çocuklara yönelik yapılan eğitim yardımları çocukların gereken eğitimi alarak iş piyasasında kalifiye bir personel olarak katılabilecekleri becerilere sahip olmalarına ve topluma faydalı bireyler haline gelmelerine katkı sağlamaktadır.

Araştırmanın sonunda elde edilen bir başka bulguda ise yetim çocukların İHH insani yardım vakfı tarafından düzenli olarak sağlık taramasından geçirildiklerin ayrıca sağlık hizmetleri kapsamında sağlık sigortası ödemesi aldıkları ve bu hizmetlerin ruhsal açıdan kendilerini daha mutlu ve huzurlu hissetmelerine neden olduğudur. Dolayısıyla çocukların sağlık sorunlarıyla baş etme konusunda desteklenmeleri çeşitli davranış sorunları yaşamalarını engellemektedir. Araştırmadan elde edilen diğer bir bulgu yetim çocuklar İHH insani yardım vakfı tarafından kendilerine ayni ve nakdi yardım yanında sosyal ve insani gelişimleri için sinema, piknik, kahvaltı ve çeşitli spor organizasyonları gibi sosyal olanaklar sunulduğunu, söz konusu sosyal olanakların yeni ve farklı kişiler ve yerler tanımalarına, yeni deneyimler yaşamalarına, sosyal çevrelerinin genişlemesine, farklı kültürleri tanımalarına ve yeteneklerini keşfetmelerine katkı sağladığını belirtmişlerdir. İHH yetim çocuklara yönelik nakdi yardım dışından yaz kampı, gezi ve piknik, gibi organizasyonlar da düzenlemektedir. Çocuklar, yapılan bu sosyal etkinliklerin duygu, düşünce ve davranış örüntülerinin gelişmesine ve zenginleşmesine neden olduğunu, sosyal etkinlik çalışmaları ile kendilerini tanıyan, güvenen, planlı çalışan, çevresini koruyan, zamanını etkin şekilde kullanan, farklı görüş, inanç, düşünce, anlayış ve kültürlere saygılı, aldığı sorumluluğu yerine getirebilen bireyler olarak yetiştirilmelerine katkı sağladığını belirtmişlerdir.

Sağlanan sosyal destek programları ile çocukların öz yeterlik inancını pozitif yönde etkilemesi beklenmektedir. Çünkü bireyin davranışları yalnızca psikolojik dünyası ile değil bunun yanında sosyal çevresi ile de şekillenmektedir. Bireyi etkileyen bireysel, bilişsel faktörler ile çevresel faktörler karşılıklı etkileşim içerisinde. Bu doğrultuda bireyin olumsuz çevre başkasına direnerek bunun üstesinden gelmesini sağlayacak destekleyici bir çevreye sahip olması onun başarmaya yönelik inancını arttırmaktadır. Araştırmanın sonunda yetim çocukların İHH insani yardım vakfı tarafından kendilerine

sağlanan eğitim hizmetlerinden dolayı kendilerini daha donanımlı hissettikleri, bu durumun kendileri açısından itici bir güç olduğu ve bu sayede bir işi ve görevi yalnız başına yerine getirebileceklerine yönelik öz yeterlilik inançlarının arttığı görülmüştür. Dolayısıyla İHH'nın sosyal hizmet çalışmalarının çocukların sevgi, benlik saygısı, yeterlilik, şefkat, ait olma gibi sosyal ihtiyaçları karşılayarak fiziksel ve ruh sağlığın olumlu yönde etkilediği söylenebilir. İHH insani yardım vakfı tarafından destekleyici sosyal uygulamalara muhatap olmaları onların olumsuz çevre baskısına direnmesine ve başarılı olmaya yönelik öz yeterlik inançlarının artmasına neden olmaktadır. Bu sonuçlardan hareketle uygulayıcılara ve sonraki araştırmacılara şu önerilerde bulunulabilir:

- Yetim çocuklara yönelik sosyal etkinliklere ağırlık verilmesi önerilmektedir. Bu sayede çocukların farklı kültürleri ve kişileri tanıyarak hayata bakış açılarının gelişeceği düşünülmektedir.
- Yetim çocuklara yönelik eğitim çalışmalarının çocukların ilgi alanlarına göre planlanarak düzenlenmesi önerilmektedir. Bu sayede çocukların kariyer planlamalarını daha sağlıklı şekilde yapabilecekleri düşünülmektedir.
- Çocuklara yönelik psikolojik destek çalışmalarına ağırlık verilmesi önerilmektedir. Bu sayede çocukların ruhsal açıdan kendilerini daha huzurlu hissetmeleri beklenmektedir.
- Çocukların kariyer planlaması yapmalarına katkı sağlamak amacıyla alanında uzman kişi ve kurumlar tarafından kariyer etkinlikleri adı altında organizasyonlar düzenlenmesi önerilmektedir.
- Sonraki araştırmacılar tarafından daha geniş örneklem grubunun ele alındığı ve nicel desene göre yapılandırılmış araştırmalarla genişletilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. (2004). Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri. 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 24-26.
- Abay, A. R. (2009). Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri. 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 24-26.
- Acar, E. (2007). *Yarı resmi bir örgütte stratejik planlama uygulaması: Aydın Ticaret Odası örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Acun, F. (2005). Osmanlı Şehirlerinde Devlet ve Sivil Toplum. *Sivil Toplum Dergisi*, 3 (10), 51-60.
- Adıgüzel, S. (2018) Sivil Toplum Örgütlerinin Ekonomiye Katkıları, 3. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi, 551-573.
- Ağırman. C. (2005). *Fert ve Toplumun Yetim ve Öksüzlere Karşı Sorumlulukları* <https://agirman.wordpress.com/2007/12/06/fert-ve-toplumun-yetim-ve-oksuzlere-karsi-sorumluluklari/>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).
- Akatay, A. (2008). Gönüllü Kuruluşların İnsan Kaynakları Sorunlarına Eğitsel Bir Çözüm. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 3(1), 115-137.
- Akatay, A., & Harman, S. (2014). *Sivil toplum kuruluşları: yönetim, yönetişim ve gönüllülük*. Bursa: Ekin Yayınevi
- Akatay, A., & Yelkikalan, N. (2007). *Sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük ve insan kaynakları*. Ankara: Ekin Yayınları.
- Akbal, İ. (2017). *Sivil Toplum Düşüncesi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Kamu Yönetiminde Karar Alma Üzerine Etkisi*. Konya: Çizgi Kitabevi
- Akbulut, İ. (2007). Vakıf Kurumu, *Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi*. *Vakıflar Dergisi*, XXX, 61-72.
- Aktan, C. C. ve Çoban, C., (2006). *Kamu Sektöründe İyi Yönetim İlkeleri*. Ankara: SPK Yayını.
- Akyüz, E. (1988). Medeni Kanun İle Sosyal Hizmetler Kurumu Kanunu Açısından Korunmaya Muhtaç Çocuklar, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (20), 1-2, 409-420.
- Akyüz, E. (2002). *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. Ankara: MEB Yayınları.
- Arabacı, A. (2003). Küresel Sivil Toplum Ağlarına Doğru: Küresel Düzlemde ve Avrupa Birliği'nde Çevreci Gruplar. *Sivil Toplum Dergisi*, 3, 1-19.

- Arıkan, R. (2013). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Arslan, O. (2001). *Kuramsal ve Tarihi Aşamalarıyla Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Bayrak.
- Arslan, S. (2018). Osmanlı'dan Günümüze Sivil Toplum Kuruluşları ve Vatandaşlık Eğitimine Katkıları. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 59-77.
- Arslan, Y. (2011). *Çocuk Koruma Kanunu Kapsamında Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelecek Kaygılarının İncelenmesi (Afyonkarahisar Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Arslan, Y., (2017). *Hz. Peygamber'in Hadislerinde Yetimler*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Aslan M., ve Kaya, G., (2004). 1980 Sonrası Türkiye "de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*. 5(1), 213-223.
- Aslan, S. (2010a). Türkiye'de sivil toplum. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31), 260-283.
- Aslan, S. (2010b). Sivil toplum: Kavramsal değişim ve dönüşüm. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 188-212.
- Ateş, H., ve Nohutçu, A. (2006). Kamu hizmeti sunumunda gönüllü kuruluşlar ve devlet. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 244-276.
- Avcı, M. (2012). *Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği. (2001). *Sivil Toplum İşbaşında*, Ankara: Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını.
- Avşarbay, A., Dilekçi, T. (2014). Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğinde Meslek Kuruluşları ile ilgili Temel Tartışmalar ve İngiltere'deki Tıp Mesleği ile ilgili Uygulama, *Türk İdare Dergisi*, 478, 323-358.
- Aziz, F. (2019). *Sosyal girişim olarak sivil toplum kuruluşları ve sağlık hizmetine katkıları: Pakistan İslam Cumhuriyeti örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, Sakarya.
- Baltacı, C. (2005). XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri (Cilt 2). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Barry, N. (1999). Sivil Toplum, Din ve İslam. (Editör: Ömer Demir). *İslam, Sivil Toplum, Piyasa Ekonomisi*. (Çeviren: Mustafa Erdoğan). Ankara: Liberte Yayınları.

- Başpınar, A. ve Şentürk, M. (2010). *Türkiye’de sosyal yardım uygulamaları: Sorunlar, ihtiyaçlar ve yönelimler*. Yayınlanmamış Rapor. İstanbul: İlim Kültür Eğitim Derneği (İLKE).
- Belge, M. (2001). “Sivil Toplum Örgütleri”, *Merhaba Sivil Toplum*, Der. Taciser ULAŞ, İstanbul: Helsinki Yurttaşlar Derneği, ss. 23-37.
- Bell, M., (2002). *Gönüllülük*, TÜSEV Bülteni, Sayı 9, İstanbul.
- Benek, D., (2019). *Belediyelerin Karar Alma Süreçlerine Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi: Çanakkale Belediyesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berki, Ş. (1981). Vakıflar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 133-164.
- Biber, A. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşlarında Halkla İlişkiler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Boss, P. (1971). *Exploration into child care* (No. 15). Taylor & Francis.
- Bouamrane, C. (1988). İslam Tarihinde Eğitim Öğretim Kurumları. (Çev.: Nesimi Yazıcı), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 30(1), 279-285.
- Ceren, A., & Erdem, T. (2018). Türkiye’de Yoksulluk Ve Sosyal Yardım Uygulamaları. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 6-24.
- Child recruitment, child labour, discrimination and loneliness -the crisis of Syria’s refugee children”, <http://www.unhcr.org/5297409e6.html>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).
- Cılga, İ., (1989). *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Sorunları ve Yetiştirme Yurtları*, Ankara: T.C. Başbakanlık G.S.G.M. Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı Yayınları.
- Çağlar, D. (1973). Türkiye’de Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimlerine Genel Bir Bakış. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 59-111.
- Çaha, Ö. (1999). *Sivil Toplum Aydınlar ve Demokrasi*, İstanbul: İz Yayınları.
- Çaha, Ö. (2005). Sivil toplum üstüne. *Sivil toplum ve demokrasi*, (Editör: Lütfi Sunar), Sivil Toplum ve Demokrasi, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ö. (2007). *Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Plato Film Yayıncılık.
- Çaha, Ö., (2011) Türkiye’de Meslek Odaları: Oligarşinin Merkez Üsleri. *Liberal Düşünce Dergisi*, (63), 213-222.
- Çaha, Ö., Çaylak, A., & Tutar, H. (2013). *TRA2 Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları Profili*, Serka Kalkınma Ajansı Raporu, Kars.

- Çalmaşur, G. & Doğan, E., (2011). Gayri Safi Milli Hâsıla Ve Nüfus İle Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25.
- Çavuş, M. F. (2009). Gençlerde Algılanan Sosyal Desteğin Öz-Yeterlilik İnancına Etkileri. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 1-11.
- Çeken, B. (2019). Korunmaya Muhtaç Kimsesiz Çocuklar ve Hayalleri Üzerine Bir Çalışma. *ulakbilge*, 45, 160-171.
- Çetin, H. (2009). Kalkınma Sürecinde Kooperatifçiliğin Sosyal, Ekonomik ve Demokratik Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi*, 65, 35-51.
- Çifçi, E. G. (2009). Türkiye'de ve dünyada korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetlerin tarihsel gelişimi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(19), 53-66.
- Çopur, H. (2009). *Teoriden Pratiğe Sivil Toplum*, <http://www.ekopolitik.org/public/page.aspx?id=615>. (Erişim Tarihi: 05.03.2021).
- Dernekler Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5253&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- Doğan, İ. (2002). *Özgürlükçü ve totaliter düşünce geleneğinde sivil toplum*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Döş, İ. ve Kır, E. (2013). İlköğretim ve ortaöğretim okullarında sosyal etkinlik ve yönetimi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(3):527-544.
- Duman, F. (2008). "Sivil Toplum", Siyaset, 9. Baskı, (Ed. Mümtaz'er Türköne), Lotus Yayınevi, Ankara.
- Duman, M. Z. (2004). İdris Küçükömerin Sivil Toplum Anlayışı. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 47-52.
- Duran, L., (1982). *İdare Hukuku Ders Notları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Durrani, T. (2006). *A Mirror to the Blind*, A. Sattar Edhi Foundation.
- Emini, F. T. (2013). Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirleme Sürecindeki Rolü: TÜSİAD Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (36),
- Erdal, L. (2014). Türkiye'de sosyal politika ve koruyucu aile hizmet modeli. *Sosyoekonomi*, 22(22), 171-192.
- Erdoğan, N. (2016). *Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı eğitim yardımlarının ilkökul, ortaokul, lise öğrencileri ve ailelerine etkileri (Antalya ili Muratpaşa ilçesi örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

- Erdoğan, Ü. & Genç, N., (2013). Yerel demokrasi ve kalkınma bağlamında sivil toplum kuruluşlarının rolü: Aydın örneği. *Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları*, 249-263.
- Erdoğan, N. (1999). Kişilerde iç çatışma nedeni olarak rekabet-işbirliği ikilemi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 45-60.
- Ergüncü, H. (1991). *Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal Değişme ve Gelişmeler Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar*. Yayınlanmamış Kamu Yönetimi Uzmanlık Tezi, Ankara: TODAİE Kamu Yönetimi Uzmanlık Programı, Ankara.
- Erkan, G. (1995). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar*. Ankara.
- Ersöz, H. Y. (2007). *Türkiye’de Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışının Gelişiminde Meslek ve Sivil Toplum Kuruluşları, İstanbul Ticaret Odası Yayınları*. Türkiye: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Ertem, Y., A. (2017). *Yetim Çocuklara Uygulanan Sosyal ve Ekonomik Destek Bağlamında “Bayrampaşa Hami-Yet Projesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Fedotov, V. I. (2007). *Organizational and legal models of chambers*. Center for International Private Enterprise, Business Associations Study. Russia.
- Fioramonti, L. (2005). Civil societies and democratization: assumptions, dilemmas and the South African experience. *Theoria*, 52(107), 65-88.
- Friedlander, (1961). *Sosyal hizmetin kavram ve metodları*. Çev: (Elkin Betin), Ankara: SSYB.
- Göçmen, İ. (2011). Muhafazakarlık, neoliberalizm ve sosyal politika: Türkiye’de din temelli sosyal yardım organizasyonları. *Doğu Batı Dergisi*, 58, 115-143.
- Gökçe, B. (1971). *Kimsesiz Çocuklar Sorunu*, Ankara: Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Gönenç, A., A. (2001). *Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi*, Elektronik kitap.
- Gülsoy, K. (2019). *Türkiye’deki inanç tabanlı sivil toplum kuruluşları İlim Yayma Cemiyeti ve Hakyol Vakfı örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gümüş, K. (2004). Yakın Tarihimizde STK Hareketinin Gelişimi ve Kamu Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlişkisi, *Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Konferans Yazıları*, No: 3.

- Gündüz, A. Y., & Kaya, M., (2014). Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rollerine Bir Değerlendirme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 6(10), 130-169.
- Güneş, A., & Güneş, F. (2017). Bilişsel gelişim dönemleri ve çocuk kütüphaneleri. *Eğitim Bilim Toplum*, 15(60), 25-49.
- Güneş, İ. (2004). Sivil Toplum Kuruluşları. *Son Baskı Sanal Dergi*, 1(5), <http://www.sonbaski.com/sayi7siviltoplum.htm>, (Erişim Tarihi: 06.03.2021).
- Güneş, M. ve Güneş, H. (2003). *Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum*, Ankara: Anı.
- Hakyemez, Y., Ş. (2011), “Anayasal Demokrasi Açısından Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları”, “*Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları, Sivil Toplum ve Demokrasi*, Atilla Yayla, Bican Şahin (Ed.), Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Derneği
- Haşlak, İ., & Güleler, S. (2010). Sosyal ve Siyasal Düşünce Sivil Toplum Tartışmaları ve Toplulukçu Düşünce Topluluk, Birey ve Devlet Anlayışı. III. III. Uluslararası STK’lar Kongresi, 3-9.
- Hendriks, C. M. (2006). Integrated deliberation: Reconciling civil society's dual role in deliberative democracy. *Political studies*, 54(3), 486-508.
- Howell, F. (2001). Social assistance: Theoretical background. In I. Ortiz (Ed.), *Social protection in Asia and the Pacific* (pp. 257-306). Manila: Asian Development Bank.
- <http://www.ihh.org.tr>, “tr/main /publications /rapor/4/pakistan-sel-yârdim-faaliyetleri, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).
- <http://www.shcek.gov.tr/cocuk-yuvalari.aspx>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).
- <https://www.denkbilgi.com/gonulluluk-esasina-gore-kurulan-sosyal-orgutler.html>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- <https://www.ihh.org.tr/tarihce>, (Erişim Tarihi: 24.05.2021).
- <https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- <https://www.siviltoplum.gov.tr/sendikalara-iliskin-istatistikler>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- <https://www.unicef.org/media/orphans>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).
- Iqbal, M. A., Khan, H., & Javed, S. (2004). *Nonprofit sector in Pakistan: Historical background*. Social Policy and Development Centre, in collaboration with Aga Khan Foundation (Pakistan) and Center for Civil Society, Johns Hopkins University, USA.

- İnanç, V. (2003). *Osmanlı Devletinde Yetimlerin Sosyal Haklarının Korunması*. E. Gürsoy-Naskali ve A. Koç (Editörler). Savaş Çocukları Öksüzler ve Yetimler (s.19-32). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Kara, Y. (2019). Makro Sosyal Hizmet Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi. *Aurum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 155-169.
- Karakuş, O., (2006), *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Kayaoğlu, İ. (1985). Selçuklu Vakıflarına Genel Bir Bakış. *Vakıflar Haftası Dergisi* 22, 22-25.
- Keck, M. E., & Sikkink, K. (1998). *Activists beyond borders: Advocacy networks in international politics*. Cornell University Press.
- Keskin, G. Ü., & Orgun, F. (2006). Öğrencilerin öz etkililik-yeterlilik düzeyleri ile basa çıkma stratejilerinin incelenmesi/Studying the strategies of students' coping with the levels of self-efficacy-sufficiency. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7(2), 92.
- Keyman, E. F. (2006). *Türkiye’de sivil toplumun serüveni: imkansızlıklar içinde bir vaha*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yayınları.
- Keyman, F. (2004). “Sivil toplum, sivil toplum kuruluşları ve Türkiye” *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları* no 4, İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Kocabaş, F. (2008). Küreselleşme bağlamında kar amacı gütmeyen kuruluşların güçlendirilmesinde internetin önemi. *Kamu-İş Dergisi*, 10(2), 173-195.
- Kooperatifler Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=1163&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- Korten, D. C. (1987). Third generation NGO strategies: A key to people-centered development. *World development*, 15, 145-159.
- Koşar, G. N. (1992). *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*. 2. Basım, Ankara.
- Kuçuradi, İ. (1998). “Sivil Toplum Kuruluşları: Kavramlar”, *Üç Sempozyum Sivil Toplum Kuruluşları*, İstanbul.
- Lewis, D. (2001). *The Management of Non-Governmental Development Organizations An Introduction*, Routledge Taylor & Francis Group, UK.
- Lucy Birmingham, “Disaster Highlights Plight of Japanese Orphans”, <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2081820,00.html>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

- Mamur Işıkcı, Y., & Karatepe, S. (2016). Türkiye’de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(1), 69-100.
- Marshall, G., (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. Çev: Akınhay, O., & Kömürcü, D. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Müller, K. B. (2006). The Civil Society–State Relationship in Contemporary Discourse: A Complementary Account from Giddens' Perspective. *The British Journal of Politics and International Relations*, 8(2), 311-330.
- Nar, C. (2019). *2020 Yetim Raporu*. Araştırma 116, İNSAMER, Mayıs 2020.
- Nazlıoğlu, M. D. (1994). *Gönüllü Kuruluşların Toplumdaki Yeri*. Türkiye Çevre Vakfı Gönüllü Kuruluşlar Toplantısı, Ankara, Önder Matbaası, Mayıs.
- Okur, Y. (2008). *Meslek Kuruluşlarının Görevleri ve Kamu Düzeninin Korunmasına Katkıları: Ankara Ticaret Odası ve Hakkâri Ticaret ve Sanayi Odası Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okutan, E. (2008). Yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin gelişmiş işbirliği: İngiltere örneği. *Sayıştay Dergisi*, 71, 91-108.
- Öner, M. A. (2003). Kavram Kargaşası, Üçüncü sektör ?=Sivil Toplum. http://www.maoner.com/2002_04_st_us.pdf , (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- Özbudun, E. (1999). *Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon*. (Editörler: Elisabeth Özdalga, Sune Persson), Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti*. İstanbul Ticaret Odası. Yayın No: 2007-57, İstanbul.
- Özdemir, S., (2009). *Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi: Sosyal Siyaset Kitaplığı No: 56.
- Özdemir, S., Başel, H., & Şenocak, H. (2009). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (56), 151-234.
- Özer, A., (1994). *Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları* (Anayasa Hukuku Açısından), Ankara: TÜGİAD Yayınları.
- Özer, M. H. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi Ve Sosyal Fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 86-97.
- Özgüneş, M. (2004). *AB Uyum Süreci ve STK'lar*. İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Özgür, G. (1993). Sosyal destek ve sağlık. *Türk Hemşireler Dergisi*, 43(2), 25-26.

- Özkan, A., B., (2017). Dünya genelinde öksüz ve yetim çocukların sayısı 140 milyon”, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/5549>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).
- Özkan, F. (2019). *Mülteci Çocukların Eğitiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitim Politikalarının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Özkiraz, A., ve Talu, N., (2008). Sendikaların doğuşu; Türkiye ve Batı Avrupa ülkeleri karşılaştırması. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 108-126.
- Özmutaf, N. M. (2007). *Sivil toplum kuruluşlarının misyonlarını gerçekleştirmede insan kaynaklarının rolünün gönüllü yönetimi yaklaşımları bağlamında incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, S. (2007). Uluslar arası Belgelerde ve Türk Hukukunda Çocuk Yargılaması, *Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi*, 33-34, 66-81.
- Parlak, B., ve Sobacı, Z. (2005). *Kuram ve Uygulamalarda Kamu Yönetimi, Ulusal ve Global Perspektifler*, 1.Baskı, Aktüel Yayınları, Bursa.
- Pearce, J. (1993). NGOs and social change: agents or facilitators?. *Development in Practice*, 3(3), 222-227.
- Petersen. M., J. (2013) For Humanity or for Umma. https://www.researchgate.net/publication/256281060_Marie_Juul_Petersen_For_Humanity_or_for_the_Umma. (Erişim Tarihi: 06.03.2021).
- Philip, K., (2003). “Co-operatives in South Africa: Their Role in Job Creation and Poverty Reduction” http://www.sarpn.org.za/documents/d0000786/P872-Coops_October2003.pdf (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- Resilience Building Studies: Conflicts, Peace and Security”, SESRIC, <http://www.sesric.org/conflicts-peace-security.php>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).
- Rugman, A. (2000), *Globallesmenin Sonu*, (çev. Sedat Eroğlu), Ankara: MediaCat Yayınları.
- Sartori, G. (2014). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, çev. Tuncer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turan, Yetkin Yayınevi.
- Seyfi, M. (2016). *Sivil toplum kuruluşlarında storytelling*. İstanbul: Pales Yayınları.
- Sezgin, H. (2019). Avrupa’da Kayıp Refakatsiz Mülteci Çocuklar. Araştırma 104, İNSAMER, Ağustos 2019, https://insamer.com/tr/avrupada-kayip-refakatsiz-mul-teci-cocuklar_2331.html, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).
- Sezik, M. (2019). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Sorun Alanları. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 2(4), 118-125.

- Soydan, A. (2003). *Darüşşafaka Tarihinden Kesitler*. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, İstanbul.
- Soysaldı, H. M. (2004). Vakıflar ve Psiko-Sosyal Fonksiyonları. *Diyanet İlmî Dergi*, 40 (3), 85-104.
- Şahan, H. (2009). *Yetiştirme yurtlarında kalan gençlerin aile kurumuna bakışlarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Şeker, B. D., & Aslan, Z. (2015). Eğitim sürecinde mülteci çocuklar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1), 86-105.
- Şenocak, H. (2006). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (51), 177-228.
- Şenocak, H. (2006). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (51), 177-228.
- Şentürk, M. (2014). Türkiye’de Kamunun ve STK’ların Sosyal Yardım Uygulamaları: Yeni Eğilimler ve İhtiyaçlar. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(28), 285-307.
- Şimşek, B. (2000). *Gönüllü Kuruluşların Örgütlenmesi, Küreselleşmenin İnsani Yüzü*, (Der. Veysel Bozkurt) Alfa, İstanbul.
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztıp, D., & Özcan, Ö. Ö. (2008). Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örneklemde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 235-246.
- T.C. Devlet Personel Başkanlığı. Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları. <http://euygulama.dpb.gov.tr/devletteskilati/kontrollu/Meslek.aspx>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 16(29), 387-401.
- Taş, H. Y. (2012). Toplumsal sınıfların değişim sürecinde, sendikalar ve sendikaların geleceği. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1), 60-80.
- Teber, V. (2017). *Sosyal yardımların çalışma hayatındaki olumsuz etkileri: Tembellik*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Temelli, U., E. (2020). *Sivil Savunma ve Afet Kuruluşları*. İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal Çalışma Sözlüğü*, Ankara: Selvi Yayınevi.

- Tosun, T.(2008). Meşrutiyet'ten 1980'ler Türkiye'sine Sivil Toplum, Dernekler Dergisi, sayı 3 (ss. 10-17), <http://derneklerdergisi.com/tr>, (Erişim Tarihi: 25.03.2021).
- Tufan, B., Sayar, Ö. Ö., & Koçyıldırım, G. (2009). Sosyal bir hak olarak sosyal hizmet. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı, Antalya*, 76-86.
- Tuncel, G. (2005). *Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının tarihsel gelişimi*, (Editörler: Selahaddin Bakan, Adnan Küçük ve Ahmet Karadağ), 21. yüzyılın eşiğinde Türkiye'de siyasal hayat kitabı içinde. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat, Aktüel Yayınları, 2.
- Türk Dil Kurumu (TDK) <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 05.03.2021).
- Türk Medeni Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, (Erişim Tarihi: 24.03.2021).
- Türkoğlu, İ. (2013). Sosyal devlet bağlamında Türkiye'de sosyal yardım ve sosyal güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 275-305.
- Türköne, M. (2003). *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Uğur, S. (2011), *Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Uluşal, N. (2006). *Kur'an'da yetim kavramı*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ural, E. (1995). *Gönüllü Kuruluş Kavramına Genel Bir Bakış*, Ankara: Türkiye Çevre Vakfı.
- Werker, E. ve Ahmed F. Z. (2007), “What Do Non-Governmental Organizations Do?”, *Journal of Economic Perspectives* <http://www.hbs.edu/research/pdf/08-041.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.03.2021).
- Werker, E., & Ahmed, F. Z. (2008). What do nongovernmental organizations do?. *Journal of economic perspectives*, 22(2), 73-92.
- World Poverty Statistics”, Statistic Brain; <http://www.statisticbrain.com/world-poverty-statistics>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).
- Yaman, A., (2009). Savaş, *DİA*, İstanbul: İSAM.
- Yavuz, C. (2016). *Korunmaya muhtaç çocukların koruma ve bakım altına alınma nedenleri*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Yayla, A., & Şahin, B. (2011). *Türkiye'de kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum ve demokrasi*. Liberal Düşünce Topluluğu Deneği.

- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 499-525.
- Yerasimos, S. (2001). “Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye”, *Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yetkin, O.. (2018). Kentsel Siyasetin Bir Aktörü Olarak Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları. *Bildiriler Kitabı-IV*, 65.
- Yıldırım, A. (2015). Türkiye’de Yerel Yönetişimin Uygulanabilirliği ve Yerel Gündem 21 Örneği Üzerinden Bir İnceleme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 75-96.
- Yıldırım, A., & Simsek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, E. (2005). Apolitik Politikaların İnşacısı Olarak Sivil Toplum. *Sivil Toplum: Düşünce & Araştırma Dergisi*, 3(10), 61-72.
- Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim* (1. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, İ. (2004). *Demokrasi sivil toplum kuruluşları ve yönetim*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, İ., (2004). *Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve yönetim*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, M. (2003). Sivil toplum ve devlet. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 226-242.
- Yıldız, Ö. (2004). Sivil toplum, demokrasi ve çoğulculuk. *Sivil Toplum*, 2(5), 85-92.
- Yıldız, Ö. (2007). Sivil toplum örgütleri, ‘özerklik’: Kavramsal bir açılım. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 53-58.
- Yılmaz, A. (2003), *Çağdaş Siyasal Akımlar, Modern Demokraside Yeni Arayışlar*, Vadi Yayınları, 2. Basım, Ankara
- Yılmaz, M. E. (2012). Etnik çatışmalarda sivil toplum örgütleri ve bakışa yönelik katkıları. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 156-176.

EKLER

Ek 1: Görüşme Formu

Değerli katılımcı,

Bu form sivil toplum kurumlarının yetimlere yönelik faaliyetleri incelemek üzere hazırlanmış soruları içermektedir. Çalışmanın başarılı ve sağlıklı yürütülebilmesi için verdiğiniz yanıtlar oldukça önem taşımaktadır. Sorulara verdiğiniz yanıtlar sadece bilimsel amaçlı çalışmalar için kullanılacaktır.

Çalışmaya katılımınız ve katkılarınız için teşekkür ederim.

Kişisel Bilgiler:

- Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☐ Erkek Medeni Durumunuz ☐ Evli ☐ Bekar
- Mesleğiniz: öğrenci Yaşınız:
- Ülkeniz: Kac kardeşsiniz:
- Eğitim durumunuz?
☐ Okur Yazar ☐ Lise ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora
- Aşağıdaki olanaklardan hangisinden faydalandınız?
☐ Yetimhane ☐ Burs
- Ebeveynlerden hangisini kaybettiniz?
☐ Anne ☐ Baba ☐ Her ikiside yaşıyor ☐ Her ikiside vefat etti
- Ülkenizde devlet tarafından sağlanan sağlık, emeklilik, Anne ve çocukları korumaya yönelik sosyal güvenlik sistemi var mı?
☐ Evet (hangileri aşağıdakilerden hangileri var) ☐ Hayır
☐ Sağlık ☐ Emeklilik ☐ Anne ve çocuk yardımı

- Ebeveyninizi hangi sebeple kaybettiniz?
☐ Savaş ☐ Yoksulluk sebebi ☐ Tabii ölüm
☐ Doğal afet ☐ Bulaşıcı hastalıklar
- Aşağıdaki tehdit unsurlarından hangileriyle karşı karşıya kaldınız yada çevrenizde gözlemlediniz?
☐ İnsan kaçakçılığı ☐ Çocuk askerliği ☐ Organ mafyası ☐ Misyonerlik
☐ Evlatlık verilme ☐ Çocuk işçiliği ☐ Madde bağımlılığı
- Kişi başına aylık geliriniz hangi düzeydedir? Ailenizin büyüklüğünü dikkate alarak kişi başına gelir düzeyis?
☐ 0-57 \$ ☐ 58-96 \$ ☐ 97-164 \$ ☐ 165 \$ üzeri

GÖRÜŞME SORULARI

1. İHH yetim gruplarına yönelik çalışmaları kapsamında sizinle nasıl iletişim kurdu/kuruldu?
2. İHH'nın yetim gruplarına yönelik çalışmaları kapsamında size sağlanan sosyal hizmetlerden bahsedermisiniz?
3. İHH'nın yetim gruplarına yönelik çalışmaları kapsamında size sağlanan sağlık hizmetlerinden bahsedermisiniz?
4. İHH'nın yetim gruplarına yönelik çalışmaları kapsamında size sağlanan eğitim hizmetlerinden bahsedermisiniz?
5. İHH tarafından size sunulan eğitim olanaklarının mesleki becerinize ne gibi katkısı olduğunu düşünüyorsunuz?

6. İHH tarafından size sunulan eğitim olanaklarının teknolojiyi kullanma becerinize ne gibi katkısı olduğunu düşünüyorsunuz?
7. İHH tarafından size sunulan eğitim olanaklarının kariyer planlamanıza ne gibi katkısı olduğunu düşünüyorsunuz?
8. İHH tarafından size sunulan sağlık hizmetlerinin ruh ve beden sağlığınıza ne gibi katkısı olduğunu düşünüyorsunuz?
9. İHH tarafından desteklenmeseydiniz şuan kendinizi nerde görüyor olurdunuz? Olumlu yada olumsuz derlendiriniz?
10. İHH tarafından size sunulan hizmetlerin bir işi ve görevi başarma konusunda kendinizi yeterli görmeniz üzerinde size ne gibi katkısı olduğunu düşünüyorsunuz?
11. İHH tarafından size sunulan eğitim ve sosyal olanakların yaratıcı fikir geliştirme konusunda size ne gibi katkısı olduğunu düşünüyorsunuz?
12. İHH tarafından size sunulan olanakların yeteneklerinizi keşfetme ve geliştirme konusunda size ne gibi katkısı olduğunu düşünüyorsunuz?
13. İHH'nın yetim gruplarına yönelik çalışmalarının sosyal yaşantınıza ne gibi katkısı olduğunu düşünüyorsunuz?
14. Siz yetimlerin öncelikli olarak ne tür ihtiyaçları olduğunu düşünüyorsunuz?
15. Yetim grupları ile ilgili yapılan çalışmalarda karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

- 16.** İHH'nın yetim grupları ile ilgili yaptığı çalışmaların dışında yapılması gerektiğini düşündüğünüz başka fikirleriniz var mı? Varsa bunlardan bahsedermisiniz?
- 17.** Gelecekte yetim gruplarına yönelik çalışmalar içinde olmayı planlıyor musunuz? Varsa neler yapabileceğiniz konussundan biraz bahseder misiniz?
- 18.** İHH'nın sizin ülkenizdeki/şehrinizdeki temsilcisi olan aracı kurum hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Cüneyt ÖZDEMİR	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
Fakülte	AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ
Bölümü	SOSYOLOJİ
Makale ve Bildiriler	
1. Çocuk Yoksulluğunu Önlemeye Yönelik Bir Sivil Toplum Girişimi: İHH'nın Yetimleri Destekleme Programı (XVI. IBANESS İktisat, İşletme ve Yönetim Bilimleri Kongreler Serisi – İstanbul / Türkiye)	